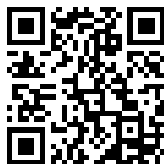
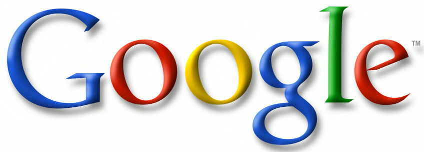
This is a reproduction of a library book that was digitized by Google as part of an ongoing effort to preserve the information in books and make it universally accessible.

Google™ books

https://books.google.com

Over dit boek

Dit is een digitale kopie van een boek dat al generaties lang op bibliotheekplanken heeft gestaan, maar nu zorgvuldig is gescand door Google. Dat doen we omdat we alle boeken ter wereld online beschikbaar willen maken.

Dit boek is zo oud dat het auteursrecht erop is verlopen, zodat het boek nu deel uitmaakt van het publieke domein. Een boek dat tot het publieke domein behoort, is een boek dat nooit onder het auteursrecht is gevallen, of waarvan de wettelijke auteursrechttermijn is verlopen. Het kan per land verschillen of een boek tot het publieke domein behoort. Boeken in het publieke domein zijn een stem uit het verleden. Ze vormen een bron van geschiedenis, cultuur en kennis die anders moeilijk te verkrijgen zou zijn.

Aantekeningen, opmerkingen en andere kanttekeningen die in het origineel stonden, worden weergegeven in dit bestand, als herinnering aan de lange reis die het boek heeft gemaakt van uitgever naar bibliotheek, en uiteindelijk naar u.

Richtlijnen voor gebruik

Google werkt samen met bibliotheken om materiaal uit het publieke domein te digitaliseren, zodat het voor iedereen beschikbaar wordt. Boeken uit het publieke domein behoren toe aan het publiek; wij bewaren ze alleen. Dit is echter een kostbaar proces. Om deze dienst te kunnen blijven leveren, hebben we maatregelen genomen om misbruik door commerciële partijen te voorkomen, zoals het plaatsen van technische beperkingen op automatisch zoeken.

Verder vragen we u het volgende:

+ *Gebruik de bestanden alleen voor niet-commerciële doeleinden* We hebben Zoeken naar boeken met Google ontworpen voor gebruik door individuen. We vragen u deze bestanden alleen te gebruiken voor persoonlijke en niet-commerciële doeleinden.
+ *Voer geen geautomatiseerde zoekopdrachten uit* Stuur geen geautomatiseerde zoekopdrachten naar het systeem van Google. Als u onderzoek doet naar computervertalingen, optische tekenherkenning of andere wetenschapsgebieden waarbij u toegang nodig heeft tot grote hoeveelheden tekst, kunt u contact met ons opnemen. We raden u aan hiervoor materiaal uit het publieke domein te gebruiken, en kunnen u misschien hiermee van dienst zijn.
+ *Laat de eigendomsverklaring staan* Het "watermerk" van Google dat u onder aan elk bestand ziet, dient om mensen informatie over het project te geven, en ze te helpen extra materiaal te vinden met Zoeken naar boeken met Google. Verwijder dit watermerk niet.
+ *Houd u aan de wet* Wat u ook doet, houd er rekening mee dat u er zelf verantwoordelijk voor bent dat alles wat u doet legaal is. U kunt er niet van uitgaan dat wanneer een werk beschikbaar lijkt te zijn voor het publieke domein in de Verenigde Staten, het ook publiek domein is voor gebruikers in andere landen. Of er nog auteursrecht op een boek rust, verschilt per land. We kunnen u niet vertellen wat u in uw geval met een bepaald boek mag doen. Neem niet zomaar aan dat u een boek overal ter wereld op allerlei manieren kunt gebruiken, wanneer het eenmaal in Zoeken naar boeken met Google staat. De wettelijke aansprakelijkheid voor auteursrechten is behoorlijk streng.

Informatie over Zoeken naar boeken met Google

Het doel van Google is om alle informatie wereldwijd toegankelijk en bruikbaar te maken. Zoeken naar boeken met Google helpt lezers boeken uit allerlei landen te ontdekken, en helpt auteurs en uitgevers om een nieuw leespubliek te bereiken. U kunt de volledige tekst van dit boek doorzoeken op het web via `http://books.google.com`

B. O. O.

KENNIS MOET MACHT WORDEN

GERECHTIGHEID

BIBLIOTHEEK VOOR ONTSPANNING EN ONTWIKKELING

B. O. O.

DE VEROVERING VAN HET BROOD.

(DEEL II)

Digitized by Google

KONINKLIJKE BIBLIOTHEEK
0831 8740

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

9225 E47

DE VEROVERING VAN HET BROOD.

21

Digitized by Google

Digitized by Google

SC14506

BIBLIOTHEEK VOOR ONTSPANNING EN ONTWIKKELING

9225 · E 47

SERIE IV. No. 4.

DE VEROVERING VAN HET BROOD

(LA CONQUÊTE DU PAIN).

UIT HET FRANSCH

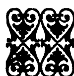
VAN

PETER KROPOTKINE.

MET EEN VOORWOORD VAN ELISÉE RECLUS

DOOR

GERMANUS.

DE ROODE BIBLIOTHEEK — AMSTERDAM.

Digitized by Google

Vereenigde Drukkerijen Eikelenboom & Timmer — Bloemendaal

Digitized by Google

TIENDE HOOFDSTUK.

De arbeid — een genot.

I.

Wanneer de socialisten beweren dat een maatschappij bevrijd van het kapitalisme, den arbeid aantrekkelijk zal maken en elk weerzinwekkend en ongezond slavenwerk zal doen verdwijnen, lacht men hen in het gezicht uit. En toch ziet men thans reeds belangrijke vorderingen in die richting, en overal waar dit het geval is, hebben de patroons zichzelf kunnen gelukwenschen met de daardoor verkregen besparing van arbeidskrachten.

't Behoeft geen betoog, dat de werkplaats even gezond en aangenaam zou kunnen worden ingericht als een wetenschappelijk laboratorium, En 't is niet minder duidelijk, dat dit in alle opzichten voordeelen zou opleveren. In een ruime en goed geventileerde [1]) werkplaats wordt beter werk geleverd; men past er gemakkelijk de kleine verbeteringen toe die elk een besparing van tijd en handenarbeid vertegenwoordigen. Dat de meeste werkplaatsen, die wij kennen nog zoo gebrekkig ingericht en zoo ongezond zijn, komt doordat de arbeider niets te zeggen heeft in de regeling der fabrieksaangelegenheden en omdat de meest ongerijmde verspilling van menschelijke arbeidskracht het bizonder kenmerk ervan uitmaakt.

---

[1]) Geventileerd — voorzien van inrichtingen om de lucht zuiver te houden.

Digitized by Google

We hebben een kijkje genomen in een fabriek — ze dient helaas tot vervaardiging van oorlogsmateriëel — die niets te wenschen overlaat, zoowel wat de hygiënische [1]) als de verdere inrichting betreft. Zij beslaat een oppervlakte van twintig hectaren, waarvan er vijftien met glas zijn overdekt. De vloer van harden tichelsteen is even zindelijk als die van een mijnwerkershuisje en de glazen dakbedekking wordt zorgvuldig schoongehouden door een ploeg werklieden die geen anderen arbeid verrichten. Staalplaten tot een gewicht van twintig ton worden er gesmeed, en nadert men tot op dertig pas afstand een reusachtigen oven, waarin de vlammen een temperatuur bezitten van meer dan duizend graden, zoo bemerkt men dit eerst wanneer de geweldige ovenmuil een stalen monster uitbraakt. En dit monster wordt bewerkt door slechts drie of vier arbeiders, die nu eens hier, dan weer dáár een kraan openen, waardoor reuzen hefboomen worden in beweging gebracht door de drukking van het water in de buizen.

Bij het binnentreden verwacht men het oorverdoovend geraas te zullen hooren van zware stampers, en men bemerkt dat er volstrekt geen stampers zijn; de reuzenkanonnen van honderd ton en de assen der transatlantische stoomers worden gesmeed door hydraulische drukking (waterdruk). De werkman behoeft slechts een kraan om te draaien om het staal saâm te persen dat in plaats van gesmeed, samengedrukt wordt, waardoor een vaster metaal wordt verkregen zonder breuk, in stukken van elke dikte.

Men is voorbereid op een helsch lawaai en men ziet machines, die blokken staal van tien meter lengte zóó

Hygiënisch — naar de eischen der gezondheidsleer.

Digitized by Google

geruischloos doorsnijden als waren het kazen. En toen we den ingenieur, die ons rondleidde, onze bewondering te kennen gaven, antwoordde hij: „'t Is alles slechts een kwestie van economie (besparing, bezuiniging)! Deze machine, die het staal polijst, is reeds tweeënveertig jaar in gebruik. Ze zou geen tien jaar hebben kunnen dienen wanneer haar onderdeelen door onjuiste monteering of door zwakte bij elken stoot piepten en knarsten.

U spreekt van hoogovens? Maar zou 't geen nutteIooze verkwisting zijn de warmte te laten vervliegen in plaats van ze te gebruiken: waarom zouden we den smeltoven afsluiten door traliën, terwijl we weten dat tengevolge daarvan een hoeveelheid warmte, verscheidene tonnen steenkool vertegenwoordigende, door uitstraling zou verloren gaan?

De stampers, die de gebouwen zóódanig deden trillen dat het in den omtrek van vijf mijlen merkbaar was, waren evenzeer een verkwisting! Door drukking wordt beter gesmeed dan door slaan en kost minder; er is minder verlies.

De ruimte, die elke werkbank inneemt, de verlichting van de werkplaats, haar zindelijkheid — 't is bloot een kwestie van economie. Men werkt beter wanneer de verlichting goed is en men elkaar niet in den weg staat.

„Vóór we hier kwamen hadden we veel te weing ruimte", voegde hij er bij. De grond is verbazend duur rondom de groote steden; de eigenaars zijn zoo hebzuchtig!

Wat de mijnen aangaat hebben we hetzelfde op te merken. Al is het maar door Zola of door de couranten, zoo weet toch iedereen hoe een tegenwoordige mijn is ingericht.

De mijn der toekomst zal behoorlijk worden geventi-

Digitized by Google

leerd en de temperatuur zal er even goed geregeld kunnen worden als in de werkplaats, terwijl geen paard meer tot een levenslang verblijf onder den grond zal gedoemd zijn. De onderaardsche trekkracht zal dan bestaan in een zelfwerkenden kabel die aan den mond van den put in beweging wordt gebracht; de ventilators zullen steeds in werking zijn en nimmer zullen er ontploffingen voorkomen.

Zulk een mijn is geen droombeeld. Reeds treft men er in Engeland eenige aan. We hebben er onlangs een bezocht. — Al wederom is die geheel verbeterde inrichting een zaak van economie. De mijn waarover we spreken, levert, ondanks haar buitengewone diepte van 430 Meters, duizend ton steenkool per dag met slechts 200 arbeiders, dus vijf ton per dag en per arbeider, terwijl de gemiddelde voortbrenging voor de 2000 putten in Engeland nauwelijks 300 ton per jaar en per arbeider bedraagt.

Zoo noodig zouden we die voorbeelden kunnen vermeerderen om aan te toonen, dat de droom van Fourrier, ten aanzien der stoffelijke organisatie, geenszins een utopie is.

Maar dit onderwerp is reeds zeer dikwijls behandeld in de socialistische bladen; en men is het er vrij wel over eens. De fabriek, de werkplaats, de mijn kunnen even gezond, even oordeelkundig worden ingericht als de beste laboratoriums der nieuwere universiteiten, en hoe beter die inrichting, des te grooter de voortbrengst van den menschelijken arbeid.

Kan men er nog aan twijfelen dat in een maatschappij van gelijken, waarin geen enkele hand meer gedwongen zal zijn zich op elke voorwaarde te verhuren, de arbeid inderdaad een genoegen, een ontspanning zal worden? Het weerzinwekkende of ongezonde werk zal moeten

Digitized by Google

verdwijnen want onder de nieuwe toestanden zal het bepaald nadeelig zijn voor de geheele maatschappij. — Slaven mogen zich er in kunnen voegen, de vrije mensch zal nieuwe toestanden in 't leven roepen waarin de arbeid aangenaam en oneindig productiever zal zijn dan thans. De uitzonderingen van heden zullen de regel van morgen zijn.

Hetzelfde geldt voor den huisarbeid, die door onze maatschappij geheel wordt afgewenteld op de verschoppelinge der menschheid — de vrouw.

II.

Een maatschappij, die als het ware is herboren door de Revolutie, zal de huisslavernij — de laatste maar wellicht ook hardnekkigste vorm van slavernij omdat zij de oudste is — kunnen opheffen. Dit zal echter niet geschieden zooals de voorstanders der phalanstère [1]) het zich droomden; noch zooals de gezags-communisten 't zich meermalen voorstelden.

Millioenen menschen hebben een afkeer van de phalanstère. De meest huiselijke mensch gevoelt behoefte zijn gelijken te ontmoeten bij de uitvoering van het een of ander gemeenschappelijk werk, dat te aantrekkelijk wordt naarmate men zich meer een deel gevoelt van het ontzaggelijk geheel. Maar in de vrije uren gewijd aan rust en aan het intieme leven is het geheel anders. De phalanstère (en zelfs de familistère) houdt daar geen reke-

1) Phalanstère, groot gebouw waarin de menschen communistisch zouden leven naar het stelsel van Fourrier.

Digitized by Google

ning mee of liever ze tracht er in te voorzien door kunstmatige groepeering.

De phalanstère — eigenlijk een reusachtig hôtel — moge sommigen behagen en in zekere perioden van het leven zelfs allen voldoen, de groote massa is meer gesteld op het familieleven (het familieleven der toekomst wel te verstaan !) Zij wenscht afzonderlijke woningen en de Normandiër en Angelsaks geeft zelfs de voorkeur aan een huis van 4, 6 of 8 kamers waarin de familieleden of de gezamenlijke vrienden afzonderlijk kunnen wonen.

In sommige gevallen heeft de phalanstère recht van bestaan, maar hare algemeene invoering zou bepaald weerzin wekken. De menschelijke natuur heeft behoefte aan rusten afzondering na de uren, doorgebracht in gemeenschappelijken arbeid. Daarom is de onmogelijkheid om zich te kunnen afzonden een der grootste kwellingen van de gevangenis, evenals de cellulaire opsluiting op haar beurt een kwelling wordt, wanneer zij niet wordt afgewisseld met uren van gemeenschappelijk samenzijn.

Wat men somtijds ten gunste der phalanstère aanvoert uit het oogpunt van economie, is niet veel meer dan kruideniersspraat. De eenige redelijke economie van beteekenis wordt verkregen door het leven voor allen aangenaam te maken omdat de mensch die het een genot vindt te leven, oneindig meer produceert dan hij die zijn omgeving vloekt. 1)

---

1) Het schijnt dat de Communisten van „Jong Icarië het gewicht der vrije keuze hebben begrepen in de dagelijksche levensverhoudingen buiten de gemeenschappelijke arbeidsuren.

Het ideaal der godsdienstige communisten is altijd de gemeenschappelijke maaltijd geweest: door den gemeenschappelijken maaltijd toonden de eerste christenen hun gehechtheid aan het christendom.

Het avondmaal is nog het laatste spoor ervan. De Jong-Icariërs hebben met die godsdienstige overlevering gebroken. Zij gebruiken

Digitized by Google

Onder de socialisten treft men er aan, die van de phalanstère niets willen weten. Maar vraagt men hun, hoe de huisarbeid zou moeten worden geregeld, dan antwoorden zij; Ieder zal „zijn eigen werk doen". Mijn vrouw verricht den arbeid in huis: de bourgeois-dames zullen hetzelfde moeten doen. En spreekt men er over met een socialistisch gezind bourgeois dan zegt hij zoo terloops, met een fijnen glimlach, tot zijn vrouw: „Niet waar, lieve, ge zoudt het best zonder meid stellen in een socialistische maatschappij?" Ge zoudt evengoed het werk doen als de vrouw van onzen dapperen vriend Paul of als die van Jan, den schrijnwerker, dien ge kent, nietwaar?

Waarop de vrouw met 'n gedwongen glimlach antwoordt: „Zeker m'n beste", terwijl ze stilletjes in zichzelf denkt, „gelukkig dat het nog zoo spoedig niet noodig zal zijn".

Dienstmaagd of echtgenoot — 't is alweer de vrouw en nog eens de vrouw, op wie de man den huisarbeid denkt af te wentelen.

Maar de vrouw eischt eindelijk óók haar een deel in de emancipatie (ontvoogding) der menschheid. Zij wil niet langer het lastdier des huizes zijn.

't Is waarlijk al genoeg, dat zij zooveel jaren moet besteden aan de opvoeding harer kinderen. Zij wil niet langer de keukenmeid, de verstelnaaister, de schoonmaakster van het gezin zijn!

In de Vereenigde Staten van N.-Amerika, waar men vóórgaat in dit werk der bevrijding, wordt algemeen ge-

---

den maaltijd in een gemeenschappelijke zaal maar aan verschillende tafeltjes, waaraan men naar welgevallen plaats neemt. De Communisten van Anama hebben elk een huis en gebruiken thuis hun maaltijden, terwijl zij naar believen hun eetwaren betrekken uit de magazijnen der Commune.

Digitized by Google

klaagd over het gering getal vrouwen, die nog lust gevoelen in den huiselijken arbeid. Mevrouw houdt kunstbeschouwingen, doet aan politiek, aan litteratuur of is in de speelsalon te vinden; de arbeidster doet hetzelfde. Men vindt geen dienstboden meer! De vrouwen en meisjes, die de slavernij van den boezelaar willen aanvaarden, worden zeldzaam in de Vereenigde Staten.

En de oplossing wordt door het leven zelf aangegeven op eenvoudige wijze. 't Is de machine, die zich voor drievierde met het huishoudelijk werk zal belasten.

Ge poetst uw schoenen en ge weet hoe bespottelijk dat werk is. Kan men zich iets dommers voorstellen, dan twintig of dertig maal een schoen met een borstel te wrijven? Toch moet een tiende der Europeesche bevolking in ruil voor een ellendig nachtleger en onvoldoend voedsel zich voortdurend met dien verstompenden arbeid bezig houden. De vrouw moet zichzelf wel als slavin beschouwen, want anders ware het niet mogelijk, dat die kunstbewerking (?) elken morgen door millioenen handen weer opnieuw werd verricht!

De kappers gebruiken reeds machines voor het borstelen der haren; wat is eenvoudiger dan de toepassing van hetzelfde systeem op ons schoeisel? Dit geschiedt trouwens reeds. Reeds is de schoenpoetsmachine algemeen in gebruik in de groote Amerikaansche en Europeesche hôtels. Ze baant zich ook een weg buiten de hôtels. In de groote scholen van Engeland, die in verschillende afdeelingen zijn verdeeld — elk met 50 à 200 kostleerlingen — heeft men het eenvoudiger gevonden zich te wenden tot een speciale inrichting, waar elke morgen de duizenden paren schoenen machinaal worden gepoetst; daardoor is men ontslagen van het onderhoud van een honderdtal dienstboden, die uitsluitend voor dat geestdoodende werk zou-

Digitized by Google

den moeten worden in dienst genomen. De schoenen worden 's avonds afgehaald en 's morgens netjes machinaal gepoetst terugbezorgd.

De reiniging van het vaatwerk! Welke huishoudster is niet afkeerig van dat langdurige en vuile werk, dat meesttijds nog met de hand geschiedt, alleen omdat de arbeid der huisslavin in het geheel niet wordt gewaardeerd. In Amerika weet men er wat beters op.

In verscheidene steden wordt het warme water door buizen naar de woningen geleid evenals bij ons het drinkwater. Daardoor wordt het vraagstuk heel wat eenvoudiger en een vrouw, Mme. Cockrane, heeft het opgelost. Haar machine wascht twintig dozijn borden of schotels, veegt ze af en droogt ze in minder dan drie minuten. Een fabriek in Illinois vervaardigt deze machines; ze worden verkocht voor een prijs, die binnen het bereik valt van een burgergezin. De minder gegoeden zullen hun vaatwerk naar een bepaalde inrichting zenden evenals met de schoenen geschiedt. 't Is zelfs waarschijnlijk dat beide functiën, — het schoenpoetsen en de vaatwasscherij — door dezelfde onderneming zullen worden verricht.

Het schoonmaken der messen, het uitwringen van het gewasschen linnengoed waardoor de huid wordt geschramd, het vegen der vloeren of het schuieren der tapijten, waardoor wolken stof worden opgejaagd, die met veel moeite weder moeten worden verwijderd van de plaatsen waar ze neerstrijken, — dit alles doet nog altijd de vrouw omdat zij slavin is, maar langzamerhand komt er eenige verandering, daar die bezigheden veel beter door de machine worden verricht. — De machines van allerlei aard zullen het burgerrecht verkrijgen in de huishouding, wanneer de beweegkracht, geleid naar de woningen, de mogelijkheid

Digitized by Google

opent, ze allen in werking te stellen zonder dat de minste inspanning der spieren wordt gevorderd.

De machines zijn goedkoop; dat wij ze nog zeer duur moeten betalen komt doordat haar gebruik nog niet algemeen is en vooral omdat er reeds dadelijk de buitensporige belasting van 75 op de 100 wordt opgelegd door de heeren die speculeeren op den grond, de grondstof, de fabricatie, den verkoop, het patent, de invoerrechten, enz. en zich allen gaarne laten rondrijden in een kales.

Maar met de invoering der kleine machine in huis is het laatste woord nog niet gesproken in zake de vrijmaking van den huisarbeid. De huishouding zal niet langer in den tegenwoordigen staat van afzondering verkeeren; ze zal zich verstaan met andere om gemeenschappelijk te doen wat thans door elk afzonderlijk wordt gedaan.

't Is inderdaad niet waarschijnlijk, dat voor elk gezin een machine voor het poetsen der schoenen, een dito voor het reinigen van het vaatwerk, een derde voor het wasschen van het linnengoed, enz. noodig zal zijn. De toekomst behoort aan de gemeenschappelijke calorifère (verwarmingstoestel) die haar warmte meedeelt aan elk vertrek van een geheel stadskwartier en het stoken van kachels overbodig maakt. Die inrichting bestaat reeds in eenige Amerikaansche steden. Een groote haard voorziet alle huizen, alle kamers van warm water. Het water circuleert in de buizen en men behoeft slechts aan een kraan te draaien om de temperatuur naar believen te regelen. Begeert men bovendien een vlammend vuur in het een of ander vertrek, dan ontsteekt men eenvoudig het gas, dat van uit een centraal reservoir speciaal voor verwarming wordt geleverd.

Al het onaangenaam getob, veroorzaakt door het vegen en reinigen van schoorsteenen en het stoken van kachels

Digitized by Google

— de vrouw weet hoeveel tijd daarmee verloren gaat — zal gaandeweg verdwijnen.

De kaars, de lamp en zelfs het gas hebben hun tijd gehad. Er zijn geheele steden, waar men slechts op een knop behoeft te drukken om helder licht te krijgen, en 't is bloot een zaak van economie — en van kennis — zich de weelde van een electrische lamp te veroorloven.

Alweer in Amerika is men er reeds op uit, vereenigingen op te richten, die ten doel hebben de huiselijke werkzaamheden zooveel mogelijk te beperken. Daarvoor is 't slechts noodig, in elke buurt een inrichting te openen waar die werkzaamheden worden verricht. Een wagen kan de manden met schoenen, die gepoetst moeten worden, met vaatwerk dat moet worden gereinigd, met linnen dat moet worden gewasschen, met verstelwerk (indien dit de moeite waard is), benevens de tapijten, die moet worden geschuierd, aan huis afhalen, en den volgenden morgen kant en klaar terug bezorgen. Enkele uurtjes later kunnen de gekookte eieren en de warme koffie op uwe tafel verschijnen.

Zonder twijfel zijn er meer dan 20 millioen Amerikanen en evenveel Engelschen, die tusschen twaalf en twee uur allen een stuk gebraden ossen- of schapenvleesch, gekookt varkensvleesch en gebakken aardappelen met groenten eten. Voor het bakken van dat vleesch en het koken dier aardappelen en groenten moeten minstens acht millioen kachels gedurende drie of vier uren branden; acht millioen vrouwen moeten haar tijd besteden aan het gereedmaken van dezen maaltijd, die wellicht uit hoogstens tien verschillende schotels bestaat.

„Vijftig vuren", schreef onlangs een Amerikaansche dame, „waar één enkel kan volstaan!" Eet aan uw tafel heel huiselijk met uwe kinderen, zoo ge wilt; maar waar-

Digitized by Google

toe moeten in 's hemelsnaam die vijftig vrouwen 's morgens hun tijd zoek brengen met het koken van enkele koppen koffie en het bereiden van zoo'n eenvoudig ontbijt! Waartoe vijftig vuren, wanneer twee personen en één enkel vuur voldoende zijn voor het braden van al die stukken vleesch en het koken van al die groenten?

Kies zelf uw ossenrib of schapenbout als ge 'n lekkerbek zijt. Kruit uw groenten naar uw smaak, wanneer ge een voorliefde hebt voor deze of die saus! Maar men kan volstaan met een gemeenschappelijke ruime keuken en een enkel groot fornuis, een en ander ingericht naar de hoogste eischen des tijds.

Hoe komt het, dat nooit eenige waarde werd toegekend aan den arbeid der vrouw; hoe komt het, dat in elk gezin de moeder en soms drie of vier dienstboden al haar tijd moeten wijden aan de keukenaangelegenheden? Dat komt, doordat zij die ijveren voor de vrijmaking van het menschelijk geslacht, in hun vrijheidsdroomen de vrouw niet hebben opgenomen, en in hun hooge mannelijke waardigheid het beneden zich achtten, te denken „aan die keukenzaken", die zij eenvoudig hebben afgewenteld op de schouders der groote souffre-douleur (wrijfpaal, zondebok) — de vrouw.

De emancipatie der vrouw wordt niet verkregen door haar de poorten der universiteit, der balie en van het parlement te openen. De aldus vrijgemaakte vrouw is oorzaak, dat een andere vrouw zooveel te meer huiselijke werkzaamheden moet verrichten.

De vrouw zal eerst in waarheid geëmancipeerd zijn, wanneer zij bevrijd is van den verstompenden arbeid in keuken en waschhuis; daartoe is het noodig, alles zóó te regelen dat zij haar kinderen behoorlijk kan voeden en

Digitized by Google

opvoeden, en bovendien genoeg vrijen tijd overhoudt om deel te nemen aan het maatschappelijk leven.

Zóóver zal het komen, hebben we gezegd; alles wijst daar nu reeds op! Laten we bedenken, dat een revolutie, al schermt zij ook met de schoone woorden: Vrijheid, Gelijkheid en Broederschap, geen revolutie is, zoolang zij de huisslavernij bestendigt. De helft van het menschdom, die onder dat slavenjuk gebukt gaat, zou dan weder in opstand moeten komen tegen de andere helft.

Digitized by Google

ELFDE HOOFDSTUK.

De Vrije overeenkomst.

I.

Gewoon als we zijn, — tengevolge van erfelijke vooroordeelen, een totaal verkeerde opvoeding en slecht ingericht onderwijs — om overal den blik te richten op de regeering, de wetgeving en de magistratuur (de overheid) komen we er van zelf toe te gelooven dat de menschen elkaar zouden verscheuren als wilde dieren zoodra de politie geen wakend oog meer op hen hield — en dat een algemeene verwarring het gevolg zou zijn, wanneer het gezag door de een of andere maatschappelijke omkeering werd vernietigd. — En zonder er op te letten, gaan we voorbij duizenden en duizenden, zonder wettelijke tusschenkomst gevormde groepen, die heel wat beters tot stand brengen, dan waartoe de regeering bij machte is.

Sla een dagblad open. Alle kolommen zijn gewijd aan regeeringszaken en politieke intrigues (kuiperijen en knoeierijen). Als een Chinees het las zou hij denken dat in Europa niets tot stand kwam zonder bevel van den een of anderen meester. Zoek er eens iets in dat betrekking heeft op instellingen, die onstaan en zich ontwikkelen zonder ministerieel voorschrift — ge vindt niets of bijna niets! Zoo er al een rubriek „gemengde berichten" in voorkomt, bevat deze nagenoeg alleen de meedeeling van feiten, waarmee de politie zich heeft bemoeid. Een familie drama, een daad

Digitized by Google

van verzet zullen alleen vermeld worden als de politiemannen zich hebben vertoond.

Driehonderd vijftig millioen Europeanen beminnen of haten elkander, arbeiden of leven van hun renten, lijden of genieten. Maar hun leven, hun daden (litteratuur, tooneel en sport uitgezonderd) van dat alles geen spoor in de dagbladen wanneer niet de regeeringen op de een of andere wijze zijn tusschen beide getreden!

Met de geschiedenis is het evenzoo. We kennen de geringste bizonderheden uit het leven van een koning of parlement; alle redevoeringen — goede en slechte — in de praatcolleges gehouden, zijn zorgvuldig voor ons opgeteekend, al hebben ze ook niet den geringsten invloed uitgeoefend op de stem van eenig lid, zooals een oud parlementair beweert. De wederzijdsche bezoeken der koningen, het goed of slecht humeur der staatslieden, hun woordenspel, hun intrigues — dat alles wordt zorgvuldig bewaard voor het nageslacht.

Maar 't kost heel wat moeite het bedrijvig leven eener stad in de middeleeuwen historisch na te gaan, te weten te komen hoe die ontzaglijke ruilhandel tusschen de Hansésteden[1]) onderling werd gedreven, of wel hoe de stad Rouaan haar Cathedraal heeft gesticht. De een of andere geleerde moge zijn leven hebben gewijd aan die studie, — zijn werk blijft onbekend en de parlementaire, d. w. z. de vervalschte historie, omdat ze een eenzijdige beschouwing geeft van het maatschappelijk leven, wordt voortdurend uitgebreid, rondgebazuind en in de scholen onderwezen.

1) Het Hansé-verbond ontstond in de helft der 13e eeuw, bestond uit hoogstens 85 steden en had ten doel de uitbreiding en bescherming van den handel en de handhaving van verkregen rechten. Het verbond was zeer machtig en wist zich te handhaven tot 1633.

Digitized by Google

En wij letten nauwelijks op een arbeid der vrijwillige vereenigingen en genootschappen en toch is die arbeid de voornaamste, waarop onze eeuw mag bogen.

Daarom stellen we ons voor, eenig licht te werpen op enkele der meest sprekende feiten en aan te toonen dat de menschen — wanneer hun belangen niet geheel tegenstrijdig zijn — zich uitmuntend met elkander verstaan, zelfs wanneer het geldt ingewikkelde kwesties gemeenschappelijk tot een goed einde te brengen.

'tIs haast onnoodig te zeggen, dat in de tegenwoordige maatschappij, die gegrond is op privaat bezit — d. i. op roof en op een zeer bekrompen individualisme — die feiten wel zeer beperkt moeten zijn; men kan zich niet altijd vrij vereenigen en dikwijls geschiedt het met onedele, ja verachtelijke bedoelingen!

Ons doel is ook geenszins voorbeelden te zoeken die blindelings moeten worden nagevolgd; in de tegenwoordige maatschappij zijn die trouwens ook niet te vinden. We willen slechts aantoonen, dat er in het maatschappelijk leven, in weerwil van het gezaghebbend individualisme dat ons verstikt, nog zeer veel door vrije overeenkomst wordt tot stand gebracht en men de regeering veel beter kan missen, dan men wel denkt.

Tot staving van ons inzicht hebben we reeds eenmaal gewezen op de spoorwegen en we komen er nu nog eens op terug.

Men weet dat Europa een spoorwegnet bezit van meer dan 300.000 Kilometer lengte en dat men reizen kan van het noorden naar het zuiden, van het westen naar het oosten, van Madrid naar St. Petersburg en van Calais naar Constantinopel zonder noemenswaardig oponthoud, zelfs zonder van waggon te verwisselen, (wanneer men met een koerriertrein reist.) Nog sterker: een pakje

Digitized by Google

afgegeven aan een station zal zijn bestemming bereiken onverschillig wáár, in Turkije of in Midden Azië, zonder andere formaliteit voor den afzender, dan het schrijven van den naam des geadresseerden en der plaats van bestemming op een stukje papier.

Dit resultaat kon óp twee wijzen verkregen zijn. Een Napoleon, een Bismarck, de een of andere potentaat (gebieder, vorst) kon Europa hebben veroverd en van uit Parijs, Berlijn of Rome op een kaart de richting der spoorlijnen hebben geteekend en den loop der treinen hebben geregeld.

De gekroonde idioot Nicolaas I, wilde op die manier te werk gaan. Toen men hem de plannen voorlegde van den spoorweg tusschen Moscou en St. Petersburg greep hij een liniaal en trok op de kaart van Rusland een rechte lijn tusschen die twee hoofdsteden, zeggende, „ziehier de teekening." En de spoorlijn werd aangelegd in rechte lijn, waarvoor diepe kloven werden gedempt en gevaarlijke bruggen werden gebouwd, die na verloop van enkele jaren weder moesten worden afgebroken, zoodat een en ander gemiddeld twee à drie millioen per kilometer kostte.

Ziedaar één manier; maar elders ging men op andere wijze te werk. De spoorwegen zijn stuksgewijze aangelegd; de verschillende stukken zijn onderling verbonden; en vervolgens, hebben de honderd verschillende spoorwegmaatschappijen, waaraan die stukken respectievelijk behoorden, getracht zich met elkander te verstaan om overeenstemming te krijgen in de uren van aankomst en vertrek van hun treinen, en de waggons van verschillende herkomst over hun rails te laten loopen zonder overlading der goederen.

Dit alles is totstand gebracht door vrije overeenkomst door het wisselen van brieven en voorstellen, door con-

Digitized by Google

gressen waar de gedelegeerden een belangrijke kwestie kwamen bespreken — niet om wetten voor te schrijven — en zich na afloop dier congressen te vervoegen bij hun maatschappijen, niet met een wet, maar met een ontwerp-contract ter bekrachtiging of ter verwerping.

Zeer zeker waren er moeilijkheden te overwinnen. Er waren halsstarriggen, die zich niet wilden laten overtuigen. Maar het gemeenschappelijk belang heeft ten laatste toch gezegevierd, zonder dat het noodig was de soldaten op te roepen tegen de weerspannigen.

Dat ontzaggelijk net van spoorwegen, onderling verbonden, en het machtig verkeer daardoor in het leven geroepen drukt een eigenaardigen stempel op onze eeuw, — en we hebben het aan de vrije overeenkomst te danken. Wanneer iemand vijftig jaar geleden zich aan een voorziening of voorspelling dienaangaande had gewaagd, zouden onze grootouders hem voor gek of idioot hebben verklaard. Zij zouden hebben uitgeroepen: „Nooit zult ge rede kunnen doen verstaan aan honderd maatschappijen van aandeelhouders! 't Is een utopie, een tooversprookje, wat ge ons daar vertelt! Een centraal bestuur met een directeur-generaal zou alleen zóó'n plan kunnen doordrijven". Welnu het eigenaardig kenmerk dezer organisatie is juist, dat er geen centraal bestuur der Europeesche spoorwegen bestaat! Niets daarvan! Geen minister van spoorwegen, geen dictator, geen algemeen parlement, ja zelfs geen bestuurscomité! Alles berust op wederzijdsch contract.

En wij vragen aan den voorstander van staatsbemoeiing die beweert dat een centraal bestuur niet kan worden gemist, al bestond zijn taak slechts in de regeling van het verkeer: Maar waarom kunnen de Europeesche spoorwegen er dan buiten? Hoe is het dan mogelijk dat millioenen reizigers en enorme massa's koopwaren door een

Digitized by Google

geheel werelddeel geregeld worden vervoerd? Als de spoorwegmaatschappijen zich met elkander hebben kunnen verstaan, waarom zouden dan de arbeiders, die de ijzeren wegen in bezit nemen, het niet op dezelfde wijze onderling eens kunnen worden? En als de maatschappijen St. Petersburg—Warschau en Parijs—Belfort tezamen kunnen handelen zonder zich elk de weelde van een directeur te veroorloven, waarom zou er dan behoefte bestaan aan een regeeringslichaam temidden der gemeenten, die zullen zijn samengesteld uit groepen vrije arbeiders?

II.

Wanneer we door voorbeelden trachten aan te toonen, dat zelfs thans, ondanks de schromelijke onrechtvaardigheid die heerscht in de maatschappelijke organisatie, de menschen zich zeer goed met elkander verstaan zonder tusschenkomst van het gezag — wanneer n.l. hun belangen niet geheel tegenstrijdig zijn — dan weten we zeer goed, wat men ons zal tegenwerpen.

Onze voorbeelden zijn echter vrij gebrekkig, want het is niet mogelijk een enkele organisatie te noemen waarbij niet de zwakke wordt geëxploiteerd door den sterke, de arme door den rijke. Daarom zullen de voorstanders van staatsbemoeiing met de hun eigen logika, niet nalaten ons toe te voegen: „Ge ziet wel dat de tusschenkomst van den Staat noodig is om een einde te maken aan die exploitatie!" De lessen der geschiedenis vergetende, zullen zij ons echter niet zeggen in hoeverre de Staat, die het proletariaat aankweekt en het overlevert aan de uitzuigers, zelf schuld heeft aan dien toestand. En zij zullen óók vergeten ons aan te toonen hoe het mogelijk

Digitized by Google

is die exploitatie te doen eindigen, zoolang haar voornaamste oorzaken — het privaat kapitaal en de ellende, voor twee derde kunstmatig door den Staat in het leven geroepen — blijven bestaan.

Men kan voorzien dat zij van het onderling verdrag der spoorwegmaatschappijen zullen zeggen: „Ziet ge dan niet hoe die maatschappijen hun beambten en de reizigers afzetten en misleiden? De Staat moet wel tusschenbeide komen om het publiek te beschermen!"

Maar hebben we niet herhaaldelijk gezegd dat die machtsmisbruiken zullen voortduren zoolang er kapitalisten zijn? 't Is juist de Staat — de quasi weldoener — die aan de maatschappijen de groote macht heeft gegeven, die zij thans bezitten. Heeft hij niet de concessies in het leven geroepen? Heeft hij niet zijn troepen afgezonden op de spoorwegbeambten, die het werk staakten? En heeft hij in den aanvang (men ziet het nog in Rusland) het privilegie niet zóó uitgebreid, dat zelfs aan de pers verboden werd melding te maken van de spoorwegongelukken opdat de actiën (aandeelen) niet zouden dalen waarvoor hij had gegarandeerd? Heeft inderdaad de Staat niet het monopolie begunstigd dat zoowel Van der Bilt als Polyakoff, zoowel de directeuren van de P. L. M.[1]) als die van den Gothardbaan tot machtige geldvorsten heeft gemaakt?

Wanneer wij de overeenkomst, gesloten tusschen de spoorwegmaatschappijen onderling, als voorbeeld aanhalen, geschiedt dit geenszins om haar voor te stellen als het ideaal van een economische (zuinige, huishoudelijke) regeling noch als het ideaal van technische organisatie. We willen slechts aantoonen dat, wanneer de kapitalisten met geen ander oogmerk dan het vermeerderen hunner inkomsten

1) P. L. M. = Parijs-Lyon-Méditerranée (lijn Parijs-Lyon-Middellandsche Zee).

Digitized by Google

ten koste van allen, er in slagen de spoorwegen te exploiteeren zonder daarvoor een internationaal bureau in te stellen, de arbeidersgroepen dit evengoed, en zelfs beter zullen kunnen doen zonder een ministerie van Europeesche spoorwegen op te richten. Een ander, schijnbaar ernstiger bezwaar doet zich voor. Men zou de opmerking kunnen maken dat de overeenkomst waarover wij spreken niet een geheel vrije is; dat de groote maatschappijen de wet voorschrijven aan de kleine. Men kan b. v. een rijke maatschappij noemen, die de reizigers van Berlijn naar Bazel verplicht te reizen over Keulen en Frankfort in plaats van over Leipzig; een andere die de goederen een omweg laat maken van honderd en twee honderd kilometer om machtige aandeelhouders te bevoordeelen; weer een andere die een concurreerende lijn tracht te ruïneeren. In de Vereenigde Staten worden reizigers en goederen somtijds vervoerd langs onmogelijke routes om de dollars te doen vloeien in de zakken van een Van der Bilt. Ons antwoord is wederom hetzelfde. Zoolang het Kapitaal bestaat zal het grootkapitaal steeds het kleine kunnen onderdrukken, voornamelijk door staatshulp; door het monopolie, ten hunnen voordeele in het leven geroepen door den Staat, onderdrukken sommige groote maatschappijen de kleine. Marx heeft duidelijk aangetoond hoe de Engelsche wetgeving alles in het werk heeft gesteld om de klein-industrie ten gronde te richten, den boer aan ellende prijs te geven en aan de groot-industriëelen geheele bataillons haveloozen over te leveren, die gedwongen zijn voor onverschillig welk loon te arbeiden. Met de wetgeving op de spoorwegen is het geenszins beter gesteld.

Strategische [1]) lijnen, gesubsidiëerde (geldelijk gesteund)

---

[1]) **Strategische lijnen zijn lijnen, aangelegd uit een strategisch (krijgskundig) oogpunt.**

Digitized by Google

lijnen, lijnen begunstigd met het monopolie van het internationaal postverkeer; dit alles ten voordeele der groote geldmannen! Wanneer Rothschild — de schuldeischer van alle Europeesche Staten — zijn kapitaal steekt in de een of andere spoorwegonderneming, doen zijn getrouwe onderdanen — de ministers — al hun best om hem zooveel mogelijk winst te bezorgen.

In de Vereenigde Staten met haar democratie — die ons door de voorstanders van staatsbemoeiïng als een ideaal worden voorgehouden — wordt het schandelijkst bedrog gepleegd met alles wat tot de spoorwegen in betrekking staat. 't Wordt verklaarbaar hoe een maatschappij haar concurrenten door een zeer laag tarief kan ten onder brengen, wanneer we weten, dat zij zich op andere wijze schadeloos stelt, n.l. door exploitatie der terreinen die zij door middel van een zending fijnen wijn, wist los te krijgen van den Staat. De documenten onlangs openbaar gemaakt over het Amerikaansch koren hebben ons doen zien welk aandeel de Staat had in die exploitatie van den zwakke door den sterke.

Nogmaals de Staat heeft de macht van het groot-kapitaal vertien-, verhonderdvoudigd. En wanneer we zien dat de syndicaten (vakvereenigingen, vroeger gilden) der spoorwegmaatschappijen — wederom de vrucht van vrije overeenkomst — er soms in slagen de kleine maatschappijen tegen de groote te beschermen, moeten we ons wel verbazen over de innerlijke kracht der vrije overeenkomst, ondanks de almacht van het groot-kapitaal, gesteund door den Staat.

De kleine maatschappijen leven inderdaad in weerwil der partijdigheid van den Staat en al zien we in Frankrijk — dat land van centralisatie [1]) — slechts vijf of zes

[1]) Centralisatie, samentrekking in één middelpunt.

Digitized by Google

groote maatschappijen, in Groot-Brittanje telt men er meer dan 110, die zich uitmuntend met elkaar verstaan en zeker beter voor een snel vervoer van goederen en reizigers zijn ingericht dan de Fransche en Duitsche spoorwegen.

Maar dit is niet het zwaartepunt der kwestie. Het grootkapitaal, begunstigd door den Staat kan altijd het kleine verpletteren indien het er voordeel in ziet. Ziehier wat we bedoelen: De overeenkomst tusschen de honderden maatschappijen, die de spoorwegen in Europa in handen hebben, is gesloten zonder tusschenkomst van een centraal regeeringslichaam, dat de wet voorschreef aan de verschillende maatschappijen; ze wordt in stand gehouden door middel van congressen, samengesteld uit gedelegeerden die de zaken onderling bespreken en hun lastgevers wèl ontwerpen of plannen maar geen wetten voorleggen. We hebben te doen met een nieuw beginsel, dat hemelsbreed verschilt met dat eener regeering, ze zij monarchaal of republikeinsch, absoluut of partementair — een nieuwe richting, die wel is waar nog zeer beschroomd de Europeesche zeden binnendringt, maar die de toekomst vóór zich heeft.

III.

Hoe menigmaal hebben we in de geschriften der staatssocialisten niet een uitroep gelezen als deze: „En wie zal zich in de toekomstige maatschappij belasten met de regeling van het verkeer te water? Wanneer een uwer anarchistische kameraden in den zin kreeg zijn schip dwars in het kanaal te leggen en aan duizenden vaartuigen den weg te versperren — wie zou hem dan tot rede brengen?”

Digitized by Google

Wij voor ons vinden zoo'n onderstelling wel wat ver gezocht. Men had er nog kunnen bijvoegen: „En wanneer b.v. de eene of andere gemeente of groep haar schepen wilde laten voorgaan zouden zij, wellicht om steenen te vervoeren, het kanaal in beslag nemen, terwijl het koren voor een andere gemeente bestemd, zou moeten blijven liggen. Wie anders dan de Staat zou de scheepvaart kunnen regelen?

Welnu, de werkelijkheid leert ons opnieuw dat ook hier de regeering evengoed kan worden gemist. De vrije overeenkomst, de vrije organisatie vervangt die kostbare en schadelijke machine, en kwijt zich beter van haar taak.

Men weet wat de kanalen en vaarten zijn voor Holland; het zijn z'n wegen. Men weet ook welk een verkeer op die waterwegen plaats heeft. Wat hier wordt vervoerd over den straat- of spoorweg, wordt in Holland te water vervoerd. Dáár zou men dan een gevecht kunnen aangaan, om zijn schepen vóór die van anderen te laten varen. Dáár zou de Staat tusschen beide moeten komen, om orde te brengen in de scheepvaartbeweging.

Niets van dat alles. De Hollanders hebben zich reeds vóór langen tijd, op meer praktische wijze weten te redden door het oprichten van 'n soort gilden of schipperssyndicaten. Dat zijn vrije vereenigingen, ontstaan door de behoeften van het scheepvaartverkeer. De vaart der booten geschiedt in een bepaalde volgorde; alle vertrekken volgens een vastgesteld rooster. De eene mag de andere niet voorbijgaan op straffe van uitsluiting van het syndicaat. Geen enkele blijft langer dan een bepaald aantal dagen liggen om lading in te nemen en zijn er gedurende dien tijd geen goederen ter verzending, dan moet de boot ledig vertrekken maar wordt door andere opgevolgd. Zóó loopt alles ordelijk van stapel, terwijl de concurrentie

Digitized by Google

tusschen de ondernemers — het gevolg van het privaatbezit — blijft voortbestaan. Wordt ook daaraan een einde gemaakt, dan zal de samenwerking nog inniger, nog veel rechtvaardiger zijn voor allen.

Het spreekt van zelf, dat de eigenaar van elke boot al of niet kan toetreden tot het syndicaat. Dat is zijn zaak, maar het meerendeel treedt toe. De syndicaten bieden zóóveel voordeelen aan, dat zij thans zijn verspreid over den Rijn, de Weser, de Oder tot aan Berlijn. De schippers hebben niet gewacht tot de groote Bismarck Holland annexeerde en een „Ober-Haupt-General-Staats-Kanal-Navigations-Rath" benoemde met een gegalonneerden rok, die eenigszins past bij zijn langen titel. Zij hebben er de voorkeur aan gegeven een internationale overeenkomst te sluiten. En dit niet alleen. Tal van beurtschippers, die dienst doen tusschen de Duitsche havens en Scandinavië of Rusland zijn eveneens tot die syndicaten toegetreden, met het doel eenige regelmaat te brengen in het verkeer op de Oostzee. Uit vrije beweging ontstaan en groot geworden door vrijwillige toetreding van leden, hebben die vereenigingen niets te maken met de regeering.

Natuurlijk is het mogelijk, zelfs waarschijnlijk, dat hierbij het groot kapitaal weer het kleine onderdrukt. Ook kan het syndicaat langzamerhand het karakter aannemen van een monopolie — liefst onder de gewaardeerde bescherming van den Staat, die niet zal achterblijven met zijn bemoeiïngen.

Laten we echter niet vergeten dat die syndicaten vereenigingen vormen, waarvan de leden slechts persoonlijke belangen op het oog hebben; maar wanneer iedere reeder zich door de socialiseering van de voortbrenging, van het verbruik en van den warenruil, genoodzaakt zag terzelfder tijd belang te stellen in honderd andere vereeni-

Digitized by Google

gingen die voor het bevredigen van zijn behoeften noodig zijn, dan zouden de zaken er anders gaan uitzien.

Machtig te water, zou de groep van schippers zich zwak gevoelen op den vasten wal en door wijziging van hun inzichten trachten zich te verstaan met de spoorwegen, de fabrieken en alle andere vrije groepen.

Zonder over de toekomst te spreken, hebben we hier in elk geval toch kunnen wijzen op een vrijwillige overeenkomst, gesloten zonder tusschenkomst van een regeering. We zullen andere voorbeelden aanhalen.

Nu we toch spreken over schepen en booten, willen we melding maken van een der schoonste organisaties, die in onze eeuw zijn ontstaan — een waarop wij ons met recht mogen beroemen. Het is de Engelsche Maatschappij tot redding van schipbreukelingen (Lifebout Association).

Men weet dat jaarlijks meer dan duizend schepen stranden op de kusten van Engeland. In volle zee heeft een goed schip zelden van den storm te lijden. Nabij de kusten dreigt het gevaar.

Windvlagen die mast en zeilen overboord werpen, draaikolken die de werking van het roer verlammen, riffen en klippen waarop het schip kan stranden.

Zelfs toen vroeger de kustbewoners nog groote vuren ontstaken om de schepen naar de klippen te lokken en volgens gewoonte, zich meester te maken van de ladingen, deden zij reeds hun uiterste best om de equipage te redden.

Bespeurden zij een schip in nood, dan wierpen zij hun notedoppen in zee en snelden de schipbreukelingen te hulp waarbij zij maar al te dikwijls zelven den dood vonden in de golven.

Ieder gehucht aan de zeekust heeft zijn legende van

Digitized by Google

waren heldenmoed zoowel door vrouwen als door mannen tentoongespreid bij de redding der schipbreukelingen.

De staat en de geleerden hebben wel iets gedaan om het aantal rampen te verminderen. De vuurturen, de signaalposten, de kaarten, de metereologische (weerkundige) adviezen zijn ongetwijfeld van zeer veel nut. Maar toch blijven er jaarlijks nog een duizendtal schepen en eenige duizenden menschenlevens te redden!

Eenige mannen van goeden wil hebben de zaak aangepakt. Zelf goede zeelieden, stelden zij een reddingsboot samen, die den stroom kon trotséeren zonder om te kantelen of te zinken; zij trokken er op uit om het publiek voor de onderneming te winnen, het noodige geld te verzamelen, de booten te bouwen en die te stationneeren aan de kust, overal waar ze van dienst konden zijn.

Die mannen waren geen Jacobynen, wendden zich niet tot de regeering. Zij hadden begrepen, dat de moed en voortvarendheid der zeelieden, hun bekendheid met de gevaarlijke plaatsen — bovenal hun toewijding — noodig zouden zijn voor het doen slagen der onderneming. En om mannen te zoeken, die op het eerste sein zich des nachts aan de woeste golven toevertrouwen, zich noch door duisternis noch door branding laten weêrhouden en vijf, zes, tien uren, tegen de golven kunnen worstelen alvorens het in nood verkeerende schip te bereiken — mannen gereed om hun leven te wagen, teneinde dat van anderen te kunnen redden — moet men kunnen rekenen op solidariteitsgevoel en opofferingsgezindheid, die niet te koop zijn voor 'n gegalonneerden rok.

Het was dus een vrijwillige beweging — de vrucht van vrije overeenkomst en persoonlijk initiatief. Honderden plaatselijke groepen vormden zich langs de geheele kust. De oprichters waren zoo verstandig zich niet als meesters

Digitized by Google

aan te stellen. Om inlichtingen begaven zij zich naar de visschersdorpjes. Zond een lord 25000 francs voor het bouwen van een reddingsboot in een dorp aan de kust, dan werd dit aanbod aangenomen maar de plaatsing liet men over aan de keus der visschers en zeelieden in die streek.

Niet aan de Admiraliteit[1]) werden de plannen gemaakt voor de nieuwe booten. „Omdat van het grootste belang is — zoo lezen we in het rapport der Maatschappij — dat de redders zich vol vertrouwen begeven op het vaartuig, is het comité er in de eerste plaats op uit, aan de booten den vorm en de uitrusting te geven, die de redders zelven 't liefst verlangen".

Ook worden telken jare verbeteringen aangebracht.

Alles door vrijwilligers, die zich tot plaatselijke comité's of groepen vereenigen! Alles door onderlinge hulp en overeenkomst! O, die anarchisten! Ook wordt geen vaste contributie gevorderd en toch vloeide hun in het afgeloopen jaar een som toe van één millioen 76 duizend francs, alleen aan vrijwillige bijdragen!

Wat de resultaten betreft diene het volgende:

De Maatschappij bezat in 1891 293 reddingsbooten. In dat jaar redde zij 601 schipbreukelingen en 33 schepen. Sedert hare oprichting heeft zij 32671 menschen het leven gered.

In 1886 lieten zich, nadat de bemanning van drie booten den dood had gevonden in de golven, honderden nieuwe vrijwilligers inschrijven die zich vereenigden tot plaatselijke groepen; dit had het gevolg dat een twintigtal nieuwe booten werden bijgebouwd.

In het voorbijgaan zij nog opgemerkt dat de Maatschappij

---

1) Admiraliteit, hoofdadministratie (ministerie) van marine.

Digitized by Google

jaarlijks aan de visschers en zeelieden uitmuntende barometers verstrekt tegen een derde der werkelijke waarde.

Zij maakt hen bekend met alle ontdekkingen op het gebied der metereologie en stelt hen op de hoogte met de ophanden zijnde weêrsveranderingen, die door de geleerden worden voorspeld.

We herhalen dat die honderden kleine comité's of groepen volstrekt niet van boven af zijn georganiseerd en uitsluitend bestaan uit vrijwillige redders en uit personen, die in hun streven belangstellen. Het centraal-comité, dat veeleer een correspondentie-bureau is, treedt op geen enkele wijze tusschenbeide.

Weliswaar nemen die groepen, wanneer er in het kanton een kwestie betreffende het onderwijs of de heffing van een hoofdelijken omslag aan de orde is, geen deel aan de beraadslagingen, daar zij natuurlijk met die onderwerpen minder op de hoogte zijn — een bescheidenheid, die men in de parlementen tevergeefs zoekt! Maar aan de andere zijde gedoogen die brave lieden niet, dat zij, die nooit den storm hebben getrotseerd, wetten stellen op den reddingsarbeid. Op het eerste noodsignaal komen zij toegeloopen, nemen fluks hun besluiten en steken in zee.

Geen gegalonneerde rokken, maar een schat van goeden wil!

Een ander voorbeeld vinden we in een vereeniging van denzelfden aard; die van het Roode kruis. De naam doet er minder toe: laat ons zien wat zij is.

Verbeeld u dat iemand vijfentwintig jaar geleden zich aldus had uitgelaten: „de Staat, die gemakkelijk twintig duizend menschen in één dag kan laten vermoorden en vijftig duizend laten wonden, is onmachtig om zijn eigen slachtoffers hulp te bieden. Zoolang de oorlog bestaat, moet dus het particulier initiatief tusschenbeide komen en

Digitized by Google

moeten de menschen van goeden wil zich internationaal organiseeren voor dat menschlievend werk!"

Welk een stortvloed van spotternij zou er niet zijn uitgestort over dengene, die zoo iets zou hebben durven zeggen! Eerst zou men hem hebben uitgemaakt voor utopist en had hij dan nog den mond durven openen, zoo zou hij ten antwoord hebben gekregen: „De vrijwilligers zullen juist ontbreken waar de meeste behoefte aan hulp wordt gevoeld. Uw vrije hospitalen zullen allen op een veilige plaats worden opgericht, terwijl het noodige zal ontbreken in de ambulance (draagbaar hospitaal). De onlinge naijver der nationaliteiten zal oorzaak zijn dat de arme soldaten zullen sterven zonder hulp!"

Van alle kanten vernam men dezelfde ontmoedigende beschouwingen.

Wie heeft dergelijk gebabbel niet eens moeten aanhooren?

Welnu, wij weten, hoe geheel anders het is gegaan.

Overal, in elk land, in duizenden steden en dorpen werden uit vrije beweging vereenigingen opgericht van het Roode-Kruis en toen de oorlog van 1870—'71 uitbrak togen de vrijwilligers aan den arbeid. Mannen en vrouwen kwamen hun diensten aanbieden. Hospitalen en ambulancen werden bij duizenden opgericht; geheele treinen brachten levensmiddelen, linnen en geneesmiddelen aan voor de gewonden. De Engelsche comité's zonden groote hoeveelheden voedsel, kleeren, gereedschappen, zaaigranen, trekdieren, tot zelfs stoomploegen met hun drijvers om hulp te verleenen bij de bebouwing van den grond in de departementen, waar de oorlog alles had vernield!

Lees slechts „le Croix Rouge" van Gustave Moynier en ge zult letterlijk versteld staan over hetgeen toen is tot stand gebracht.

Digitized by Google

Wat de voorspellingen betreft der profeten, die altijd er op uit zijn, aan andere menschen moed, gezond verstand en vernuft te ontzeggen en die zich zelf alleen bekwaam achten om de menschheid met een stokje te leiden — niet één daarvan is uitgekomen!

De toewijding der vrijwilligers van het Roode-Kruis is boven allen lof verheven. Zij zochten steeds de gevaarlijkste posten; en terwijl de door den Staat bezoldigde geneesheeren met hun staf vluchtten bij de nadering der Pruisen, verrichtten de vrijwilligers van het Roode-Kruis hun arbeid onder een kogelregen, en verdroegen de brutaliteiten van de officieren van Bismarck en Napoleon, terwijl zij dezelfde zorgen wijdden aan de gewonden van elke nationaliteit.

Hollanders en Italianen, Zweden en Belgen, tot zelfs Japanneezen en Chineezen, verstonden zich uitmuntend met elkander. Zij verdeelden onderling een arbeid in de hospitalen en ambulancen, naar de behoeften van het oogenblik; zij wedijverden in de toepassing der hygiëne. Hoeveel Franschen spreken thans nog niet met innige dankbaarheid over de teedere zorgen, waarmee zij werden opgepast door de eene of andere Hollandsche of Duitsche verpleegster, in de ambulancen van het Roode Kruis!

Maar wat maakt dat alles uit voor den voorstander van het gezag? Zijn ideaal is de chef van het regiment, die door den Staat wordt bezoldigd. Weg met het Roode-Kruis en de hygiënisch ingerichte hospitalen, wanneer de ziekenoppassers geen staats-ambtenaren zijn!

Ziedaar dus een instelling van zeer jongen datum, die thans haar leden bij honderdduizenden telt; die in het bezit is van ambulancen, hospitalen en treinen, die zich beijvert voortdurend verbetering te brengen in de methoden van behandeling der kwetsuren en wonden, en wier ont-

Digitized by Google

staan alleen is te danken aan het vrijwillig initatief van eenige moedige rechtschapen menschen.

Men zal wellicht zeggen dat de Staten min of meer deel hebben aan die organisatie. Ja, de Staten hebben getracht er zich van meester te maken. De comitë's met de leiding belast, worden gepresideerd door „vorsten van den bloede", zooals de lakeien zeggen. De nationale comité's staan onder bescherming van keizers en koningen. Maar de instelling dankt haar succes niet aan die bescherming. Dat heeft zij te danken aan de duizenden plaatselijke comité's in alle landen, aan den ijver harer leden, aan de toewijding van allen die het lijden willen verlichten der slachtoffers van den oorlog. En die toewijding zou nog belangrijk grooter zijn wanneer de Staten zich van alle bemoeiing onthielden!

In ieder geval was het geenszins op bevel van een internationaal hoofdcomité dat Engelschen en Japanneezen, Zweden en Chineezen de gewonden te hulp snelden in 1871. Evenmin op bevel van een internationaal ministerie dat hospitalen verrezen op het overweldigd grondgebied, en ambulancen werden vervoerd naar de slachtvelden.

Dit alles geschiedde uit eigen beweging door vrijwilligers uit verschillende landen. — Eenmaal ter plaatse, zaten zij elkander niet in 't haar zooals de Jacobijnen vermoedden dat geschieden zou; allen togen aan den arbeid zonder onderscheid van nationaliteit.

We moeten 't betreuren, dat zulk een machtig streven in dienst staat van zoo'n slechte zaak en we vragen als het kind van den dichter: „Waartoe de wonden geslagen, die men later weer tracht te heelen?"

Door te trachten, de kracht van het kapitaal en de macht der bourgeoisie te breken, toonen we een einde te willen maken aan de menschenslachting, en we zouden vrij wat

Digitized by Google

liever zien, dat de vrijwilligers van het Roode Kruis met denzelfden loffelijken ijver zich aangordden tot bestrijding van den oorlog.

We hebben van deze machtige organisatie melding gemaakt, omdat zij een bewijs temeer oplevert voor de vruchtbare resultaten van vrije overeenkomst en onderlingen steun. Wanneer we voorbeelden wilden ontleenen aan de kunst van menschenverdelging, konden we tot in het oneindige doorgaan. We willen daarom alleen noemen de tallooze vereenigingen, waaraan het Duitsche leger voornamelijk zijn kracht te danken heeft, die niet (zooals men gewoonlijk meent) uitsluitend de vrucht is van de heerschende discipline. Die vereenigingen breiden zich uit over geheel Duitschland en hebben ten doel militaire kennis te verspreiden. Op een der laatste congressen van den Duitschen militairen Bond (Kriegerbund) trof men gedelegeerden aan van 2452 vereenigingen, vertegenwoordigende 151712 leden, die weer onderling waren verbonden.

Schietvereenigingen, militaire en strategische speelgezelschappen, vereenigingen voor topograpische [1]) studiën, — ziedaar de werkplaatsen waarin de technische kundigheden van het Duitsche leger worden verwerkt: niet in de regimentsscholen worden die opgedaan.

't Is een stevig netwerk van allerlei vereenigingen, militaire en burgerlijke, — van aardrijkskundigen en gymnasten, van jagers en technici — ontstaan, georganiseerd en onderling verbonden door vrijwillige samenwerking, vereenigingen, die zich zoowel theoretisch als practisch op het veld oefenen en verkenningstochten houden. 't Zijn juist deze vrijwillige vereenigingen, die de innerlijke kracht uitmaken van het Duitsche leger.

---

[1]) Topographie is plaatsbeschrijving.

Digitized by Google

Hun streven is geenszins prijzenswaardig. Het sluit in zich de handhaving van het Keizerrijk.

Maar wij willen met nadruk wijzen op het feit, dat de Staat die geen hoogere roeping kent dan de militaire organisatie op te voeren tot het uiterste, begrepen heeft hoezeer de ontwikkeling in die richting het best wordt bevorderd door haar over te laten aan de vrije samenwerking der groepen en aan het vrije initiatief der individuen.

Zelfs in oorlogszaken kan men niet buiten de vrije overeenkomst en tot staving onzer bewering willen we nog wijzen op de driehonderd Engelsche vrijwilligers, op den nationalen Engelschen artilleriebond en op de vereeniging tot verdediging der Engelsche kust, die men bezig is op te richten, en die, wanneer zij tot stand komt, de zaak heel wat beter zal aanpakken dan het Ministerie van Marine met zijn pantserfregatten die uiteen springen en zijn bajonetten die buigen als lood.

Overal laat de Staat tot zelfs zijn dierbaarste functiën over aan particulieren. Overal betreedt de vrije organisatie zijn gebied, maar alle feiten die wij noemden, kunnen ons nauwelijks doen vermoeden, wat de vrije overeenkomst zal tot stand brengen in de toekomst wanneer er geen Staat meer zal zijn.

Digitized by Google

TWAALFDE HOOFDSTUK.

Tegenwerpingen.

I.

We willen nu de voornaamste bezwaren die worden aangevoerd tegen het communisme eens van naderbij bezien. De meeste spruiten voort uit bloot misverstand; maar enkele roeren belangrijke kwesties aan en verdienen onze volle aandacht.

Over de bezwaren tegen het gezags- (autoritair) communisme behoeven we ons niet druk te maken; we deelen die geheel. De beschaafde natiën hebben, al worstelende voor de vrijmaking van het individu, te veel geleden om hun verleden te verloochenen en een regeering te dulden die zich zou willen mengen in de nietigste aangelegenheden van het burgerlijk leven, — zelfs al beoogde die regeering inderdaad het welzijn der gemeenschap.

Wanneer ooit een autoritair communistische maatschappij tot stand kwam, zou haar bestaan van korten duur zijn; de algemeene ontevredenheid zou haar ten val brengen, tenzij ze tijdig het vrijheidsbeginsel tot richtsnoer nam voor haar handelingen.

We zullen thans een anarchistisch-communistische maatschappij gaan beschouwen, een maatschappij die de volledige vrijheid van het individu erkent, van geen gezag wil weten en den mensch op geen enkele wijze tot arbeiden wil dwingen. Terwijl we ons bij die studie bepalen tot de economische zijde der kwestie, willen we eens zien of

Digitized by Google

zulk een maatschappij — samengesteld uit menschen, zooals de tegenwoordige, noch beter, noch slechter, noch meer, noch minder arbeidzaam, — zich op gelukkige wijze zou kunnen ontwikkelen!

Wat hiertegen wordt ingebracht is bekend. „Wanneer ieders bestaan is verzekerd en de noodzakelijkheid, om zeker loon te verdienen, den mensch niet langer tot arbeiden verplicht, zal niemand willen werken. Ieder zal den arbeid, dien hij niet gedwongen is te volbrengen, afwentelen op anderen". We verbazen ons over de ongeloofelijke oppervlakkigheid waarmee men telkens met die tegenwerping komt aandragen zonder te begrijpen, dat de kwestie zich eigenlijk bepaalt tot het antwoord op de vraag: „of eensdeels de loonarbeid inderdaad de resultaten oplevert die men beweert te verkrijgen, en of anderdeels de vrijwillige arbeid thans niet reeds productiever is dan het werk verricht onder den prikkel van geldelijke belooning?" Een kwestie, die inderdaad een grondige studie vordert.

Maar terwijl men op het gebied der exacte (wiskundige) wetenschappen eerst na grondige onderzoekingen — waartoe vooraf tal van feiten worden verzameld en zorgvuldig wordt nagespeurd, in hoeverre die met elkander in betrekking staan — een oordeel velt over vrij wat minder gewichtige en ingewikkelde onderwerpen, stelt men zich hier tevreden met een enkel feit — b.v. de mislukking van een communistische kolonie in Amerika — om met beslistheid een oordeel uit te spreken. Men doet als de advocaat, die in den advocaat der tegenpartij niet ziet den verdediger eener zaak of opinie die tegenover den zijne staat, maar bloot een tegenspreker in het oratorisch (redekunstig) steekspel; heeft hij maar het geluk hem van een snedig antwoord te dienen, dan vraagt hij zich niet

Digitized by Google

verder af, wie gelijk heeft. Daarom ziet men geen vorderingen maken in de studie der ware staathuishoudkunde — de studie die ten doel heeft, de gunstigste voorwaarden te leeren kennen, waaronder met zoo min mogelijk verlies van menschelijke arbeidskracht zooveel mogelijk nuttige voortbrengselen aan de maatschappij kunnen worden geschonken. Men bepaalt zich tot de herhaling van gemeenplaatsen of zwijgt geheel.

Wat die lichtvaardigheid te opmerkelijker maakt, is wel het feit dat zelfs in de rijen der kapitalistische staathuishoudkundigen enkele schrijvers opstaan, die, door de macht der dingen gedreven, het axioma [1]) der stichters hunner wetenschap beginnen in twijfel te trekken, — het axioma volgens hetwelk de hongerzweep de beste prikkel is voor den mensch om productieven arbeid te verrichten. Zij beginnen te bespeuren dat bij de voortbrenging zeker collectief element meer en meer op den voorgrond treedt — hetgeen tot nog toe aan hunne aandacht was ontsnapt — dat mettertijd wel eens een grootere rol zou kunnen spelen dan de jacht naar persoonlijk voordeel, die een kenmerk is van de hedendaagsche voortbrenging. De geringere kwaliteit van hetgeen wordt voortgebracht door bezoldigden arbeid, het ontzettend verlies van menschelijke arbeidskracht in het landbouwbedrijf en in de moderne industrie, het steeds aangroeiend getal genotzoekers die tegenwoordig alles trachten af te wentelen op de schouders van anderen, het gemis aan zeker entrain (gang, opgewektheid) in de voortbrenging, wat steeds duidelijker aan het licht treedt, — dit alles begint zelfs de aandacht te trekken van de economisten der „klassieke" School.

Enkele hunner vragen zich af, of zij het spoor niet

---

[1]) grondstelling, die zonder bewijs wordt aangenomen.

Digitized by Google

bijster zijn, wanneer zij telkens spreken over een wezen, behept met tal van slechte eigenschappen en uitsluitend gedreven door de zucht naar loon of winst.

Die kettersche gedachte dringt door tot zelfs in de hoogescholen, men waagt het, ze te verdedigen in de boeken der economische orthodoxie. Een en ander belet blijkbaar niet dat tal van socialistische hervormers voorstanders blijven van de individueele belooning en de „oude citadel van het loonstelsel" blijven verdedigen, ondanks het feit dat haar vroegere verdedigers haar steen voor steen prijsgeven aan den aanvaller.

Men is dus beducht, dat de massa zonder dwang niet zal willen werken.

Maar hebben wij niet, tijdens ons leven bij herhaling dezelfde vrees hooren uiten door de slavenhouders der Vereenigde-Staten vóór de opheffing der negerslavernij en door de Russische heeren vóór de vrijmaking der lijfeigenen? „Zonder de zweep arbeidt de neger niet", riepen de slavenhouders. „Zonder de scherpe tucht van den meester laat de lijfeigene den grond onbebouwd", riepen de Russische boyards.

Ziedaar het refrein [1]) der Fransche heeren van 1789, 't refrein ook der middeleeuwen — 't refrein, dat zoo oud is als de wereld en telkens wordt vernomen, wanneer er sprake van is een onrechtvaardigheid in de menschelijke samenleving te niet te doen!

En telkens was de werkelijkheid volkomen in tegenspraak met dat refrein. De vrijgemaakte landbouwer van 1792 bewerkte den akker met ongekende energie, de bevrijde negerslaaf werkt beter dan zijn vaderen en nadat de Rus-

---

1) Refrein, laatste regels van een vers, die bij het zingen worden herhaald.

Digitized by Google

sische boer zijn blijdschap over zijn vrijmaking had lucht gegeven door den Goeden Vrijdag te vieren als een Zondag, hervatte hij den arbeid met te grooter ijver, naarmate die bevrijding volkomener was. Waar 't hem niet aan grond ontbreekt, arbeidt hij met stalen vlijt!

Mogelijk heeft dat refrein zijn waarde voor de slaveneigenaars. Wat de slaven zelf betreft; die kennen er de waarde van, die weten waarom het te doen is!

Waren het bovendien niet juist de economisten, die ons leerden, dat — al kwijt de loonarbeider zich ook nog zoo goed van zijn taak — deugdelijke en productieve arbeid slechts kan worden verwacht van menschen, die hun welvaart zien toenemen, naarmate zij zich meer inspannen? Alle lofliederen, aangeheven ter eere van den eigendom, verheerlijken deze stelling!

Want — hoe opmerkelijk toch! — wanneer de economisten, die de zegeningen van den eigendom uitbazuinen, er ons op wijzen hoe een stuk woeste grond, een moeras of een steenachtigen bodem thans prijken met een rijken oogst door de noeste vlijt van den landbouwer-grondeigenaar, dan leveren zij nog geen enkel bewijs voor hun stelling ten gunste van den eigendom. Door in beginsel te erkennen dat het bezit der voortbrengingsmiddelen de beste waarborg oplevert tegen de ontvreemding der vruchten van den arbeid — wat volkomen waar is — bewijzen zij alleen, dat de mensch in waarheid eerst produceert, wanneer hij in volkomen vrijheid arbeid, eenigermate de keus zijner bezigheden kan bepalen, geen bewakers vindt, die hem in zijn werk hinderen en eindelijk, wanneer hij ziet dat zijn arbeid zoowel hem zelf als anderen die in gelijke omstandigheden verkeeren ten goede komt, en niet dient tot verrijking van den een of anderen nietsdoener.

Digitized by Google

Ziedaar het eenige, wat uit hun betoog valt af te leiden en dat is juist wat óók wij beweren.

Wat betreft den vorm van bezit der voortbrengingsmiddelen, dáárover rept hun betoog slechts zijdelings. En is het niet de taak der economisten, die partij trekken vóór den eigendom en tegen elken anderen vorm van bezit ons aan te toonen dat de aarde nimmer meer zulke rijke oogsten kan opleveren wanneer het privaatbezit plaats maakt voor het gemeenschappelijk bezit?

Dit kunnen zij echter niet. Het tegendeel is veeleer te verwachten!

We nemen tot voorbeeld een gemeente van het kanton Waadtland (Zwitserland) waar 's winters alle mannen uit het dorp gaan houthakken in het bosch dat toebehoort aan allen. Juist tijdens dat feest van den arbeid wordt de grootste ijver tentoongespreid en ziet men de menschelijke arbeidskracht in haar volle ontwikkeling. Geen loonarbeid, geen bemoeiïgen van een of ander eigenaar kunnen de vergelijking doorstaan!

Of wel we slaan het oog op een Russisch dorp, waar alle inwoners het gras der weide, die toebehoort aan de gemeente of door haar wordt gepacht, gaan afmaaien, daar krijgt ge eenigszins een denkbeeld van hetgeen de mensch kan uitrichten, wanneer hij in gemeenschap arbeidt aan een gemeenschappelijk werk. De mannen wedijveren in het krachtig en vlug hanteeren hunner zeisen; de vrouwen volgen hen op den voet. Ziedaar weder een feest van den arbeid, waarbij honderd personen in enkele uren verrichten wat minstens evenveel dagen zou vorderen, wanneer de arbeid niet gemeenschappelijk werd verricht.

Welk een droevig contrast vormt hiermede het werk van den op zichzelf staanden eigenaar!

Digitized by Google

We zouden nog duizenden voorbeelden kunnen aanhalen uit het leven der Amerikaansche pioniers; uit Zwitsersche, Duitsche, Russische en uit sommige Fransche dorpen, we zouden kunnen wijzen op de werken in Rusland uitgevoerd door corporatiën van metselaars, timmerlieden, schippers, visschers, enz., die gezamenlijk het een of ander werk ondernemen, waarvan de opbrengst — of het uitbetaalde loon — onder elkander wordt verdeeld zonder eerst door de handen te gaan van onder-aannemers. Noch konden we melding maken van de gemeenschappelijke jachten der Normandische stammen en van een overgroot aantal gemeenschappelijke ondernemingen, die uitmuntende resultaten opleveren. Allerwegen valt te constateeren, dat de gemeenschappelijke arbeid het ontegenzeggelijk verre wint van den loonarbeid of van hetgeen de afzonderlijke eigenaar doet verrichten.

De hoop op welvaart, d.w.z. op bevrediging der physieke, artistieke en moreele behoeften en het verlangen zich die bevrediging te zien verzekerd, was steeds de machtigste prikkel tot den arbeid. Terwijl de loonarbeider ternauwernood het strikt noodige kan voortbrengen, toont de vrije arbeider, die welvaart èn weelde voor zich en de zijnen ziet toenemen in verhouding tot zijn meerdere inspanning, oneindig meer energie en vernuft, en wat hij voortbrengt is overvloediger en van veel beter hoedanigheid. De eerste gevoelt zich in ellende gedompeld; den laatste wachten in den toekomst vrije tijd en genot.

Hierin ligt het geheim!

Daarom zal een maatschappij, die het welzijn van allen beoogt en allen in de mogelijkheid wil stellen, het leven in al zijn volheid te genieten, door vrijwilligen arbeid oneindig meer en dit van veel betere hoedanigheid voortbrengen, dan wat thans wordt voortgebracht onder den

Digitized by Google

prikkel van de slavernij der dienstbaarheid en van het loonstelsel.

II.

Wie tegenwoordig de kans schoon ziet om den arbeid die onontbeerlijk is voor het bestaan, af te schuiven op anderen, haast zich het te doen en men is van meening dat dit steeds zoo zal blijven.

De arbeid die voor ons bestaan strikt noodzakelijk is, valt geheel onder de rubriek „handenarbeid".

Of we al kunstenaars zijn of geleerden, niemand kan de voortbrengselen van den handenarbeid: brood, kleeren, wegen, schepen, licht, warmte, enz. ontberen. Wat meer zegt: al dragen onze genietingen ook het stempel van hoog-artistieken zin of van een verheven ideaal, toch hebben alle den handarbeid tot grondslag. En juist dien arbeid — het fundament des levens! — tracht ieder van zich af te schuiven.

We begrijpen het volkomen! Het kan tegenwoordig haast niet anders. — Want de uitoefening van een handwerk beteekent tegenwoordig: tien of twaalf uur daags opgesloten te zijn in een ongezonde werkplaats en gedurende tien jaar, dertig jaar, zijn geheele leven, aan dezelfde bezigheid te zijn vast geklonken".

Het beteekent: te moeten leven van een nietig loon, te zijn over geleverd aan de onzekerheid voor den dag van morgen, aan werkeloosheid, meermalen aan ellende, en nog vaker aan den dood in een hospitaal of armhuis nadat men veertig jaren lang heeft gezwoegd, niet om zich zelf of zijn kinderen, maar om anderen te voeden, te kleeden, te amuseeren en te onderrichten.

Het beteekent: gedurende zijn geheele leven in de

Digitized by Google

oogen van anderen een mindere te zijn en zichzelf bewust te zijn van die minderheid, want — wat de heeren er ook van mogen zeggen, — het handwerk wordt altijd als ondergeschikt beschouwd aan den geestesarbeid en hij die zich gedurende tien uren heeft afgebeuld in de werkplaats, heeft noch den tijd, noch de middelen om zich het genot te verschaffen, dat de beoefening der kunst en wetenschap schenkt, noch ook om zich behoorlijk voor te bereiden tot dat genot; hij moet zich tevreden stellen met de kruimels, die vallen van de tafels der bevoorrechten.

Wij begrijpen derhalve, dat onder zulke toestanden het handwerk wordt beschouwd als een vloek.

Wij begrijpen, dat slechts één gedachte allen bezielt: „hun kinderen dat vernederend beroep te besparen; zich een „onafhankelijke positie" te scheppen; óók te leven van den arbeid van anderen!"

Zoolang er een klasse bestaat van arbeiders met de hand en een andere klasse van arbeiders met het hoofd — een klasse van zwarthandigen en een klasse van withandigen,— zal het zoo blijven.

Welk belang heeft de werkman in waarheid bij dien geestdoodenden arbeid, wanneer hij vooraf zijn lot kent, van de wieg tot het graf van een sober loon moet leven, en bloot staat aan armoede en aan onzekerheid voor den dag van morgen? Als men het meerendeel der menschen iederen morgen hun treurig beroep weer ziet opvatten, staat men verbaasd over hun volharding, over hun gehechtheid aan den arbeid, over de kracht der gewoonte, die 't hun mogelijk maakt, als een machine in den blinde naar de ontvangen impulsie (schok of stoot in zekere richting) te handelen, een leven van ellende te lijden, zonder hoop voor den dag van morgen, zonder zelfs maar

Digitized by Google

een flauwe lichtstreep te ontwaren van het morgenrood der toekomst, waarin zij, of althans hun kinderen, deel zullen uitmaken van een menschelijke maatschappij, rijk aan al de schatten der vrije natuur, vol van de heerlijke genietingen der kennis en van de scheppingen der wetenschap en der kunst, die thans slechts voor enkele bevoorrechten zijn weggelegd!

Juist om die scheiding tusschen hoofd- en handenarbeid te niet te doen, willen wij het loonstelsel opheffen, willen wij de Sociale Revolutie!

Dán zal de arbeid niet langer een vloek zijn: hij zal worden wat hij behoort te zijn; de vrije oefening van alle menschelijke vermogens. 't Wordt meer dan tijd, om de in omloop zijnde legende, waarin ons wordt voorgebazeld, dat het beste werk wordt verkregen onder den geesel van het loonsysteem, eens duchtig onder handen te nemen.

Men behoeft slechts een fabriek binnen te gaan — niet een modelfabriek of werkplaats, zooals er hier en daar bij uitzondering een enkele wordt aangetroffen, maar een fabriek van de gewone soort — om een denkbeeld te krijgen van de enorme verspilling van menschelijke arbeidskracht, die het kenmerk is der tegenwoordige industrie. Tegen één fabriek, die tamelijk goed is ingericht, treft men er honderd of meer aan, waar de menschelijke arbeidskracht — dat kostbare goed — wordt misbruikt zonder eenig hooger doel dan den patroon enkele stuivers per dag voordeel te bezorgen.

Hier ziet ge jonge mannen van twintig tot vijfentwintig jaar met ingedrongen borst, die den ganschen dag gezeten op een bank, zenuwachtig met het lichaam schokken om met goochelaarshandigheid de miserabele eindjes garen aan elkaar te knoopen, die vallen van de getouwen, waarop kant wordt geweven.

Digitized by Google

Hoe moeten wel de nakomelingen zijn van die zwakke en scrofuleuze (klierachtige kwaadsappige) wezens? Maar.. „zij beslaan zoo weinig plaats in de fabriek en ieder brengt me vijftig centimes per dag op” zal de patroon zeggen.

Dáár ziet ge in een reusachtige inrichting te Londen, meisjes die op haar zeventiende jaar reeds kaalhoofdig zijn geworden door het dragen der groote houten schalen vol lucifers van het eene lokaal naar het andere, hoewel met behulp der eenvoudigste machine der lucifers gemakkelijk naar de verschillende tafels zouden kunnen worden gereden. Maar . . . „de arbeid der vrouw die geen bepaald beroep uitoefent kost zoo weinig! Waarvoor zou een machine noodig zijn?

Wanneer die daar niet meer kunnen, nemen we andere... er loopen er genoeg langs de straat”.

Op de stoep van een aanzienlijk huis, in een ijskouden nacht, vindt ge het kind ingesluimerd, blootsvoets met zijn pak couranten onder den arm . . . De kinderarbeid staat laag genoteerd, men kan den jongen best gebruiken om elken avond voor een franc couranten te verkoopen, waarvoor het arme kereltje dan een paar stuivers loon ontvangt!

Dáár ziet ge een krachtig man rondslenteren met de handen in den zak; reeds maanden lang is hij zonder werk, terwijl zijn dochter wegkwijnt in de verhitte atmospheer der katoendrukkerij en zijn zoon met zijn handen potten met schoensmeer vult of uren lang op den hoek der straat wacht tot de een of andere voorbijganger hem een paar stuivers laat verdienen. Overal dezelfde toestanden, van San Francisco tot Moscou en van Napels tot Stockholm. De verspilling van menschelijke krachten is het overheerschend kenmerk der geheele industrie — om

Digitized by Google

niet te spreken van den handel, waarin zij nog reusachtiger afmetingen heeft aangenomen.

Welk een droeve satire ligt er in dien naam „staathuishoudkunde", gegeven aan de wetenschap, die ons feitelijk slechts leert hoe de arbeidskracht wordt verspild onder het heerschend loonsysteem!

Er is meer. Spreekt ge den directeur van een goed ingerichte fabriek, dan zal hij u heel naïf meedeelen dat men tegenwoordig zoo moeilijk een bekwaam, krachtig, energiek werkman kan vinden, die met opgewektheid zijn arbeid verricht. „Is er zoo één onder de twintig of dertig die ons iederen maandag om werk komen vragen, dan wordt hij zeker aangenomen, zelfs wanneer we plan hebben het aantal arbeiders in te krimpen. Men kent hem op het eerste gezicht en hij wordt in ieder geval toegelaten; om voor hem plaats te maken wordt spoedig een bejaard of minder werkzaam arbeider weggezonden".

Allen, die zijn weggezonden, of wien dit lot eerstdaags te beurt valt, versterken het groote reserveleger van het kapitaal — de werkeloozen — dat in dienst wordt gesteld in tijden van bizondere drukte of bij werkstakingen.

Soms ook voegt zich de afgedankte werkman de groote fabriek bij het eveneens groote leger van middelmatige of bejaarde arbeiders, dat onophoudelijk heen en weer trekt tusschen de kleine fabrieken, die nauwelijks hun onkosten kunnen dekken en zich slechts weten staande te houden door op slinksche wijze den kooper — vooral den verbruiker in verre landen — te bedriegen.

Spreekt ge den arbeider zelf, dan zal u blijken, dat het op de meeste werkplaatsen als regel geldt, dat de werkman zich nimmer tot het uiterste inspant. Wee dengene die in een Engelsche fabriek den raad niet opvolgt, dien hij daaromtrent reeds den eersten dag van zijn kameraden ontvangt!

Digitized by Google

Want de werklieden weten zeer goed wat de gevolgen zijn wanneer zij in een oogenblik van edelmoedigheid toegeven aan den aandrang van den patroon en zich bizonder gaan inspannen om dringende orders intijds te kunnen uitvoeren, dàn geldt die zenuwachtige inspanning voortaan als regel bij de bepaling van het loon. In negen van de tien fabrieken produceeren de arbeiders opzettelijk minder, dan waartoe zij in staat zijn.

In zekere takken van industrie beperkt men de voortbrenging om de hooge prijzen te handhaven en somtijds geeft men elkander het wachtwoord co-canny, dat beteekent: „Slechte betaling, slecht werk!"

De loonarbeid is een slavenarbeid: hij kan, hij mag niet opleveren, wat hij zou kunnen opleveren. Daarom, weg met de legende die het loon voorstelt als de beste prikkel tot productieven arbeid!

Dat de industrie in werkelijkheid honderdmaal meer voortbrengt dan ten tijde onzer grootouders, hebben we te danken aan het plotseling opleven der natuur- en scheikundige wetenschappen tegen het einde der vorige eeuw; niet aan de kapitalistische organisatie van den loonarbeid, maar veeleer ondanks die organisatie.

III.

Allen, die het vraagstuk ernstig onder de oogen zagen, ontkennen geen enkele der voordeelen van het communisme, wel te verstaan op voorwaarde dat het volkomen vrij, d. i. anarchistisch zij. Zij erkennen dat de arbeid die met geld wordt betaald (zelfs al verving men het laatste door „bons") in arbeidsgenootschappen bestuurd door den Staat

Digitized by Google

alle kenmerken van het loonstelsel zou dragen en de nadeelen er van zou ondervinden.

Zij geven toe dat het geheele systeem daaronder spoedig zou lijden, al trad de maatschappij ook in het bezit der voortbrengingsmiddelen. En zij zijn het met ons eens dat, èn door de uitmuntende opvoeding, die zou worden gegeven aan alle kinderen, èn door den arbeidzamen zin dér beschaafde samenleving in verband met de vrijheid om zijn bezigheden te kiezen en te variëren (terwijl de arbeid door gelijken verricht, in aantrekkelijkheid belangrijk zou winnen) het in een communistische maatschappij niet zou ontbreken aan voortbrengers, die weldra de vruchtbaarheid van den grond tot het tienvoudige zouden doen stijgen en de industrie zouden leiden in nieuwe banen.

Maar — zoo zeggen nagenoeg allen — het gevaar dreigt van de zijde der betrekkelijk kleine groep luiaards die niet zullen willen werken al zijn de voorwaarden ook nog zoo gunstig — of door hun lauwheid den regelmatigen voortgang van den arbeid zullen verhinderen.

Tegenwoordig drijft de hongerzweep óók de meest weerspannigen met de anderen voort. Wie niet op den bepaalden tijd verschijnt, wordt spoedig weggezonden. Maar — „één rotte appel in de mand maakt al het andere fruit te schand" — en drie of vier luie of weerspannige arbeiders kunnen alle overigen bederven en in de werkplaats een geest van wanorde en oproerigheid brengen die allen arbeid onmogelijk maakt, zoodat men ten slotte weer zijn toevlucht zal moeten nemen tot dwangmaatregelen, om de belhamels tot rede te brengen.

Welnu, is niet „het regelen der belooning naar den verrichten arbeid" het eenige stelsel dat op redelijken dwang is gebaseerd zonder het gevoel van den arbeider te kwetsen? Want elk ander middel zou leiden tot voort-

Digitized by Google

durende inmenging van eenig gezagslichaam, hetgeen den vrijen mensch weldra zou tegenstaan: Ziedaar, meenen wij wel de meest krasse tegenwerping, die zich denken laat.

Zooals men ziet past zij in het raam der redeneeringen, door welke men het bestaan van den Staat, de strafwet, den rechter en den cipier tracht te verdedigen.

Omdat er lieden zijn — een kleine minderheid — die zich niet aan de maatschappelijke gewoonten onderwerpen, zeggen de voorstanders van gezag, moet de Staat wel gehandhaafd blijven, hoe kostbaar die instelling ook zij en evenzeer het gezag, de rechtbank en de gevangenis, ofschoon die instellingen zelf weder de bron worden van nieuwe rampen van allerlei aard".

We zouden dan ook nogmaals kunnen herhalen, wat wij reeds meermalen hebben gezegd ten aanzien van het gezag in het algemeen: „Ter verwijdering van een mogelijk kwaad, neemt ge uw toevlucht tot een middel, dat op zichzelf een grooter kwaad is en de bron wordt van dezelfde misbruiken, die ge thans wilt opheffen.

Want, vergeet niet dat het loonstelsel — de onmogelijkheid om te kunnen leven zonder dat men zijn arbeidskracht verkoopt — het tegenwoordig kapitalistisch stelsel in het leven riep waarvan ge de gebreken begint te erkennen".

We zouden ook kunnen opmerken, dat die redeneering bij slot van rekening slechts blijkt te zijn een pleidooi tot verontschuldiging van het bestaande. Het tegenwoordig loonstelsel is geenszins ingesteld om de nadeelige gevolgen af te wenden van het communisme. Zijn oorsprong, evenals die van den Staat en den eigendom is een geheel andere. Het is voortgekomen uit de slavernij en de lijfeigenschap opgelegd door de machthebbers, en is daarvan slechts een moderne wijziging. Bovenstaand argument heeft dan ook niet meer waarde dan die waarmee men

Digitized by Google

het bestaan van den eigendom en van den Staat wil verontschuldigen. Laat ons echter die tegenwerping onderzoeken en nagaan of zij eenige juistheid bevat:

We stellen dan de vraag of een maatschappij gegrond op het beginsel van vrijen arbeid, zich inderdaad bedreigd ziende door de luiaards, op geen andere wijze daaraan zou kunnen ontkomen, dan door zich te stellen onder de hoede van een gezagslichaam of haar toevlucht te nemen tot het loonstelsel?

Ik stel mij voor een groep gevormd door een zeker getal vrijwilligers, die tezamen de een of andere onderneming op touw hebben gezet waarvoor allen met ijver zijn bezield, behalve één der associés die telkens op zijn post ontbreekt. Moet men nu om zijnentwil de groep ontbinden, een president benoemen die boeten oplegt of, evenals de Académie presentieloodjes gaat uitdeelen?

Noch het een, noch het ander. Men zal zeggen tot den kameraad, die dreigt de onderneming in de war te sturen: Vriendlief, we hebben gaarne met u willen samenwerken, maar daar ge telkens op uw post ontbreekt, of uw taak niet naar behooren vervult, moeten we scheiden. Zoek andere kameraden, die zich in uw achteloosheid beter kunnen schikken".

Dit middel is zóó natuurlijk dat het tegenwoordig in alle industrieën wordt toegepast, in mededingen met alle mogelijke boetestelsels.

De werkman moge op tijd de fabriek binnen gaan, maar doet hij zijn werk slecht, hindert hij zijn kameraden door zijn achteloosheid of andere slechte eigenschappen, — kan hij niet met hen overweg, — dan heeft hij afgedaan. Hij moet de werkplaats verlaten.

Gewoonlijk beweert men dat de alwetende patroon met zijn opzichters zorgen voor den regelmatigen gang en de

Digitized by Google

hoedanigheid van het werk in de fabriek. In werkelijkheid dragen de gezamelijke arbeiders eener niet al te gecompliceerde (samengestelde) inrichting, waar de artikelen door vele handen gaan alvorens gereed te zijn, zelf zorg voor den goeden gang van het werk.

Daarom vindt men in de beste Engelsche fabrieken der privaat-industrie zoo weinig opzichters, — gemiddeld heel wat minder dan in de Fransche fabrieken en buiten alle verhouding minder dan in de Engelsche Staatsfabrieken.

't Geldt hier een dergelijke kwestie als het handhaven van zeker peil van zedelijkheid in de maatschappij. Men meent gewoonlijk dat dit geschiedt door den veldwachter, den politieagent en den rechter, terwijl het zich in werkelijkheid handhaaft ondanks den veldwachter, den politieagent en den rechter. „Veel wetten, veel misdaden" — men zei het reeds lang vóór ons.

Niet alleen ziet men aldus handelen in de industrieële werkplaatsen, maar overal, elken dag, en wel op zulk een uitgebreide schaal dat alleen de boekenwurmen er zich geen denkbeeld van kunnen vormen.

Wanneer een spoorwegmaatschappij die met andere maatschappijen een overeenkomst heeft gesloten, haar verbintenissen niet nakomt; wanneer haar treinen te laat ter bestemder plaatse aankomen en de goederen te lang in haar stations blijven liggen, dreigen de andere maatschappijen met verbreking van het contract — en gewoonlijk is dit afdoende.

Men denkt algemeen — althans men onderwijst het — dat de handel zijn verplichtingen alleen nakomt uit ontzag voor de wet; — niets is minder waar.

In negen van de tien gevallen verschijnt de handelaar, die zich aan woordbreuk heeft schuldig gemaakt, niet voor den rechter. Waar veel wordt verhandeld, zooals in Lon-

Digitized by Google

den, is het onder de overgroote meerderheid der handelaars gewoonte om in het vervolg geen posten meer af te sluiten met iemand, die den advocaat in de zaken heeft betrokken of een proces heeft uitgelokt.

Maar waarom zou hetgeen thans reeds als gewoonte geldt onder de gezellen eener werkplaats, onder handelaars en spoorwegmaatschappijen niet kunnen worden toegepast in een maatschappij, die gegrond is op vrijwilligen arbeid?

Stellen we ons voor een associatie, die het volgend contract sluit met elk harer leden:

„Wij verklaren ons bereid u in het genot te stellen van onze huizen, magazijnen, straten, vervoermiddelen, scholen, museums, enz., op voorwaarde dat gij vanaf uw twintigste tot aan uw vijf en veertigste of vijftigste jaar, vier of vijf uur per dag zult wijden aan het een of ander werk dat noodzakelijk wordt geacht voor het leven. Ge moogt zelf uwe keus doen uit de groepen, waarvan ge deel wenscht uit te maken, of een nieuwe groep in het leven roepen mits zij ten doel heeft voort te brengen, wat noodzakelijk is. Wat uw overigen tijd aangaat, dien kunt ge besteden naar uwen zin, hetzij ge in verbinding met anderen eenige ontspanning zoekt of wel den een of anderen tak van kunst of wetenschap men hen wilt beoefenen.

Twaalf tot vijftienhonderd uren arbeid 's jaars in een der groepen, die zorgdragen voor voedsel, kleeding en woning, of zich onledig houden met den openbaren gezondheidsdienst, met het vervoer, enz. Ziedaar alles, wat wij van u verlangen in ruil waarvoor wij u waarborgen al hetgeen die groepen voortbrengen of hebben voortgebracht. Maar mocht geen enkele der duizenden groepen van onze federatie (bondgenootschap) u willen toelaten

Digitized by Google

— om welke reden dan ook —; zijt ge totaal ongeschikt om iets nuttigs uit te richten of weigert ge beslist zulks te doen, welnu, leef dan geheel op uzelf of als onze zieken. Zijn we rijk genoeg om u, in weerwil van dat alles, van het noodige te kunnen voorzien, dan zullen we niet in gebreke blijven dit te doen. Ge zijt mensch en hebt recht op het leven. Maar wijl ge u in een bizondere positie zoekt te plaatsen en de gelederen wilt verlaten, is het meer dan waarschijnlijk, dat ge daarvan de minder aangename gevolgen zult ondervinden in uw dagelijksch verkeer met andere burgers. Men zal u aanzien voor een soort geestverschijning uit de bourgeois-maatschappij, tenzij vrienden, die in u een genie mochten ontdekken, zich beijveren om u te ontslaan van elke zedelijke verplichting jegens de maatschappij door den noodzakelijken arbeid voor u te verrichten.

En mocht óók dát u niet aanstaan, tracht dan ergens ter wereld betere voorwaarden te vinden. Of wel, zoek aanhangers en vereenig u met hen tot groepen georganiseerd volgens nieuwe principes. Wij verkiezen de onze.

Ziedaar hoe men in een communistische maatschappij, die wat veel nietsdoeners in haar midden telde, zou kunnen handelen, om van hen te worden ontslagen.

IV.

Maar wij betwijfelen sterk of die mogelijkheid wel te duchten zou zijn in een maatschappij, gegrond op de volledige vrijheid van het individu.

Inderdaad, ondanks de premie op het nietsdoen gesteld door het privaatbezit van het kapitaal, toont de mensch

Digitized by Google

betrekkelijk weinig neiging tot luiheid, tenzij hij zich ziek gevoelt.

Dikwijls hoort men door arbeiders zeggen dat de bourgeois nietsdoeners zijn. Velen zijn dit inderdaad, maar totnogtoe behooren die tot de uitzonderingen. Integendeel, men kan verzekerd zijn in elke industrieele onderneming één of meer bourgeois aan te treffen die veel werken. We moeten echter in het oog houden dat de meeste bourgeois daarbij profiteeren van hun bevoorrechte positie en in de minst lastige bezigheden voor zichzelf kiezen; bovendien arbeiden zij onder betere voorwaarden, zoowel wat de hygiène als het voedsel betreft en kunnen daardoor zonder te groote vermoeienis hun werk beter verrichten. Nu, diezelfde voorwaarden bedingen wij voor alle arbeiders zonder onderscheid. Oók moet gezegd worden dat de rijken, uithoofde hunner bevoorrechte positie, dikwijls werk verrichten, dat totaal nutteloos of zelfs schadelijk is voor de maatschappij.

Keizers, ministers, bureau-chefs, fabrieks-directeuren, groothandelaars, bankiers, enz. — spannen zich uitermate in om in enkele uren daags een arbeid te verrichten, die hen min of meer vervelend voorkomt — allen verkiezen hun vrijen tijd boven die verplichte bezigheid. Hoewel in negen van de tien gevallen die bezigheid tot hun voordeel strekt en voor de massa noodlottig is, vinden zij ze er echter niet minder vervelend om. Maar juist doordien de bourgeois met de grootst mogelijke energie kwaad bedrijven (hetzij bewust of onbewust!) en hun bevoorrechte positie verdedigen, hebben zij den landadel overwonnen en gaan zij voort de massa des volks te overheerschen.

Waren zij nietsdoeners, dan zouden zij sinds lang niet meer bestaan en verdwenen zijn als de talons rouges[1]).

Digitized by Google

In een maatschappij, die dagelijks slechts vier of vijf uren nuttigen, aangenamen of hygiënischen[2]) arbeid van hen vorderderde, zouden zij zich uitstekend van hun taak kwijten en zeker niet, zonder de noodige hervormingen in te voeren, den ellendigen toestand bestendigen waarin de arbeid door hun toedoen thans verkeert.

Geloof maar vrij, dat wanneer een Pasteur slechts vijf uur moest doorbrengen in de riolen van Parijs, hij spoedig het middel zou vinden om dat verblijf even gezond te maken als zijn bacteriologisch[3]) laboratorium.

Wat de trek tot luiheid betreft van de overgroote meerderheid der arbeiders, dit is een punt waarover alleen de economisten en de philantropen 4) weten te redeneeren.

Spreek er eens over met een verstandig industriëel en hij zal u zeggen, dat men gerust alle fabrieken zou kunnen sluiten, wanneer de arbeiders 't in hun hoofd kregen te gaan luieren: want geen enkele strenge maatregel, geen spionnenstelsel zou daartegen iets vermogen. Men had in den afgeloopen winter eens moeten zien, welk een vrees de Engelsche industrieelen beving toen enkele agitators de theorie begonnen te prediken van co-canny „slechte betaling, slecht werk"; „doe zachtjes aan, overwerk u niet, doe alles zoo slecht als ge kunt!" „Men demoraliseert 5) den arbeider, men wil de industrie te gronde richten!"

---

1) De talons rouges waren personen, die vroeger zekeren rang hadden aan het hof. Zij droegen roode hakken onder hun schoeisel, vandaar hun naam. In figuurlijke beteekenis: vleiers aan het hof.

2) Hygiënsch: betrekking hebbende op de gezondheid.

3) Bacteriologie: kennis van het leven der bacteriën enz.

4) Philantroop: voorstander der philantropie (menschlievendheid, gewoonlijk van gelijke beteekenis met armenzorg, openbare liefdadigheid).

5) Demoraliseeren, hier: slecht maken.

Digitized by Google

riepen zij die tevoren hevig uitvoeren tegen de zedeloosheid van den arbeider en de slechte hoedanigheid van het door hem voortgebrachte. Was de arbeider inderdaad zooals de economisten hem voorstellen — de luiaard, dien men voortdurend moet bedreigen met wegzending uit de werkplaats — wat beteekent dan dat woord „demoralisatie?"

Waar dus sprake is van „mogelijke luiheid" moet men vooral goed begrijpen dat dit slechts geldt van een minderheid, een nietige minderheid in de maatschappij.

Wie onbevooroordeeld en met verstand de dingen beschouwt weet dat menig kind op school als „lui" bekend staat, wanneer het slecht begrijpt wat hem slecht wordt onderwezen.

Menigmaal moet ook de oorzaak worden gezocht in bloedarmoede der hersenen, het gevolg van armoede en van een onhygiënische opvoeding.

Hoe menige jongen — een luiaard in het Latijn en Grieksch — zou werken als een neger, wanneer men hem, voornamelijk door middel van handarbeid, practisch bekend maakte met de resultaten der wetenschap! Hoe menig meisje, dat naar het heette, geen wiskunde kon leeren, wordt later de eerste wiskunstenares harer klasse, wanneer zij toevallig maar iemand treft, die haar weet te verklaren, wat haar onbegrijpelijk voorkwam in de beginselen der rekenkunde. En hoe menig werkman, die nonchalant (achteloos, lui) is in de fabriek, werkt reeds in zijn tuin vóór het opgaan der zon, en 's avonds tot de duisternis invalt en de geheele natuur ter ruste gaat.

Iemand heeft ons gezegd „stof is iets dat zich niet op zijn plaats bevindt". Dezelfde bepaling is toepasselijk op negen tiende der zoogenaamde luiaards. 't Zijn menschen, geraakt op een weg die noch met hun temperament (ge-

Digitized by Google

stel of karakter) noch met hun bekwaamheden strookt.

Wanneer men de levensbeschrijving leest van groote mannen, staat men versteld over het aantal luiaards onder hen. Lui, zoolang zij den rechten weg niet hadden gevonden, en later uiterst werkzaam. Darwin, Stephenson en tal van anderen waren zulke luiaards.

Zeer dikwijls is de zoogenaamde luiaard slechts iemand wien het tegenstaat zijn geheele leven lang het achttiende deel eener speld of het honderdste deel van een horloge te moeten maken, en dát, terwijl hij bij een overmaat van lust en kracht in zich voelt, die zoo uitstekend voor andere doeleinden te gebruiken ware. Dikwijls ook is hij een oproerige die zich niet kan vertrouwd maken met de gedachte zijn gansche leven aan die schaafbank te zullen zijn vastgeklonken en te moeten werken om zijn patroon duizend genietingen te verschaffen, terwijl zij zich van zijn meerdere kennis bewust is en zijn eenige fout hierin bestaat, dat hij geboren is in een krot en niet in een kasteel het levenslicht heeft aanschouwd.

Eindelijk kennen tal van „luiaards" het ambacht niet waarmee zij hun brood moeten verdienen. Ziende dat hetgeen uit hun handen komt gebrekkig is, vergeefs trachtende daarin verbetering te brengen, en bemerkende dat dit hun nimmer zal gelukken door de eenmaal aangenomen slechte methode van arbeiden, krijgen zij een hekel aan hun vak en, geen ander kennende, eindelijk ook aan den arbeid in het algemeen. Duizenden werklieden en mislukte kunstenaars verkeeren in dit geval.

Wie daarentegen reeds in zijn jeugd goed pianospel heeft geleerd, de schaaf, den beitel, het penseel of de vijl goed heeft leeren hanteeren, zoodat hij overtuigd is iets schoons te kunnen leveren, zal nimmer de piano, den beitel of de vijl den rug toekeeren. Hij zal genoegen

Digitized by Google

vinden in zijn werk, dat hem niet vermoeit zoolang hij niet wordt afgebeuld.

Onder de enkele benaming „luiheid" heeft men dus een reeks resultaten samengevat voortspruitende uit velerlei oorzaken, elk waarvan een bron zou kunnen worden van veel goeds in plaats van te zijn een ramp voor de maatschappij. Hier, zoowel als op het punt van criminaliteit (strafbaarheid) en ten aanzien van alle kwesties die betrekking hebben op de menschelijke vermogens, heeft men feiten samengevoegd die niets met elkaar gemeen hebben. Men spreekt van luiheid of misdaad, zonder zich de moeite te geven de oorzaken ervan na te speuren. Men haast zich, ze te bestraffen zonder zich af te vragen of de straf op zichzelf niet een premie is, gesteld op „de luiheid" of op „de misdaad".

Daarom zou een vrije maatschappij die het getal nietsdoeners in haar midden mocht zien toenemen, ongetwijfeld er op uit zijn, de oorzaken hunner luiheid op te sporen teneinde die zooveel mogelijk op te heffen alvorens haar toevlucht te nemen tot allerlei strafmiddelen. Betreft het, zooals wij reeds noemden, een eenvoudig geval van bloedarmoede, hoe natuurlijk kan dan de behandeling zijn. Alvorens de hersenen van het kind vol te proppen met wetenschap, verschaffe men het bloed; men geve het versterkend voedsel en, om zijn tijd niet te laten verloren gaan, trekke men met hem naar het vrije veld of naar het strand der zee. Onderwijs hem dáár de meetkunde — niet in de boeken — door met hem de afstanden te meten tot de naaste rotsen. De natuurlijke historie leert bij het plukken der bloemen en bij het visschen in de zee, — de natuurkunde bij het vervaardigen der boot voor de vischvangst bestemd. Maar ik

Digitized by Google

bid u, vul zijn hoofd niet met phrases en doode talen. Maak er geen luiaard van!"

Menig kind mist den zin voor orde en regelmaat. Laat de kinderen zich dien eigen maken door den omgang met elkander. Later zullen het laboratorium en de werkplaats, het arbeiden in een min of meer beperkte ruimte en het hanteeren van velerlei gereedschap de methode aanbrengen. Maak er geen onordelijke wezens van in uwe school, die buiten de symetrie der eentonige bankenrijen, niets regelmatigs in zich bevat maar die — als een waar beeld van den chaos die erin wordt onderwezen — aan niemand liefde zal inboezemen voor harmonie, samenhang en methode in den arbeid.

Ziet ge dan niet, dat met uwe onderwijsmethoden, door een ministerie bewerkt voor acht millioen scholieren van verschillenden aanleg en bekwaamheid, slechts een systeem wordt opgedrongen, alléén goed voor de middelmatigheden en uitgedacht door een kern van middelmatigheden? Uwe school wordt een universiteit voor de luiheid, evenals uwe gevangenis een universiteit is voor de misdaad. Maak dan de school vrij schaf uw universitaire graden af, doe een beroep op de vrijwilligers van het onderwijs —, begin dáár eens mede, in plaats van wetten uit te vaardigen tegen de luiheid, die haar slechts sanctionneeren (bekrachtigen.

Stel den werkman, die zich er maar niet aan kan gewennen dag in dag uit een nietig onderdeel van eenig artikel te moeten vervaardigen, of den ganschen dag te staan suffen bij een kleine boormachine, welke hij ten laatste een innigen haat toedraagt, in de mogelijkheid den grond te bebouwen, boomen te vellen in het bosch, in zee te steken onder het loeien van den storm, de ruimte te doorvliegen op de locomotief. Maar maak van hem geen lui-

Digitized by Google

aard door hem zijn leven lang toezicht te laten houden op een kleine machine, die de gleuf snijdt in den kop eener schroef of het oog boort in een naald!

Neem de oorzaken weg die iemand tot een luiaard maken en geloof vrij, dat er zóó weinig individuen zullen overblijven, die den arbeid — en inzonderheid den vrijwilligen arbeid — zullen haten, dat het onnoodig zal zijn een tuighuis vol wetten ten hunnen behoeve op te richten.

Digitized by Google

DERTIENDE HOOFDSTUK.

Het collectivistisch loonstelsel.

I.

Met hun plannen tot vernieuwing der maatschappij vervallen de collectivisten, onzes inziens, in een dubbele dwaling. Terwijl zij den mond vol hebben over de afschaffing van het kapitalistisch stelsel, willen zij niettemin twee instellingen handhaven, die er den grondslag van vormen, te weten: de vertegenwoordigende regeering en het loonstelsel.

Over de zoogenaamde vertegenwoordigende regeering hebben we reeds dikwijls gesproken. 't Is ons volkomen onbegrijpelijk hoe verstandige lieden — en die ontbreken niet in de collectivistische partij — vóórstanders kunnen blijven van de nationale of gemeentelijke parlementen na al de harde lessen, die de historie ter onzer kennis bracht uit Frankrijk, Engeland, Duitschland, Zwitserland of de Vereenigde Staten.

Terwijl de gebreken van het parlementair stelsel allerwege aan het licht treden en van alle kanten de critiek zich verheft tegen het beginsel van dit stelsel — dus niet alleen tegen de toepassing ervan — vragen we, hoe het mogelijk is dat revolutionaire socialisten dat ten ondergang gedoemde stelsel nog kunnen verdedigen.

Ingesteld door de bourgeoisie om aan het koningschap het hoofd te bieden maar terzelfder tijd haar heerschappij

Digitized by Google

over de arbeiders te bekrachtigen en uit te breiden, drukt het parlementair stelsel bij uitnemendheid het karakter der bourgeois-regeering uit. De corypheeën [1]) van dit stelsel durven nooit in ernst beweren dat een parlement of gemeenteraad inderdaad de bevolking van het land of de stad vertegenwoordigt; zij weten zeer goed dat dit onmogelijk is. De bourgeoisie heeft getracht door invoering van het parlementair regeeringstelsel een dam op te werpen tegen het koningschap, zonder het volk de vrijheid te geven. Maar naarmate het volk zijn belangen meer bewust wordt en de verscheidenheid dier belangen toeneemt, raakt het stelsel uitgediend.

De democraten in alle landen denken dan ook tevergeefs allerlei palliatieven (pijnstillende middelen) uit. Men neemt proeven met het referendum [2]) en bemerkt dat het niets helpt; men spreekt van evenredige vertegenwoordiging, van vertegenwoordiging der minderheden — altemaal parlementaire utopieën.

In één woord, men spant alle krachten in om het onmogelijke te vinden; maar men ziet zich verplicht te erkennen dat men 't spoor bijster is en meer en meer verdwijnt het vertrouwen in een vertegenwoordigende regeering.

Hetzelfde geldt voor het loonstelsel, want, hoe kan men, na in beginsel de afschaffing van het privaat bezit te hebben geproclameerd en het gemeenschappelijk bezit der arbeidsmiddelen daarvoor in de plaats te hebben gesteld, zich nog verklaren vóór 't behoud van het loonstelsel

---

[1]) Coryphee: hoofd eener partij; iemand die uitmunt in zijn beroep of in eenig ander opzicht.

[2]) Referendum : stemrecht, het recht der burgers om over wetsvoorstellen hunne stem uit te brengen. (Zwitserland).

Digitized by Google

onder welken vorm dan ook? Toch doen dit de collectivisten waar zij hun arbeidsbons ophemelen!

Men kan begrijpen, dat de Engelsche socialisten uit het begin dezer eeuw met het denkbeeld van arbeidsbons voor den dag kwamen. Zij trachtten slechts verzoening te brengen tusschen kapitaal en arbeid en verzetten zich tegen elke poging, om het eigendom der kapitalisten met geweld aan te tasten.

Dat later Proudhon hun denkbeeld overnam, is evenzeer te begrijpen. Hij hoopte door toepassing van zijn stelsel de macht van het Kapitaal te breken, echter met behoud van het persoonlijk bezit, dat hij in den grond van zijn hart verafschuwde, maar noodig achtte voor het individu als een waarborg tegen den Staat.

Dat verscheidene economisten (staathuishoudkundigen) uit de burgerlijke school eveneens de arbeidsbons aanprijzen, behoeft geen verwondering te baren. 't Kan hun weinig schelen of de arbeider wordt betaald met arbeidsbons of met muntstukken, prijkende met het zinnebeeld der Republiek of met de beeltenis des Keizers.

Zij hopen uit de omwenteling, die aanstaande is, het privaat-eigendom van de bewoonde huizen, van den grond en van de fabrieken te redden, of minstens dat van de bewoonde huizen en van het kapitaal, noodig voor de fabriekmatige voortbrenging. En ter bereiking van dit doel zouden de arbeidsbons hun uitstekend te stade komen.

Wanneer de arbeidsbon kan worden ingewisseld tegen juweelen en equipages, zal de eigenaar van het huis haar gaarne als huur aannemen. En zoolang het bewoonde huis, de akker en de fabriek toebehooren aan op zich zelf staande eigenaars, zal men gedwongen zijn, hen op de een of andere wijze te betalen voor de vergunning

Digitized by Google

om te mogen arbeiden op hun grond of in hunne fabrieken en voor het bewonen van hun huizen.

Eveneens zullen de arbeiders moeten worden betaald met goud, met papieren geld of met bons, die kunnen worden ingewisseld tegen alle mogelijke waren.

Maar hoe zal men dien nieuwen vorm van loon — de arbeidsbon — kunnen erkennen, wanneer men het huis, den akker en de fabriek niet meer beschouwt als privaat-eigendom maar als gemeentelijk of nationaal bezit?

II.

Laat ons dit stelsel van arbeidsbelooning, gepredikt door Fransche, Duitsche, Engelsche en Italiaansche collectivisten eens van naderbij bezien.

Het komt ten naastenbij op het volgende neer: Alle menschen arbeiden, 't zij op 't veld, in fabrieken, scholen, in hospitalen, of waar dan ook. De arbeidsdag wordt geregeld door den Staat, die eigenaar is van den grond, de fabrieken, de verkeerswegen, enz. Iedere verrichtte dagtaak wordt ingewisseld tegen een arbeidsbon waarop b.v. voorkomen de woorden: acht uren arbeid! Voor dit biljet kan de werkman in de magazijnen van den staat of van de verschillende corporaties zich alle mogelijke artikelen aanschaffen. De bon is splitsbaar, zoo dat men b.v. voor één uur arbeid vleesch kan koopen, voor tien minuten lucifers of voor een half uur tabak. [1])

In plaats van te zeggen voor vier stuivers zeep, zal

[1]) De Spaansche anarchisten, die zich nog collectivisten blijven noemen, verstaan onder dat woord het gemeenschappelijk bezit der arbeidsmiddelen, en „de vrijheid van iedere groep om hetgeen wordt voortgebracht te verdeelen naar eigen goedvinden — volgens communistische beginselen of op eenige andere wijze”.

Digitized by Google

men na de collectivistische revolutie zeggen: voor vijf minuten zeep.

Het meerendeel der Collectivisten, zich houdende aan het onderscheid, gemaakt door de burgelijke economisten (en door Marx) tusschen samengestelden (ingewikkelden) en enkelvoudigen arbeid, zeggen ons bovendien dat de samengestelde of professioneele arbeid (beroepsarbeid) een zeker aantal malen hooger moet worden beloond dan de enkelvoudige arbeid. Zoo zou dan één uur arbeid van den geneesheer moeten worden beschouwd gelijk te staan met twee of drie uren arbeid van den ziekenoppasser of met drie uren arbeid van den grondwerker. „De beroepsarbeid of samengestelde arbeid zal een veelvoud zijn van den enkelvoudigen arbeid" zegt ons de collectivist Grönlund, omdat de eerste soort arbeid een meer of minder langen leertijd vordert.

Andere collectivisten, o. a. de Fransche Marxisten, maken dat onderscheid niet; zij willen „voor allen een gelijk loon".

De dokter, de schoolmeester en de professor zullen naar denzelfden maatstaf worden uitbetaald (in arbeidsbons) als de grondwerker. Acht uren besteed aan ziekenverpleging zullen gelijk staan met acht uren graaf- of baggerwerk of met acht uren arbeid in de mijn of in de fabriek

Sommigen gaan zelfs verder; hun gevoelen is dat het onaangename of ongezonde werk — zooals b.v. het reinigen der riolen — naar een hoogeren maatstaf moet worden beloond dan aangenaam werk. Één uur dienst in de riolen, zeggen zij, moet gelden voor twee uren arbeid van den professor.

We voegen hier nog bij, dat sommige collectivisten de belooning willen regelen naar den totalen arbeid, verricht door elke corporatie in haar geheel.

Digitized by Google

Een corporatie zal b. v. zeggen: „Hier zijn honderd ton staal. Honderd arbeiders hebben de bewerking verricht en daaraan tien dagen besteed.

Daar onze arbeidsdag acht uren bedraagt, maakt dit acht duizend uren arbeid voor honderd ton staal. De Staat zou hen dan achtduizend arbeidsbons elk van één arbeidsuur moeten uitbetalen, en die achtduizend bons moeten worden verdeeld onder de gezellen der fabriek, zooals 't hun onderling goeddunkt.

Nog een voorbeeld: Hebben honderd mijnwerkers twintig dagen noodig gehad om achtduizend ton steenkolen te delven, dan zullen die kolen twee uren per ton gelden, en de zestienduizend bons elk van één uur, welke de corporatie van mijnwerkers daarvoor ontvangt, zullen naar onderling goedvinden moeten worden verdeeld.

Mochten de mijnwerkers protesteeren en zeggen, dat de ton staal zes arbeidsuren moet kosten in plaats van acht; mocht de professor voor zijn dagtaak een tweemaal hoogere belooning verlangen dan aan de ziekenverpleegster wordt toegekend — dan zou de Staat tusschenbeide moeten komen om die geschillen te beslechten.

Ziedaar in korte woorden de organisatie geschetst die de collectivisten uit de Sociale Revolutie willen te voorschijn roepen. Zooals men ziet, komen hun principes hierop neer: gemeenschappelijk bezit der arbeidsmiddelen en ieder's belooning geregeld naar den tijd aan de voortbrenging besteed, waarbij rekening moet worden gehouden met dén bizonderen aard van ieders arbeid.

Hun politiek stelsel heeft tot grondslag het parlementarisme, tot op zekere hoogte getemperd door het imperatief mandaat[1]) en het referendum.

[1]) Imp. mandaat, bepaalde opdracht; den afgevaardigde is dan voorgeschreven, waar hij voor en waar hij tegen moet stemmen.

Digitized by Google

We willen al dadelijk volmondig erkennen, dat dit stelsel ons totaal onuitvoerbaar toeschijnt.

De collectivisten beginnen een revolutionair principe voorop te stellen — de afschaffing van het privaat bezit — en verzaken het terzelfder tijd door een regeling van de voortbrenging en van het verbruik te willen invoeren, die slechts gegrond kan zijn op het privaat bezit.

Zij verkondigen een revolutionair principe en onbegrijpelijke kortzichtigheid — voorzien de gevolgen niet, die uit de toepassing onvermijdelijk moeten voortvloeien.

Zij vergeten dat door de opheffing van het privaat bezit der voorbrengingsmiddelen (grond, fabrieken, verkeerswegen, kapitalen) de maatschappij in een geheel nieuwe richting zal worden gestuurd dat een totale omkeer zal moeten plaats hebben in de „wijze van produceeren" niet alleen, maar ook in den aard van het geproduceerde en in het doel waarvoor geproduceerd wordt, dat alle gewone verhoudingen tusschen de individuen onderling zullen worden gewijzigd, zoodra de grond, de machines en al het overige wordt beschouwd als gemeenschappelijk eigendom.

„Geen privaat eigendom" zeggen zij en toch beijveren zij zich het privaat bezit in zijn dagelijksche levensverhoudingen te handhaven.

Wat de voortbrenging betreft, die zal communistisch zijn; de akkers, de gereedschappen, en alles wat tot op heden is voortgebracht, goederen, spoorwegen, havens, mijnen enz. 't behoort u allen gezamenlijk. Niet het geringste onderscheid zal worden gemaakt tusschen het aandeel, dat ieder van u had in het stellen der machines, in het graven der mijnen, in het aanleggen van die spoorwegen.

Maar.... vandaag of morgen zult ge haarfijn berekenen hoeveel tijd ieder besteedt aan het samenstellen van nieuwe

Digitized by Google

machines, aan het boren van nieuwe mijnputten. Ge zult nauwkeurig ieders aandeel in de voortbrenging trachten te bepalen. Ge zult uw minuten arbeid moeten tellen en zorgvuldig acht geven, dat uw buurman niet meer van het voortgebrachte voor zijn minuut ontvangt dan gij voor de uwe.

En omdat „het uur" niet als een zuivere maatstaf kan gelden, daar b.v. een werkman in de eene fabriek tien weefgetouwen kan besturen en in de andere door één man slechts op twee tegelijk kan worden gelet, zult ge de aangewende spierkracht of wel de verbruikte hersen- of zenuwstof behoorlijk wegen. Ge zult nauwkeurig de leerjaren berekenen om daarnaar ieders aandeel in de toekomstige voortbrenging te schatten. Dit alles na de verklaring, dat in het minst geen rekening zal worden gehouden met hetgeen ieder tot de vroegere voortbrenging heeft bijgedragen.

Welnu, wij aarzelen niet als onze meening uit te spreken, dat een maatschappij zich niet kan organiseeren volgens twee tegenstrijdige beginselen die elkaar uitsluiten. En de natie of de gemeente, die nochtans zulk een organisatie aannam zou zich weldra genoodzaakt zien, terug te keeren tot het privaatbezit of wel zich onmiddellijk te vervormen tot een communistische samenleving.

III.

We hebben gezegd, dat sommige collectivistische schrijvers onderscheid willen gemaakt zien tusschen professioneelen of samengestelden en enkelvoudigen arbeid. Zij beweren, dat één uur arbeid van den ingenieur, den architect of den geneesheer moet worden gelijk gesteld met

Digitized by Google

twee of drie uren arbeid van den smid, den metselaar of de ziekenverpleegster. En hetzelfde onderscheid, zeggen zij moet worden gemaakt tusschen den arbeid van werklieden, die een korteren of langeren leertijd moeten doormaken, en het werk van gewone daglooners.

Gaat men dit onderscheid vaststellen, dan handhaaft men alle ongelijkheden der tegenwoordige maatschappij. Zoodoende wordt al dadelijk een scheidingslijn getrokken tusschen de arbeiders en hen die zich uitgeven voor hun regeerders. Wederom wordt de maatschappij gesplitst in twee wèl onderscheiden klassen, — aristocratie der kennis wordt geplaatst boven den plebejer met vereelte handen! De éène klasse wordt in dienst gesteld van de andere en de taak opgelegd om met de vruchten van haar handenarbeid hen te voeden en te kleeden, die hun vrijen tijd gebruiken om te beter te leeren heerschen over allen die arbeiden voor hun onderhoud.

Zóó wordt een der meest sprekende karaktertrekken van de tegenwoordige maatschappij overgenomen en gesanctioneerd [1]) door de Sociale Revolutie! Zoo wordt als beginsel een misbruik ingevoerd dat wordt veroordeeld in de oude maatschappij, die op het punt staat ineen te storten.

Wij weten wat men ons zal tegenwerpen. Men zal spreken over: „wetenschappelijk socialisme". Men zal zich beroepen op de burgerlijke staathuishoudkundigen — en óók op Marx — om te bewijzen dat de loonstandaard recht van bestaan heeft omdat de arbeidskracht van den ingenieur aan de maatschappij meer kost dan de arbeidskracht van den grondwerker!

Hebben de economisten op de vraag „hoe komt het dat het werk van den ingenieur tien tot twintigmaal ruimer

---

[1]) Sanctioneeren, bekrachtigen, tot wet verheffen.

Digitized by Google

wordt betaald dan de arbeid van den grondwerker?" niet steeds geantwoord: „dat komt omdat de opleiding tot ingenieur vrij wat aanzienlijker kosten vereischt dan de opleiding tot grondwerker", en zij meenen met dit antwoord tevens het bewijs te hebben geleverd dat het zoo behoord.

En heeft Marx niet beweerd dat een dergelijk onderscheid tusschen de verschillende takken van handenarbeid even logisch is?

Nadat hij de waardetheorie van Ricardo 1) tot de zijne gemaakt en verkondigd had dat de ruilwaarde zich regelt naar de hoeveelheid maatschappelijken arbeid aan de voortbrenging besteed, moest hij wel tot die gevolgtrekking komen.

Maar wij weten, wat er van dat alles waar is.

Wij weten dat het geenszins geschiedt om „het loon in verhouding te brengen tot de kosten besteed aan de voorbereiding tot het vak" dat de ingenieur, de geleerde en de geneesheer tegenwoordig tien- of twintig maal beter worden betaald dan de arbeider, en de wever driemaal meer „verdient" dan de arbeidster in de lucifersfabriek.

Neen, we hebben hier te doen met een monopolie van opvoeding en onderwijs, zoogoed als met een monopolie van industrie.

De ingenieur, de geleerde en de dokter exploiteeren

---

1) Ricardo, geb. 1767 oorspronkelijk bankier, liet dit beroep varen en wijdde zich bijzonder aan de studie der staathuishoudkundige wetenschappen. Hij schreef een werk „Principles of political economy and taxation" (Grondbeginselen der staathuishoudkunde en van het belastingstelsel) dat na Adam Smith's werk als het voortreffelijkste op dat gebied werd beschouwd.

Adam Smith (geb. 1723) professor te Glasgow. Zijn meest bekend werk is: „Nature and causes of the wealth of nations" (Over het wezen en den oorsprong van den rijkdom der volken).

Digitized by Google

eenvoudig een kapitaal — hun diploma — evenals de bourgeois een fabriek exploiteert en de baron voorheen zijn adelbrief exploiteerde.

De patroon die den ingenieur twintigmaal meer betaalt dan den arbeider gaat daarbij uit van deze eenvoudige berekening:

Wanneer de ingenieur hem honderdduizend francs per jaar op de voortbrenging kan besparen, betaalt hij hem twintigduizend francs.

En ontdekt hij een opzichter — een meesterslavendrijver — die tien duizend francs op het dagloon weet uittewinnen, dan biedt hij hem gaarne twee of drie duizend francs per jaar. Hij laat 'n duizend francs extra vallen waar hij er tienduizend denkt te winnen — dat ligt zoo in de natuur van het kapitalistisch stelsel! En het onderscheid tusschen de verschillende takken van handarbeid ontstaat op dezelfde wijze.

Kom ons dus niet aan boord met praatjes over de verschillende kosten van opleiding en kom ons niet vertellen dat een student, die zijn jeugd in vroolijkheid heeft doorgebracht aan de universiteit recht heeft op een tienmaal hooger loon dan de zoon van den mijnwerker die van af zijn elfde jaar den nadeeligen idvloed ondervindt van de vunzige mijnlucht, of dat een wever recht heeft, op een drie of viermaal hoogere belooning dan de landbouwer. Het kost niet viermaal meer om iemand het vak van wever te leeren, dan om hem op te leiden tot landbouwer.

De wever profiteert eenvoudig van de voordeelige positie waarin de industrie in Europa verkeert met betrekking tot de landen, waar nog geen industrie bestaat. Niemand heeft ooit berekend hoeveel de „productie der arbeidskracht van ieder individu" aan de maatschappij kost En hoewel een nietsdoener der maatschappij inderdaad

Digitized by Google

heel wat duurder komt te staan dan een werkman, is het nog de vraag of, alles bijeengenomen — kindersterfte in de gezinnen der fabrieksarbeiders en handwerkslieden, bloedarmoede (tengevolge van slechte woning en onvoldoend voedsel), die uitloopt op een vroegtijdigen dood — een stevig daglooner niet meer kost aan de maatschappij dan een handwerksman of fabrieksarbeider.

Zou men ons wellicht willen wijsmaken, dat het loon van dertig stuivers der Parijsche handwerksters, de zes stuivers die men uitbetaalt aan het boeren meisje uit Auvergne dat zich blind tuurt op haar kantwerk, of de veertig stuivers daags van den veldarbeider, de verhouding weergeven van de kosten aan ieder's vorming besteed? Wij weten wel dat er dikwijls voor lager loon wordt gearbeid maar óók weten we dat dit uitsluitend geschiedt omdat men, dank zij onze „heerlijke maatschappelijke inrichting" zonder dat bespottelijk loon van honger zou moeten omkomen. Wij zien in de loonschaal het zeer gecompliceerd product (samengesteld voortbrengsel) van belastingen, regeeringsbemoeiïngen en van het kapitaalmonopolie — in één woord: van den Staat en van het kapitaal.

Wij zeggen dan ook, dat alle theorieën over den loonstandaard alleen zijn uitgedacht om de thans bestaande wanverhoudingen te rechtvaardigen, en dat wij er volstrekt geen rekening mee hebben te houden.

Men zal ons er op wijzen, dat de collectivistischeloonschaal in elk geval verbetering zou aanbrengen. „Beter, zoo zegt men, dat tal van werklieden twee- of driemaal meer ontvangen dan het gewone loon dan dat ministers in één dag opstrijken, wat de arbeider nog in geen jaar kan verdienen. In ieder geval zouden we er een schrede nader door komen tot de gelijkheid.

Wij kunnen er niet anders inzien dan een stap in de

Digitized by Google

verkeerde richting. Wordt in een nieuwe maatschappij onderscheid gemaakt tusschen enkelvoudigen en samengestelden arbeid, dan laat men een stelsel vol brutaliteit waaraan wij thans zijn onderworpen, maar dat wij niettemin hoogst onrechtvaardig vinden — door de Revolutie sanctioneeren en tot beginsel verheffen. Men zou eenvoudig handelen in navolging van de heeren van 4 Augustus 1789 die in effectvolle phrases de afschaffing der feodale rechten proclameerden, maar op 8 Augustus diezelfde rechten weder sanctioneerden door jaarlijksche cijnzen op te leggen aan de boeren tot afkoop van hun verplichtingen van de landheeren die onder bescherming der Revolutie werden gesteld. Ook zou een dergelijke wijze van handelen machtig veel overeenkomst hebben met die van het Russisch gouvernement, dat tijdens de emancipatie (vrijmaking) der lijfeigenen, proclameerde dat de grond voortaan zou toebehooren aan den adel, terwijl het voorheen als misdrijf gold te beschikken over den grond, die toebehoorde aan de lijfeigenen.

We willen een meer bekend voorbeeld aanhalen: toen de Commune van 1871 besloot vijftien francs daags uit te betalen aan de leden van den Raad der Commune terwijl de gefedereerden op de wallen slechts dertig stuivers ontvingen, werd dat besluit luide toegejuicht als een daad van echt democratische gelijkheid. In werkelijkheid bestendigde de Commune slechts de vroegere ongelijkheid tusschen ambtenaren en soldaten, regeerders en geregeerden.

Ware een dergelijk besluit genomen door een opportunistisch[1]) gezinde Kamer, zeer zeker zou het dan verrassend

1) Opportunistisch beteekent van de gelegenheid gebruik makend, handelend naar omstandigheden.

Digitized by Google

zijn geweest, maar de Commune toonde zich ontrouw aan haar revolutionair beginsel en veroordeelde het door deze handelwijze terzelfder tijd.

Waar wij zien, dat in de tegenwoordige maatschappij de minister wordt betaald met vele duizenden francs per jaar, terwijl de werkman zich met duizend francs of min-moet te vreden stellen; waar wij opmerken, dat aan den opzichter twee- tot driemaal hooger loon wordt uitgekeerd dan aan den arbeider en dat de loonen der arbeiders onderling tot in het oneindige variëeren — van af tien francs per dag tot aan de zes stuivers, die aan de kantwerkster worden uitbetaald — geven wij onze afkeuring te kennen over het hooge salaris van den minister, maar evenzeer over het verschil tusschen de tien francs van den werkman en de zes stuivers van de arme vrouw.

En wij zeggen: „Weg met de privilegiën (voorrechten) van opvoeding en geboorte! Wij zijn anarchisten, juist omdat die privilegiën ons gemoed in opstand brengen. Reeds trekken wij er tegen te velde in deze autoritaire maatschappij. Zouden we ze dan kunnen dulden in een maatschappij, die optreedt onder de leuze „Gelijkheid"?

Sommige collectivisten, begrijpende dat het niet mogelijk zal zijn de loonschaal te behouden in een maatschappij bezield door den vrijheidsadem der Revolutie, verklaren zich ijverige voorstanders van loongelijkheid.

Maar zij struikelen over nieuwe moeielijkheden, en hun „gelijkstelling der loonen" wordt een utopie even onmogelijk als de loonschaal der andere collectivisten.

Een maatschappij die zich heeft meester gemaakt van allen maatschappelijken rijkdom en stoutweg heeft verkondigd dat allen daarop recht hebben — onverschillig of zij vroeger veel of weinig hebben bijgedragen tot het scheppen van dien rijkdom — zal verplicht zijn, elke ge-

Digitized by Google

dachte aan een loonstelsel te laten varen, onverschillig of men het loon in geld, in arbeidsbons, of in welken anderen vorm ook zou wenschen uit te betalen.

IV.

„Ieder naar zijn werken" zeggen de collectivisten, of met andere woorden „naar de mate der diensten die hij aan de maatschappij bewijst".

En men roept uit dat dit beginsel zal worden in praktijk gebracht, zoodra de Revolutie de arbeidsmiddelen en al wat noodig is voor de voortbrenging tot gemeen eigendom zal hebben gemaakt.

Mocht de sociale revolutie ongelukkigerwijs dit beginsel proclameeren dan zou zij de ontwikkeling der menschheid vertragen, zij zou het ontzaglijke sociale vraagstuk, ons door de vervlogen eeuwen ter oplossing voorgelegd, terzijde schuiven, zonder het te hebben opgelost.

Inderdaad kan in een maatschappij als de onze, waarin we zien dat de mensch te slechter wordt beloond naarmate hij meer arbeidt, dit beginsel op het eerste gezicht een streven naar rechtvaardigheid schijnen. Maar bij een meer nauwkeurige beschouwing blijkt het slechts de vroegere onrechtvaardigheden te sanctioneeren.

Onder diezelfde leuze deed het loonstelsel zijn intrede om te eindigen in de schreeuwende onrechtvaardigheid na al de gruwelen der tegenwoordige maatschappij in het leven te hebben geroepen. Van het oogenblik af, waarop men in geld of in eenigen anderen vorm de bewezen diensten ging beloonen; van den dag af waarop ieder slechts had te rekenen op het loon, dat hij wist te bedingen voor zijn arbeid was de geheele geschiedenis

Digitized by Google

van de kapitalistische maatschappij (met staatshulp) vooraf geschreven, daar zij als kiem in dit beginsel lag opgesloten.

Moeten wij dan weer bij dat uitgangspunt aanlanden en dezelfde evolutie opnieuw doormaken? Onze theoretici willen het, maar gelukkig, 't is niet mogelijk! De Revolutie — we zeiden het reeds — zal communistisch zijn; mocht zij in bloed worden gesmoord, dan zal zij opnieuw moeten worden begonnen!

De diensten aan de maatschappij bewezen — hetzij die bestaan in veld- of fabrieksarbeid of wel in diensten van zedelijken aard — kunnen niet in een munteenheid worden uitgedrukt. Met betrekking tot de productie is het niet mogelijk een nauwkeurige maat te vinden voor de waardebepaling, noch van de ten onrechte zoo genoemde „ruilwaarde", noch van de waarde, uit een nuttigheidsoogpunt beschouwd.

Wanneer wij twee menschen jaren achtereen dagelijks gedurende vijf uren voor de gemeenschap zien arbeiden in verschillende vakken, die zij met gelijken ijver uitoefenen, dan kunnen wij hun arbeid ten naasten bij gelijkstellen. Maar het gaat niet aan, dien arbeid in brokjes te verdeelen en te zeggen dat het werk iederen dag, ieder uur of iedere minuut door den een verricht, evenveel waard is als hetgeen door den ander in iedere minuut of ieder uur wordt afgedaan.

Men kan grosso modo 1) zeggen dat iemand, die zijn levenlang dagelijks tien uren van zijn vrijheid opofferde ten dienste der samenleving, veel meer heeft gedaan voor de maatschappij dan hij die dagelijks slechts vijf uren aan den arbeid wijdde of in 't geheel niets deed. Maar het gaat

1) grosso modo — door elkaar genomen, in het algemeen.

Digitized by Google

alweer niet aan afzonderlijk te beschouwen wat hij in twee uren heeft verricht en te zeggen dat dit tweemaal meer waard is dan hetgeen een ander in één uur verrichtte om vervolgens de belooning dáárnaar te regelen.

Door dit te willen doen zou men het gecompliceerd (samengesteld) karakter van de industrie en den landbouw — in het algemeen „van het geheele leven in de tegenwoordige maatschappij" — miskennen; men zou een totale onbekendheid verraden met het feit dat de arbeid van het individu het resultaat is van den vroegeren en tegenwoordigen arbeid der geheele menschheid; men zou zich moeten inbeelden te leven in het steenen tijdperk, terwijl we leven in de periode van ijzer en staal.

We bezoeken een kolenmijn en zien daar een man staan bij de reuzenmachine, die dient om de kooi neer te laten en op te halen. Hij omknelt met zijn hand de hefboom, die de machine kan doen stilstaan of de richting harer beweging wijzigen; hij drukt hem neer en de kooi keert plotseling terug; hij licht hem op en met duizelingwekkende snelheid gaat het in de diepte. Zijn oog volgt met oplettendheid een wijzertje aan den muur dat op een kleine schaal aanwijst, waar de stoel zich op een gegeven oogenblik in de schat bevindt, en zoodra het wijzertje naar een zeker cijfer op de plaat heenwijst, brengt hij de kooi geen meter hooger of lager dan het begeerde punt plotseling tot stilstand. En nauwelijks zijn de met kolen gevulde manden ontladen en de ledige in hun plaats geschoven, of de hefboom wordt opgelicht en de stoel zweeft weer in de ruimte.

Gedurende acht of tien uren vordert dat werk zijn onverdeelde aandacht. Weigerden zijn hersenen slechts één oogenblik hunnen dienst, dan zou de kooi schokken en het raderwerk verbrijzelen, de kabel zou breken tal van

Digitized by Google

menschen zouden worden verpletterd en de geheele arbeid in de mijn tot stilstand worden gebracht. Verliest hij bij elke hefboomwending drie seconden dan zal — in een mijn die van de nieuwste verbeteringen is voorzien - de kolenopbrengst met twintig tot vijftig ton dagelijks verminderen.

Verricht nu deze man de gewichtigste diensten bij het mijnwerk? of wellicht de knaap die vanuit de diepte het signaal geeft tot het ophalen der kooi? of wel de mijnwerker, die op den bodem van den mijnput geen oogenblik zijn leven zeker is en op den een of anderen dag door het mijngas zal worden gedood? of soms de ingenieur die door een enkele fout in zijn berekeningen de kolenbedding in verkeerde richting kan zoeken waardoor de arbeiders, slechts op een steenlaag hun krachten zouden uitputten? Of de eigenaar die geheel zijn erfdeel in de onderneming stak en misschien in weerwil van betere inzichten heeft gezegd: „Graaf hier en ge zult uitmuntende kolen vinden?"

Alle arbeiders van het kolenmijnwerk dragen naar de mate hunner krachten, hunner energie, hunner geschiktheid bij tot het uitdelven der kolen. En wij zeggen dat allen recht hebben op het leven, op bevrediging van hun behoeften en zelfs van hun liefhebberijen, nadat het noodige aan allen is verzekerd. Maar, hoe zouden we hunnen verschillenden arbeid kunnen taxeeren?

En dan: kan men, wijzende op de uitgegraven kolen, zeggen; ziedaar het resultaat van hunnen arbeid? Hebben daartoe niet mede bijgedragen de menschen, die den spoorweg hebben gebouwd en de wegen hebben aangelegd, welke van uit de mijn naar alle richtingen heenloopen? Is dat resultaat niet mede verkregen door hen, die den akker hebben bebouwd en bezaaid, het ijzererts hebben opgegraven, gezuiverd en gesmolten, het hout

Digitized by Google

hebben gekapt in het bosch, de machines hebben gebouwd, die de kolen verbruiken, en zoo vervolgens? Er kan geen scherpe lijn worden getrokken tusschen den arbeid van den een en dien van den ander. Ieders arbeid af te meten naar de resultaten leidt tot ongerijmdheid. Dien arbeid in deelen te splitsen en die deelen te schatten naar de arbeidsuren, eraan besteed, voert eveneens tot ongerijmdheid. Er blijft nog slechts één middel over: de behoeften hooger te stellen dan den verrichten arbeid en te erkennen dat allen zonder onderscheid recht hebben op het leven en het recht op welvaart toekomt aan allen, die een werkzaam aandeel hebben genomen in de voortbrenging.

Neem elken anderen tak van menschelijke werkzaamheid of neem ze allen tezamen en we vragen, wie het hoogste loon kan vorderen voor zijn arbeid? De dokter die den aard der ziekte heeft ontdekt, of de verpleegster die de genezing van den patiënt door haar uitmuntende zorgen heeft bevorderd?

De uitvinder van de eeste stoommachine of de knaap die op zekeren dag geen zin had aan het touw te trekken, waarmee vroeger de klep werd geopend om den stoom onder den zuiger te laten, het vastknoopte aan den hefboom der machine en met zijn kameraden ging spelen, zonder te vermoeden, dat hij het merkwaardigste mechanisme had gevonden van alle nieuwere machines — de veiligheidsklep?

De uitvinder van de locomotief, of de werkman uit Newcastle, die het denkbeeld opperde om de steenen dwarsliggers der spoorbanen te vervangen door houten, daar de eerste door hun geringe veerkracht menigen trein deden ontsporen? De machinist van de locomotief? De seingever, die door zijn signaal den trein doet stilstaan?

Digitized by Google

Of de wisselwachter, die den weg weder vrij maakt?

Aan wien danken wij den transatlantischen kabel? Aan den Ingenieur die staande hield dat de telegrammen zeer goed langs den kabel zouden kunnen worden overgeseind alhoewel de geleerde electriciens de zaak voor onmogelijk hielden? Aan den kundigen Maury, die aanried de dikke kabels te vervangen door andere, hoogstens ter dikte van een wandelstok? Of wel aan de vrijwilligers, die van her- en derwaarts kwamen en nacht en dag op het dak der Great-Eastern doorbrachten om opmerkzaam elken meter kabel te onderzoeken en de spijkers er uit te trekken die op last van de aandeelhouders der maritieme maatschappijen dwaselijk in de isoleerende omkleeding waren geslagen teneinde den kabel onbruikbaar te maken?

En kan op nog ruimer veld, op het uitgestrekt gebied van het menschelijk leven met zijn genietingen, zijn smarten en zijn wisselvalligheden niet ieder onzer wijzen op iemand die hem in zijn leven een uiterst gewichtigen dienst bewees en die met verontwaardiging zou worden vervuld wanneer men hem slechts sprak over een geldelijke belooning?

Die dienst kan hebben bestaan in een woord, — een enkel woord te rechtertijd; of misschien in maanden en jaren van trouwe toewijding en opoffering! Zoudt ge ook deze onschatbare diensten tot „geld" willen herleiden en in „arbeidsbons" willen uitbetalen?

„Een iegelijk naar zijn werken!" De menschelijke maatschappij zal geen twee opeenvolgende geslachten kunnen bestaan; binnen vijftig jaar zal zij zijn verdwenen, wanneer ieder niet oneindig meer schenkt dan hem in geld in „arbeidsbons" of in welken anderen vorm van loon ook zal worden uitbetaald!

Wanneer de moeder haar leven niet veil heeft voor het

Digitized by Google

behoud harer kinderen; wanneer ieder zich niet eens belangeloos eenige opoffering getroost voor zijn medemensch en allen steeds op belooning rekenen voor hun daden, zal het ras weldra aan vernietiging zijn prijsgegeven.

Juist omdat er te veel gerekend wordt, snelt de burgerlijke maatschappij haren ondergang tegemoet; wij zijn in de engte gedreven en kunnen daaruit eerst ontkomen door de bijl te leggen aan den giftboom van het loonstelsel en de instellingen van het verleden te ondermijnen.

Wij hebben ons er toe laten verleiden slechts te geven om te ontvangen en meegewerkt om van de samenleving te maken een handelsmaatschappij gebaseerd op het debet en credit.

De collectivisten zijn niet geheel leeken op dit punt. Zij begrijpen eenigszins dat een maatschappij niet zou kunbestaan wanneer zij het beginsel „een iegelijk naar zijn werk" consequent wilden doorvoeren. Zij vermoeden en vreezen dat de behoeften — we spreken hier niet over kortstondige grillen maar over behoeften — van het individu niet altijd evenredig zijn met de resultaten van zijn arbeid.

De Paepe zegt dan ook:

„Dit bij uitstek individualistisch beginsel zal echter worden getemperd door staatstusschenkomst waar het geldt de opvoeding van kinderen en jongelieden (voeding en kleeding daaronder begrepen) en door van staatswege de verpleging van zwakken en zieken te regelen en asiels op te richten voor bejaarde arbeiders, enz."

Zij zien wel in dat een veertigjarige man, vader van drie kinderen, andere behoeften heeft dan een jongeling van twintig jaar; dat de vrouw die haar kind zoogt en slapelooze nachten aan zijn wiegje doorbrengt, niet zoo-

Digitized by Google

veel werk kan verrichten als de man, die een rustigen slaap genoot; zij schijnen te begrijpen dat de man en de vrouw die wellicht bovenmatigen arbeid hebben verricht voor de maatschappij, voortaan niet meer bij machte zijn zooveel werk te verrichten als hij die in volle kalmte zijn tijd doorbrengt en zijn „bons" opstrijkt in de bevoorrechte betrekking van Staatsstatisticus.

En zij haasten zich hun principes te temperen. Zeker, zeggen zij, de maatschappij zal zorg dragen voor de voeding en de opvoeding der kinderen! Zij zal de ouden en gebrekkigen ondersteunen! Ongetwijfeld zal de maatschappij bij dat alles meer rekening houden met de behoeften dan met den verrichten arbeid.

Wat! Liefdadigheid! — Liefdadigheid, wederom de christelijke liefdadigheid, ditmaal geregeld door den Staat!

Door het verbeteren van vondelingsgestichten en het oprichten van verzekeringen tegen invaliditeit en ziekte denkt men het principe te temperen.

De kwestie blijft wederom: „Genezen nadat men zelf de wonden sloeg!"

Na het communisme te hebben verloochend en de formule, „een iegelijk naar zijn behoeften" te hebben bespot, bemerkten die groote economisten dat zij toch iets hebben over 't hoofd gezien — de behoeften der voortbrengers. En zij haasten zich, ze te erkennen.

Maar, — de Staat zal die behoeften bepalen, de Staat zal onderzoeken of er ook wanverhouding bestaat tusschen de behoeften en den verrichten arbeid.

De Staat zal aalmoezen uitreiken. Van daar tot aan de armenwet en het Engelsche werkhuis ligt slechst één enkele schrede.

Ja, slechts één enkele schrede, want de stiefmoederlijke maatschappij waartegen wij opstaan, heeft zich evenzeer

Digitized by Google

genoodzaakt gezien haar individualistisch principe te temperen; zij heeft óók concessiën moeten doen in communistische richting en in den vorm van liefdadigheid.

Zij deelt óók maaltijden van een stuiver uit om de plundering harer magazijnen te voorkomen. Zij richt óók hospitalen op — de meeste zeer slecht, enkele prachtig en weelderig ingericht — teneinde de verwoestingen door besmettelijke ziekten veroorzaakt, te beperken. Oók zij betaalt slechts de uren arbeid en ontvangt de kinderen van hen die zij eerst tot de uiterste ellende heeft gebracht. Ook zij voorziet in de behoeften — door liefdadigheid.

De ellende — we zeiden het reeds — riep den rijkdom in het leven, zij schiep den eersten kapitalist. Want alvorens de „meerwaarde" waarover met zooveel voorliefde wordt gesproken, kon worden opgestapeld, waren er arme stumpers noodig die hun arbeidskracht moesten verkoopen om niet van honger te sterven.

De ellende heeft de rijken in het leven geroepen. Dat de ellende zoo snel toenam in den loop der middeleeuwen vond eensdeels zijn oorzaak in de tallooze oorlogen en invallen die plaats hadden na de grondlegging der Staten en nadat velen zich hadden verrijkt ten koste der inboorlingen van Oostersche landen; zij rukten den band los die eertijds de landelijke en stedelijke gemeenten vereenigde en als gevolg daarvan trad, in de plaats der vroeger gehuldigde solidariteit, het principe van het loonstelsel, zoo dierbaar aan de uitzuigers.

Zou het mogelijk zijn dat dit principe weer op den voorgrond zal worden gedrongen door de Revolutie die men bestempelt met den naam „Sociale Revolutie", dien naam zoo dierbaar aan allen, die hongeren, aan de lijders en verdrukten?

Neen, het zal niet zijn! Want ten dage waarop de oude

Digitized by Google

instellingen zullen ineenstorten onder den moker der proletariërs zullen zich stemmen doen hooren: „Voor allen brood, huisvesting en welvaart!"

En naar die stemmen zal worden geluisterd. Het volk zal zeggen:

„Eerst bevredigen we onze zucht naar leven, genot en vrijheid waarnaar we steeds tevergeefs hunkerden. En wanneer allen hebben genoten van dat geluk, zullen we aan het werk gaan om de laatste sporen der bourgeoisheerschappij; van hare moraal, geput uit de werken van comptabelen [1]) aard; van hare wijsbegeerte, gebaseérd op debet en credit; van hare instellingen gegrond op het mijn en dijn — te doen verdwijnen. „Terwijl wij afbreken zullen wij opbouwen" zooals Proudhon het uitdrukte; wij zullen opbouwen in naam van het Communisme en de Anarchie.

[1]) Comptabel, geldelijke.

Digitized by Google

VEERTIENDE HOOFDSTUK.

Verbruik en voortbrenging

I.

Aangezien wij de maatschappij en hare politieke organisatie uit een geheel ander oogpunt bezien dan de autoritaire (op gezag steunende) scholen, daar wij uitgaan van het vrije individu om op te klimmen tot een vrije maatschappij, in plaats van te beginnen met den Staat en af te dalen tot het individu, volgen wij dezelfde methode ten aanzien der economische vraagstukken. Wij bestudeeren de behoeften van den enkelen mensch en de middelen, die hij aanwendt om ze te bevredigen, alvorens te gaan spreken over voortbrenging, ruil, belastingen, regeering, enz.

Op het eerste gezicht moge dit verschil onbeduidend schijnen. Maar in den grond der zaak keert het alle begrippen der officieele staathuishoudkunde ten onderstboven.

Sla het een of ander werk op van een economist (staathuishoudkundige) overschillig welk.

Het vangt aan met een verhandeling over de voortbrenging en geeft een opsomming van de hedendaagsche middelen tot het scheppen van rijkdommen; verder wordt gesproken over de verdeeling van den arbeid, over de fabrieken, den machinearbeid, de ophooping van het kapitaal. Van af Adam Smith tot Marx zijn allen zóó te werk gegaan.

Digitized by Google

Eerst in het tweede of derde deel van zijn werk zal hij spreken over het verbruik, d. w. z. over de bevrediging der behoeften van het individu; dan nog bepaalt hij er zich toe te verklaren hoe de rijkdommen moeten worden verdeeld onder allen, die elkaar het bezit er van betwisten.

Wellicht zal men zeggen, dat dit logisch is; dat de voortbrenging aan het verbruik moet voorafgaan; dat men moet voortbrengen om te verbruiken.

Maar moet niet, alvorens het een of ander wordt voortgebracht, de behoefte daaraan worden gevoeld? Was het niet de noodzakelijkheid, die den mensch oorspronkelijk er toe dreef op jacht te gaan — vee aan te fokken, den grond te bebouwen, gereedschappen te vervaardigen — en in een later tijdperk machines uit te vinden en samen te stellen? Moest niet de studie der behoeften de voortbrenging beheerschen?

't Zou dus, minst genomen, wèl zoo logisch zijn dáármee aan te vangen en vervolgens na te gaan op welke wijze in al die behoeften door de voortbrenging kan worden voorzien.

Dit nu willen wij doen.

Maar zoodra wij de staathuishoudkunde uit dát oogpunt beschouwen, doet zij zich geheel anders aan ons voor. Zij houdt op een bloote beschrijving te zijn van feiten en wordt een wetenschap, even goed als de physiologie [1]). Men zou haar aldus kunnen omschrijven: Studie van de behoeften der menschheid en van de middelen om ze te bevredigen met zoo gering mogelijk verlies van menschelijke arbeidskrachten. Haar eigenlijke naam behoort te zijn: Physiologie der maatschappij (sociale physiologie). Zij is een wetenschap, die kan worden vergeleken met

---

[1]) Physiologie, leer van de verrichting der organen.

Digitized by Google

de physiologie der planten en dieren. Ook deze omvat de studie van de behoeften der plant en van het dier, alsook van de beste middelen om ze te bevredigen. In de reeks der sociologische wetenschappen zal de staathuishoudkunde der menschenmaatschappijen de plaats innemen, die door de physiologie der bewerktuigde (georganiseerde) wezens in de reeks der biologische 1) wetenschappen wordt ingenomen.

Wij zeggen: „Ziedaar tal van menschelijke wezens, vereenigd door een maatschappelijken band. Allen gevoelen behoefte aan een gezonde woning. De hut van den wilde voldoet hem niet langer. Hij vraagt een behoorlijk verblijf, liefst eenigszins gemakkelijk ingericht. Nu hebben we te onderzoeken — in aanmerking genomen het groote voortbrengingsvermogen van den menschelijken arbeid — of allen in het genot kunnen worden gesteld van een goede woning en welke beletselen zich daartegen voordoen?

En al dadelijk zien we dat elk gezin in Europa een gemakkelijk ingericht huis zou kunnen bewonen, zooals er vele gebouwd worden in Engeland en in België of in de stad Pulman 2) óf wel een appartement 3) dat dezelfde gemakken aanbiedt. Een zeker aantal dagen arbeid zijn voldoende om aan elk gezin van zeven of acht personen een lief huisje te verschaffen, gemakkelijk en hygiënisch 4) ingericht en van gas- en waterleiding voorzien.

---

1) Biologie, leer van het leven der organische wezens.

2) Pulman-city, stad door den spoorwagen-fabrikant Pulman aangelegd 14 Eng. mijlen ten Zuiden van Chicago. Op 1 April 1881 gesticht voor de arbeiders der fabriek, was in Januari 1892 de stad reeds bewoond door 14000 menschen.

3) Appartement, deel eener woning, in zijn geheel verhuurd.

4) Hygiënisch, volgens de eischen der gezondheidsleer.

Digitized by Google

Maar negen tiende der Europeesche bevolking zag zich nimmer in het genot gesteld van een gezonde woning, omdat de zoogenaamde mindere man dag in dag uit heeft moeten zwoegen om de behoefte te bevredigen van zijn regeerders en nimmer het noodige voorschot in geld of in tijd ontving om het huis zijner droomen te kunnen bouwen of te kunnen laten bouwen. En hij zal geen huis krijgen en in een krot moeten blijven wonen zoolang de tegenwoordige toestanden voortbestaan.

Wij komen, zooals men ziet, tot een geheel andere conclusie (gevolgtrekking) dan de staathuishoudkundigen, die de zoogenaamde wetten der voortbrenging in wezen houden. Zij tellen de huizen die elk jaar worden gebouwd en toonen door de statistiek aan dat dit aantal te beperkt is om te voldoen aan alle aanvragen; derhalve moet negen tiende der Europeanen in krotten verblijven.

En nu het voedsel. Na alle weldaden der arbeidsverdeeling te hebben opgesomd achten de economisten het noodzakelijk dat een deel der bewoners zich wijdt aan den landbouw en de overigen aan de fabrieksnijverheid. Terwijl nu de landbouwers zóóveel voortbrengen, de fabrieken zóóveel en de ruil der waren op de bekende wijze plaats heeft, ontleden zij den verkoop, de winst, de netto-opbrengst of meer-waarde, het loon, de belasting, de bank en zoo vervolgens.

Na hen tot zoover te hebben gevolgd zijn we eigenlijk niets wijzer geworden en stellen we hen de vraag: „Hoe komt het dat 't zooveel millioenen menschelijke wezens ontbreekt aan brood, terwijl toch elk gezin koren genoeg zou kunnen voortbrengen om tien, twintig, ja zelfs honderd personen jaarlijks te voeden? dan krijgen we tot antwoord wederom denzelfden dreun: verdeeling van den arbeid, loon, meerwaarde, kapitaal, enz. en tot slot de

Digitized by Google

conclusie dat de productie (voortbrenging) onvoldoende is om te voorzien in aller behoeften; een conclusie die zelfs al bevatte zij waarheid, geenszins een antwoord is op de vraag: „Kan de mensch door zijn arbeid al dan niet voorzien in zijn behoefte aan brood?" Zoo hij dit niet kan — aan welke oorzaken is dit toe te schrijven?

Er zijn ongeveer 350 millioen Europeanen. Ieder jaar hebben zij zóóveel brood, vleesch, wijn, melk, eieren en boter noodig; bovendien zóóveel huizen en zóóveel kleeren. Een en ander valt onder de rubriek „noodzakelijke levensbehoeften". Kunnen zij dit alles voortbrengen? Zoo ja, rest hun dan nog genoeg vrijen tijd om zich zekere weelde, voorwerpen van kunst, wetenschap en ontspanning te verschaffen — in een woord, alles wat niet bepaald tot het strikt noodige behoort? Kan óók deze vraag bevestigend worden beantwoord, wie belet hun dan zulks te doen? Wat kan er gedaan worden om die beletselen uit den weg te ruimen? Ontbreekt het hun thans aan tijd — waarom nemen ze dien niet?

We moeten nimmer uit het oog verliezen dat het doel van alle voortbrenging is „de bevrediging der gevoelde behoeften".

Wanneer de noodzakelijkste behoeften van den mensch onbevredigd blijven, wat kan er dan gedaan worden om het voortbrengingsvermogen van den arbeid hooger op te voeren?

Of zouden we de oorzaak elders moeten zoeken? Zou het ook mogelijk kunnen zijn, dat de voortbrenging — doordien zij de behoeften van den mensch uit het oog heeft verloren — zich in een geheel verkeerde richting beweegt en hare organisatie uiterst gebrekkig is?

Wij zijn van oordeel dat dit inderdaad het geval is; daarom zoeken wij naar middelen om de voortbrenging

Digitized by Google

zóódanig te reorganiseeren, dat zij werkelijk beantwoordt aan het doel, haar door de behoeften gesteld.

Deze beschouwing komt ons voor de eenige, juiste en rechtvaardige te zijn; de eenige, die de staathuishoudkunde verheft tot een tak van wetenschap „de physiologie der maatschappij", (sociale physiologie.) Houdt die wetenschap een verhandeling over de voortbrenging, zooals die thans geschiedt bij de beschaafde volken, in de Hindoegemeenten of bij de wilde stammen, dan kan zij natuurlijk de feiten slechts weinig anders weergeven dan de hedendaagsche economisten (dus bloot als een beschrijving, overeenkomende met de beschrijvende mededeelingen uit het planten- en dierenrijk.) Maar heeft zulk een beschrijving tevens ten doel aan te toonen in hoeverre er van besparing van arbeidskracht sprake is bij de bevrediging der behoeften, dan zal zij aanmerkelijk winnen in belangrijkheid zoowel als in wetenschappelijke waarde. Zij zal zonneklaar de ontzettende verspilling van menschelijke arbeidskracht tengevolge van het huidige stelsel aantoonen en met ons erkennen dat zoolang deze voortduurt de behoeften der menschheid nimmer zullen worden bevredigd.

Het gezichtspunt wordt, zooals men ziet, een geheel ander. Achter het getouw, dat zóóveel meters linnen weeft, achter de machine, die zóóveel staalplaten doorboort en achter de geldkist waarin de dividenden worden opgeborgen, ziet men het beeld van den mensch, — den kunstenaar der voortbrenging, — uitgesloten van het gastmaal dat hij voor anderen bereidde. Ook ziet men, dat de zoogenaamde wetten van de waarde, van den ruil, enz. niet anders zijn dan de onjuiste uitdrukking — onjuist omdat het uitgangspunt valsch is — van feiten zooals wij ze thans zien plaats hebben, maar die geheel anders zouden

Digitized by Google

zijn, wanneer de voortbrenging zóódanig werd geregeld, dat zij kon voorzien in alle behoeften der maatschappij.

II.

Geen enkel principe der staathuishoudkunde dat zich niet in een geheel ander licht vertoont, zoodra men zich stelt op ons standpunt. Nemen we b.v. de overproductie. Dagelijks galmt dat woord ons in de ooren. Zou er wel één economist te vinden zijn, hij zij gepromoveerd of nog candidaat, die nooit zekere stellingen heeft verdedigd om te bewijzen, dat de economische crisissen voortvloeien uit de overproductie; dat er op een gegeven oogenblik meer katoenen stoffen, meer laken, meer horloges enz. worden vervaardigd dan er noodig zijn? Heeft men niet telkens de kapitalisten die, hardnekkig de productie (voortbrenging) bleven opvoeren boven de consumptie (verbruik), van roofzucht beschuldigd?

Na grondig onderzoek blijkt die beschouwing echter geheel valsch. Noem ons een enkel artikel van dagelijksche behoefte, waarvan meer wordt geproduceerd dan noodig is! Vestig eens uwe aandacht op de artikelen die door de verschillende landen worden geëxporteerd (uitgevoerd) en ge zult opmerken dat van die alle de productie zelfs niet eens voldoende is voor de bewoners van het land, dat ze uitvoert.

't Is geen overtollig graan dat de Russische boer naar de westelijke staten van Europa zendt. De overvloedigste rogge- en tarweoogsten in Europeesch-Rusland zijn juist voldoende voor de behoeften der bevolking. In den regel is de boer verplicht zich het noodige te ontzeggen, daar hij zijn tarwe en rogge moet verkoopen om de belastingen en de rente te betalen.

Digitized by Google

't Zijn geen overtollige kolen die Engeland zendt naar de vier hoeken van den aardbol, daar er voor inlandsch gebruik slechts 750 Kilo per jaar en per hoofd overblijven en millioenen Engelschen 's winters van brandstof zijn verstoken of nauwelijks eenig vuur kunnen aanleggen voor het koken van wat groenten. In werkelijkheid (we spreken nu niet over kleine luxe voorwerpen) is er in het land van den grootsten uitvoer (export) — Engeland — slechts één artikel van algemeen gebruik — de katoenwaren — waarvan de productie zóó aanzienlijk is dat zij misschien de behoeften overtreft. Maar als men denkt aan de flarden en lompen die het linnengoed en de kleêren vervangen bij tal van bewoners van het Vereenigd Koningrijk, dan vraagt men zich toch onwillekeurig af of die hoeveelheid uitgevoerde stoffen wel in verhouding staat tot de werkelijke behoeften der bevolking.

In den regel zijn de goederen, die worden uitgevoerd, niet overtollig, al moge dit ook met de oorspronkelijke exportzendingen het geval zijn geweest.

De fabel van den schoenmaker die blootsvoets ging, is thans evenzeer toepasselijk op de natiën als zij vroeger gold voor den handwerksman. Wat de natie zelf dringend noodig heeft zendt ze naar elders. De oorzaak is te zoeken in het feit dat de arbeiders van hun loon, na aftrek van te betalen hypotheken, kerkelijke tienden en interest aan den kapitalist en den bankier, nagenoeg niets kunnen koopen van hetgeen zij zelf hebben voortgebracht.

Niet alleen blijft de steeds stijgende behoefte aan welvaart onbevredigd, maar al te dikwijls ontbreekt zelfs het strikt noodige.

Overproductie bestaat dus niet, althans niet in dien zin; 't is slechts een woord, uitgedacht door de theoretici der staathuishoudkunde.

Digitized by Google

Als er één economische wet is die regel draagt, zeggen alle economisten, dan is het wel deze: „De mensch produceert meer dan hij consumeert (verbruikt)". Na te hebben geleefd van de vruchten van zijn arbeid, houdt hij altijd nog wat over. Een landbouwersfamilie b.v. brengt genoeg voort om verscheidene gezinnen te voeden, en zoo vervolgens.

Voor ons is die zoo dikwijls herhaalde phrase (zegswijze) zinledig. Wilde men er mee zeggen, dat ieder geslacht iets nalaat aan de toekomstige geslachten, dan hadden wij er vrede mee. Als iemand een boom plant, die dertig, veertig jaren of wel een eeuw in leven blijft, dan plukken zijn kleinkinderen er nog de vruchten van. Heeft hij een hectare woesten grond ontgonnen, dan stijgt daardoor het erfdeel der volgende geslachten in waarde. De weg, de brug, het kanaal, het huis en de meubels zijn even zooveel rijkdommen, gelegateerd 1) aan de opvolgende geslachten.

Maar die beteekenis hecht men er niet aan. Men zegt ons, dat de landbouwer meer koren voortbrengt dan hij verbruikt. Men moest liever zeggen dat hem een groot deel van zijn productie wordt ontnomen — door den Staat in den vorm van belastingen, door den prister in den vorm van tienden en door den eigenaar in den vorm van rente — waardoor is ontstaan een klasse van menschen, die eertijds verbruikten hetgeen zij voortbrachten (uitgenomen een gedeelte dat werd terzijde gelegd voor onvoorziene gevallen en een deel dat werd besteed aan beplantingen, aan wegen enz.), maar zich thans moeten voeden met kastanjes of maïs, en zuren wijn moeten drinken, daar het overige wordt ingepalmd

1) Legateeren, bij uitersten wil vermaken.

Digitized by Google

door den Staat, den eigenaar, den priester en den woekeraar.

Wij zeggen: „De landman verbruikt minder dan hij voortbrengt", daar hij zich gedwongen ziet zijn hoofd ter ruste te leggen op een stroozak en zijn dons te verkoopen, zich tevreden te stellen met een zuren drank en zijn wijn van de hand te doen, zich te voeden met roggebrood en zijn tarwe te exporteeren.

Neemt men de behoeften van het individu tot uitgangspunt, dan komt men noodwendig tot het communisme, als zijnde de organisatie die op de verstandigste en beste wijze de behoefte in alle opzichten kan bevredigen. Houdt men echter voortdurend den blik gericht op de tegenwoordige voortbrenging en heeft men slechts oog voor winst of meer waarde, zonder zich af te vragen of die voortbrenging wel in staat is de behoeften te bevredigen, dan landt men noodwendig aan bij het kapitalisme of op zijn best bij het collectivisme — daar die beide slechts verschillende vormen zijn van het loonstelsel.

Inderdaad, als men let op de behoeften van het individu en van de maatschappij, alsook op de pogingen door den mensch aangewend, om daaraan bevrediging te schenken gedurende de verschillende ontwikkelingsperioden, dan wordt men steeds meer overtuigd van de noodzakelijkheid om kracht te zoeken in solidariteit in plaats van alles over te laten aan de wisselvalligheden der tegenwoordige productiewijze. Men begint in te zien dat het algemeen belang er niet door wordt gebaat, wanneer enkelen zich alle niet verbruikte rijkdommen toeëigenen, en deze steeds van het eene geslacht op het andere overgaan. Men ziet in dat op die wijze de behoeften van drie vierde deel der maatschappij zoo goed als onbevredigd moeten blijven en de enorme verspilling van menschelijke krachten daarom te nutteloozer en misdadiger is.

Digitized by Google

Eindelijk zal men begrijpen dat alle voortbrengselen (producten) het best zijn besteed, wanneer ze dienen tot bevrediging der noodzakelijkste behoeften, en dat hun waarde, uit een nuttigheidsoogpunt beschouwd, niet afhangt van een bloot toeval, zooals zoo dikwijls wordt beweerd, maar van de mate der bevrediging die zij weten te schenken aan wezenlijke behoeften.

Het communisme — d. i. een synthetisch [1]) overzicht van het verbruik, de voortbrenging en den ruil, benevens een organisatie die overeenstemt met die synthetische beschouwing — is de logische conclusie die uit een dergelijke beschouwing der dingen is te trekken, de eenige die naar ons inzicht waarlijk wetenschappelijk mag heeten. Een maatschappij die de behoeften van allen wil bevredigen en de voortbrenging weet te regelen, zal ook zekere vooroordeelen ten aanzien der industrie uit den weg moeten ruimen en in de eerste plaats de theorie, zoolang gepredikt door de economisten onder den naam „verdeeling van den arbeid", waarover wij zullen spreken in het volgende hoofdstuk.

---

[1]) Synthetisch afgeleid van Synthese. (Methode die van het enkelvoudige opklimt tot het samengestelde, van de onderdeelen tot het geheel, van de oorzaak tot het gevolg, van het beginsel tot de toepassing). Het omgekeerde is Analyse (ontleding).

Digitized by Google

VIJFTIENDE HOOFDSTUK.

Deeling van den arbeid.

I.

De staathuishoudkunde heeft er zich steeds toe bepaald, de feiten, zooals ze zich in de maatschappij voordoen, te constateeren en ze uit te leggen in het belang der heerschende klasse. Op gelijke wijze handelt zij ten aanzien der deeling van arbeid gelijk ze door de industrie in het leven is geroepen; er voordeel in ziende voor den kapitalist, wist zij ze steeds in bescherming te nemen.

„Zie eens dien dorpssmid" zei Adam Smith, de vader der moderne staathuishoudkunde. „Is hij niet gewoon spijkers te maken, dan zal hij er slechts met moeite twee- of driehonderd per dag kunnen vervaardigen, die dan nog slecht zullen zijn".

Maar als diezelfde smid nooit iets anders had gemaakt dan spijkers, zou hij het gemakkelijk tot een getal van tweeduizend driehonderd per dag kunnen brengen.

En Smith wist daaruit handig de conclusie te trekken: „De arbeid moet worden verdeeld, gespecialiseerd, steeds meer worden gespecialiseerd; we moeten smeden krijgen die niets anders kunnen maken dan de koppen of de stiften van spijkers; op die manier zal er heel wat meer worden geproduceerd. Onze rijkdom zal belangrijk toenemen".

Dat de smid, die gedwongen wordt zijn geheele leven

Digitized by Google

spijkerkoppen te maken, alle belangstelling in het werk moet verliezen; dat hij door dien onbeduidenden arbeid geheel zal afhangen van de genade van den patroon; dat hij wellicht vier maanden van de twaalf werkeloos zal moeten rondloopen en zijn loon zal dalen wanneer men hem gemakkelijk door een leerjongen kan vervangen, aan dat alles dacht Smih niet toen hij uitriep: Leve de arbeidsverdeeling! We hebben de goudmijn ontdekt, die de natie rijk zal maken. En allen schreeuwden het hem na.

En toen later Sismondi[1]) en J. B. Say[2]) aantoonden dat de deeling van arbeid, in plaats van de welvaart der natie te verhoogen, slechts tot gevolg had dat de rijken nog rijker werden en de arbeider, die zijn leven lang slechts het achttiende deel van een speld mocht vervaardigen, verstompte en in ellende werd gedompeld, wat deden toen de officiëele economisten? Letterlijk niets! Zij wilden maar niet inzien dat de arbeider die voortdurend slechts een eenvoudig machinaal werk verricht, geestelijk meer en meer verstompt en zijn scheppend vernuft er bij inboet, en dat juist door afwisseling te brengen in de werkzaameden, het voortbrengingsvermogen der natie aanmerkelijk wordt verhoogd. Met deze belangrijke kwestie zal men zich echter voortaan meer en meer moeten bezighouden!

Waren het nu enkel de economisten die bij voortduring en zonder nadenken de deeling van arbeid predikten dan

---

[1]) Sismondi (geb. 1773) vluchtte 1791 uit Genève voor de revolutie en keerde eerst 1801 dáár terug. Zijn voornaamste werk is „Histoire des républiques italiennes du moyen age" (Geschiedenis der Italiaansche republieken in de middeleeuwen).

[2]) J(ean) B(aptiste) Say (1767—1832) gaf verscheidene geschriften uit over staathuishoudkunde. Hoofdwerken: „Traité d'économie politique" (Verhandeling over de staathuishoudkunde) en Catechisme d'économie politique (Cathechismus der Staathuishoudkunde).

Digitized by Google

zou men hen op hun gemak laten redekavelen. Maar hun denkbeelden worden geleeraard door wetenschappelijke mannen, dringen in de hoofden door en benevelen het zelfstandig denken, en daar men voortdurend hoort spreken over deeling van arbeid, interest, rente, crediet enz., als over een reeds lang opgelost vraagstuk, gaat iedereen (tot zelfs de arbeiders) ten slotte redeneeren als de economisten, en denzelfden fetisch [1]) vereeren.

Zoo zien wij tal van socialisten die niet geschroomd hebben allerlei wetenschappelijke dwalingen te bestrijden, het beginsel van deeling van arbeid huldigen. Vraagt men hun, hoe de organisatie der maatschappij zal zijn na de sociale Revolutie dan zeggen zij dat de deeling van den arbeid moet gehandhaafd blijven; bestond uw werk vóór de Revolutie in het maken van speldestiften, dan zult ge dienzelfden arbeid óók moeten verrichten na de Revolutie. Ge zult echter slechts vijf uren daags daaraan behoeven te besteden! Maar uw leven lang zult ge al maar door speldestiften maken, terwijl anderen machines vervaardigen of plannen van machines uitdenken die u in staat stellen gedurend uw leven milliarden speldestiften te maken. Nog weer anderen zullen specialiteiten worden in den een of anderen tak van litteratuur, wetenschap of kunst. Gij waart bij uw geboorte voorbestemd om uw levenlang speldestiften te maken. Pasteur om de menschen in te ënten tegen de hondsdolheid, en de Revolutie zal u beiden vergunnen uw respectieve functiën te blijven uitoefenen.

Wij willen dit afschuwelijk stelsel, zoo schadelijk voor de maatschappij en voor het individu, die bron van een geheele reeks van rampen, eens van naderbij bezien.

1) Fetisch, voorwerp van aanbidding en vereering (bij verschillende natuurvolken.)

Digitized by Google

Men kent de gevolgen der deeling van arbeid. De menschen zijn in twee duidelijk afgescheiden klassen verdeeld; aan de eene zijde de voortbrengers die zeer weinig verbruiken en niet behoeven te denken omdat zij moeten werken, en slecht werken omdat zij hun hersenen niet gebruiken, en aan de andere zijde de verbruikers, die, weinig of nagenoeg niets voorbrengende, het uitsluitend recht hebben om te denken voor anderen, doch slechts denken, omdat hun geheel een wereld, die der handarbeiders, totaal vreemd is.

De landarbeiders weten niets van de machine: zij die met de machines omgaan, zijn onbekend met den veldarbeid. Een kind dat een machine bestuurt, waarvan het de werking kan, noch mag begrijpen, en achter de machine een opzichter, die boete oplegt zoodra ook maar een oogenblik de aandacht van den kleine wordt afgeleid. Ziedaar het ideaal der moderne industrie. Men tracht den veldarbeider geheel overbodig te maken. Een stoomploeg of dorschmachine, bestuurd door een sjouwer, dien men voor twee- of drie maanden huurt, is het ideaal van den industriëelen landbouwer. De deeling van den arbeid schiep den mensch, die voor zijn leven is gestempeld als aanlapper 1) in een fabriek, als opzichter in een werkplaats, als mandverwisselaar in een mijn, maar geen flauw begrip heeft van de samenstelling eener machine, noch van de inrichting eener werkplaats of mijn en die daardoor den lust in den arbeid en het scheppend vermogen heeft verloren dat in den aanvang der moderne industrie het aanzijn schonk aan de machtige werktuigen waarop wij ons zoo gaarne beroemen.

1) Aanlapper, Hollandsche benaming voor den arbeider die in een spinnerij de gebroken draadeinden der klossen weer aaneenknoopt.

Digitized by Google

Het stelsel, toegepast op de individuen, trachtte men evenzeer toepasselijk te maken op geheele natien. De menschheid moest worden verdeeld in reusachtige nationale werkplaatsen die elk een specialiteit op haar gebied konden worden genoemd.

Rusland — leerde men ons — is door de natuur bestemd om koren te verbouwen; Engeland om katoenwaren te vervaardigen, België om laken te fabriceeren, terwijl Zwitserland kindermeisjes en onderwijzeressen aankweekt. Iedere natie zal weer in specialiteiten zijn verdeeld: Lyon zal zijden stoffen fabriceeren, Auvergne kanten en Parijs fantaisie-artikelen. Volgens de economisten zou een onmetelijk veld worden geopend voor de voortbrenging en terzelfder tijd voor het verbruik; een tijdperk van ontzaglijk fortuin zou voor de geheele wereld aanbreken.

Maar die hooggespannen verwachtingen verdwijnen naarmate de technische kennis zich over de geheele aarde uitbreidt. Zoolang Engeland alleen de katoenen stoffen vervaardigde en de metaalbewerking in handen had, en zoolang Parijs slechts galanteriewaren fabriceerde, ging alles goed; men kon toen een preek houden over de zoogenaamde deeling van den arbeid zonder vrees van te worden tegengesproken.

Maar de beschaafde natiën worden door den nieuwen tijdstroom meegesloopt en gaan proeven nemen met allerlei industriën, daar zij er voordeel in zien zelf te vervaardigen wat zij voorheen uit andere landen moesten betrekken en zelfs de koloniën trachten zich vrij te maken van haar moederland. Daar de wetenschappelijke ontdekkingen, de industrieele voortbrengingswijze onder ieders bereik brengen, behoeft men voortaan niet meer tegen

Digitized by Google

buitensporige prijzen elders te koopen wat men gemakkelijk zelf kan produceeren.

Maar geeft die revolutie in de industrie niet een geduchten schok aan de theorie der deeling van den arbeid die men meende dat zoo onwrikbaar vaststond?

Digitized by Google

ZESTIENDE HOOFDSTUK.

De decentralisatie [1]) der industriën.

I.

Tegen het einde der Napoleontische oorlogen was het Engeland bijna gelukt de groot-industrie, die zich in het laatst der vorige eeuw in Frankrijk begon te ontwikkelen, te gronde te richten. Zij bleef beheerscheres der zeeën en had geen ernstige mededingsters. Daarvan maakte zij gebruik om zich een industriëel monopolie te stichten van de artikelen, die zij alleen kon vervaardigen, zij stapelde rijkdommen op rijkdommen en wist partij te trekken van die gunstige positie en van alle voordeelen, die deze haar aanbood.

Maàr toen de bourgeois-revolutie van de vorige eeuw de lijfeigenschap had vernietigd en Frankrijk had gezegend met een proletariaat, nam de groot-industrie, die een tijdlang in haar ontwikkeling was gestuit, een nieuwe vlucht en sedert de tweede helft van onze eeuw hangt Frankrijk, wat de voortbrengselen der fabrieken betreft, niet meer van Engeland af. Frankrijk is zelf een land van uitvoer geworden, het verkoopt in den vreemde voor meer dan anderhalf millard francs aan fabriekswaren, waarvan twee derde uit stoffen bestaan. Men schat het aantal Franschen die van den uitvoer of van den buitenlandschen handel even op ongeveer drie millioen.

1) Verspreiding, verbrokkeling. Het omgekeerde is centralisatie (samentrekking in één middenpunt, opeenhooping.)

Digitized by Google

Frankrijk is dus niet meer schatplichtig aan Engeland. Op zijn beurt heeft het getracht sommige takken van uitvoer te monopoliseeren, zooals b.v. zijden stoffen en confectie-artikelen: enorme winsten zijn het toegevloeid, maar het staat op het punt dit monopolie voor immer te verliezen, gelijk Engeland op het punt staat voor altijd het monopolie der katoenen stoffen en zelfs der gesponnen garens te verliezen.

Naar het Oosten trekkende, sloeg de industrie haar tenten op in Duitschland. Vóór dertig jaar moest Duitschland de meeste voortbrengselen der groot-industrie uit Engeland en Frankrijk betrekken. Thans is dat anders. In den loop der laatste vijfentwintig jaren en vooral na den oorlog heeft Duitschland zijn industrie een geheele hervorming doen ondergaan. De nieuwe fabrieken zijn van de beste machines voorzien; de nieuwste verbeteringen in de fabricatie van katoenwaren te Manchester of in de zijdefabricatie te Lyon enz. vinden in de nieuwe Duitsche fabrieken dadelijk volledige toepassing. Waren er twee of drie geslachten van arbeiders noodig om de moderne machine te Lyon of te Manchester te construeeren, Duitschland neemt haar geheel compleet over. De technische scholen, ingericht naar de behoeften der industrie, verschaffen aan de fabrieken een leger van bekwame werklieden en practische ingenieurs die zoowel hen hoofd als hun handen weten te gebruiken. De Duitsche industrie staat dadelijk op een hoogte, die door Manchester en Lyon eerst werd bereikt na vijftig jaren van inspanning en herhaalde proefnemingen.

Het gevolg is dat Duitschland, daar het alles even goed zelf kan maken, van jaar tot jaar minder betrekt uit Frankrijk en Engeland. Reeds is het een concurrent geworden voorzoover het den uitvoer naar Azië en Afrika betreft;

Digitized by Google

wat meer zegt, zelfs op de markten van Londen en Parijs. Kortzichtige lieden mogen uitvaren tegen het verdrag van Frankrijk: zij mogen de oorzaak der Duitsche concurrentie zoeken in kleine verschillen der spoorwegtarieven; zij mogen beweren, dat Duitschland werkt voor niemendal" en zich blind staren op de „kleine zijde" der kwestie, terwijl zij de groote historische feiten uit het oog verliezen.

Met dat al is het niet te loochenen dat de groot-industrie, vroeger het privilege van Engeland en Frankrijk, een schrede naar het Oosten heeft gedaan. Zij vond in Duitschland een jong, krachtig land en een goed ontwikkelde bourgeoisie, begeerig om zich op haar beurt door den buitenlandschen handel te verrijken.

Terwijl Duitschland zich vrijmaakte van de Engelsche en Fransche voogdij en zelf haar katoenen, wollen en zijden stoffen en machines — in een woord alle mogelijke fabrieksartikelen — vervaardigde, drong de groot-industrie ook Rusland binnen en het fabriekswezen ontwikkelde zich daar, den korten tijd van zijn bestaan in aanmerking genomen, in buitengewone mate.

Toen de lijfeigenschap werd afgeschaft in 1861 was er in Rusland nagenoeg geen industrie. Alle machines, rails, locomotieven, luxe stoffen enz. moesten uit het westen komen.

Twintig jaar later bezat het reeds meer dag 85.000 fabrieken en de goederen, uit die fabrieken afkomstig, vertegenwoordigden een viermaal grootere waarde dan wat vroeger werd geproduceerd.

De ouderwetsche werktuigen zijn geheel door nieuwe machines vervangen. Bijna al het staal, drie vierde van het ijzer, twee derde der steenkolen is van Russischen oorsprong. Alle locomotieven, alle waggons, alle rails en bijna alle stoombooten worden in Rusland vervaardigd.

Digitized by Google

Van een land, dat — zooals de economisten zeggen — als het ware is aangewezen voor den landbouw, is Rusland een industriestaat geworden. Het betrekt uit Engeland bijna niets en uit Duitschland zeer weinig.

De economisten wijten het aan de douane, maar een feit is het, dat de goederen in Rusland vervaardigd, tegen denzelfden prijs worden verkocht als te Londen. Het kapitaal kent geen vaderland en de Duitsche en Engelsche ingenieurs en opzichters uit hun land, richten in Rusland en Polen fabrieken op, die, wat de kwaliteit der vervaardigde goederen aangaat, met de beste Engelsche fabrieken kunnen wedijveren.

Wanneer de douane binnenkort zal zijn opgeheven, zullen de fabrieken er belangrijk bij winnen. Thans reeds bereiden de Britsche ingenieurs het oogenblik voor waarop de genadeslag zal worden toegebracht aan den invoer van lakens en wollen stoffen uit het Westen; zij doen in het zuiden van Rusland kolossale wolfabrieken verrijzen, gemonteerd met de beste machines uit Bradford en over tien jaar zullen in Rusland nog maar enkele stukken Engelsch laken en een onbeduidend quantum (hoeveelheid) Fransche wollen stoffen worden ingevoerd als monsters of stalen.

De groot-industrie trekt niet alleen in oostelijke richting, zij breid zich ook uit over de schiereilanden van het zuiden.

De tentoonstelling van Turijn toonde reeds in 1884 den vooruitgang der Italiaansche industrie aan en wij gelooven ons niet te vergissen — de haat tusschen de Fransche en Italiaansche bourgeoisie heeft geen anderen grond dan de concurrentie op industriëel gebied. Italie maakt zich vrij van de Fransche voogdij: het concurreert met de Fransche kooplieden in het bekken der Middellandsche

Digitized by Google

zee en in het Oosten. Om die reden en om geen enkele andere, zal eenmaal het bloed stroomen op de Italiaansche grens — tenzij de revolutie dat kostbaar bloed spare!

We zouden ook melding kunnen maken van de snelle vorderingen op industriëel gebied in Spanje. Maar nemen we liever Brazilië. Hadden de economisten het niet voor altijd veroordeeld om katoen te verbouwen, die in ruwen staat te exporteeren en gesponnen uit Europa terug te ontvangen? Inderdaad Brazilië bezat twintig jaar geleden slechts negen onbeduidende katoenfabriekjes met 385 spoelen.

Thans zijn er zes en veertig. Vijf er van bezitten 40000 spoelen en brengen jaarlijks dertig millioen meters gesponnen katoen aan de markt.

Ook Mexico begint zelf het garen te spinnen in plaats van het uit Europa te betrekken. Wat de Vereenigde-Staten betreft, die hebben zich geheel vrij gemaakt van de Europeesche voogdij. De groot-industrie heeft zich daar triomfantelijk ontwikkeld.

Maar 't was voornamelijk aan Indië voorbehouden om de voorstanders van specialisatie der nationale industrieën, schitterend te logenstraffen.

De theorie is bekend: De groote Europeesche natiën moeten koloniën bezitten. Die koloniën zenden aan het moederland de grondstoffen, ruwe katoenvezels, onbewerkte wol, specerijen, enz. En het moederland zendt haar die artikelen na volledige bewerking terug, gesponnen en gedrukt katoen, oud roest, in den vorm van afgedankte machines, enz., in 't kort, alles wat het niet meer kan gebruiken, wat aan 't moederland weinig of niets kost en wat het toch tegen buitensporige prijzen weet van de hand te doen.

Ziedaar de theorie die lange jaren in praktijk is ge

Digitized by Google

bracht. Er werd fortuin gemaakt in Londen en Manchester, terwijl Indië werd uitgeput. Neem eens een kijkje in het Indisch museum te Londen, ongehoorde, fabelachtige rijkdommen door Engelsche kooplieden verzameld te Calcutta en Bombay vindt men er bijeen.

Maar andere Engelsche kooplieden en kapitalisten vonden het natuurlijker en voordeeliger de bewoners van Indië rechtstreeks te exploiteeren, en die katoenen stoffen in Indië zelf te fabriceeren, in plaats van jaarlijks voor een waarde van vijf á zeshonderd millioen francs uit Engeland te betrekken. In het begin volgde teleurstelling op teleurstelling.

De Indische wevers — kunstenaars in hun vak — konden zich maar niet aan den fabrieksarbeid gewennen. De machines die uit Liverpool kwamen, waren slecht; ook moest men rekening houden met het klimaat en zich aanpassen aan nieuwe toestanden wat echter tenslotte volkomen gelukt is. Engelsch Indië wordt thans op industrieel gebied meer en meer een geduchte concurrent van het moederland.

Thans zijn er 80 katoenfabrieken waarin reeds meer dan 60.000 arbeiders werken; en in 1885 produceerden deze fabrieken voor meer dan 1.450.000 ton katoenwaren.

Zij exporteeren jaarlijks naar China, Nederlandsch Indië en Afrika voor een waarde van ongeveer 100 millioen francs van hetzelfde wit katoen, dat altijd gold voor een speciaal Engelsch product. En terwijl de Engelsche arbeiders leegloopen en tot ellende vervallen, vervaardigen de Indische vrouwen, tegen een loon van 60 centimes per dag, machinaal de katoenen stoffen, die in de havens van oostelijk Azië worden verkocht.

Om kort te gaan, de dag is niet verre meer — en de ontwikkelde fabrikanten ontveinzen het zich niet — waar-

Digitized by Google

op men geen raad meer zal weten met de handen die zich onledig hielden met het weven van katoen voor den uitvoer (export). Er is meer, uit zeer betrouwbare rapporten is gebleken, dat Indië over een tiental jaren geen enkele ton ijzer meer uit Engeland zal betrekken. De eerste moeielijkheden tegen het gebruik van de steenkool en het ijzer uit Indië zijn overwonnen, en reeds worden fabrieken opgericht aan de kusten van den Indischen Oceaan die zullen optreden als concurrenten van de Engelsche fabrieken.

Koloniën, die op industriëel gebied het moederland concurrentie aandoen. Ziedaar het verschijnsel, waarop de staathuishoudkunde der negentiende eeuw haar kenmerkend stempel heeft gedrukt. En waarom ook niet? Wat ontbreekt haar? — Het kapitaal? Maar het kapitaal gaat overal waar arme drommels te exploiteeren zijn. — De kennis? — Maar de kennis houdt zich niet op met nationale grenzen. De technische vaardigheid van den werkman? — Maar zou de hindou-arbeider dan slechter werken dan die 92000 jongens en meisjes van vijftien jaar, die thans arbeiden in de weverijen en spinnerijen van Engeland?

II.

Na een blik te hebben geslagen op de nationale industrieën, zal het niet van belang zijn ontbloot óók de speciale industrieën eens de revue te laten passeeren.

De zijde b.v. was in de eerste helft dezer eeuw een Fransch fabrikaat bij uitnemendheid. Iedereen weet dat Lyon het centrum is geworden van de zijde-industrie, welke grondstof werd geleverd door Zuidelijk Frankrijk, maar dat deze langzamerhand óók werd betrokken uit Italië, Spanje

Digitized by Google

Oostenrijk, Kaukasië en Japan. Van de 5 millioen kilo ruwe zijde, die in het jaar 1875 tot stoffen werden verwerkt in het bekken van Lyon, waren slechts 400.000 kilo uit Frankrijk herkomstig.

Maar nu Lyon zich ging bedienen van geïmporteerde grondstof, waarom zouden nu Zwitserland, Duitschland en Rusland dit ook niet doen? De zijde-fabricatie begon zich langzamerhand te ontwikkelen in de dorpen van het kanton Zurich. Bazel werd een belangrijk centrum van zijde-industrie.

Het gewestelijk gouvernement van Kaukasië liet vrouwen uit Marseille en arbeiders uit Lyon overkomen om de Georgische vrouwen onderricht te geven in de cultuur der zijderups en om aan de Kaukasische boeren te leeren de zijde tot stoffen te verwerken. Oostenrijk had de kunst spoedig afgekeken. Duitschland richtte met behulp van Lyonsche werklieden kolossale zijde-fabrieken op. De Vereenigde Staten deden hetzelfde te Paterson......

En thans is de zijde-industrie volstrekt geen bij uitstek Fransche industrie meer. Men vervaardigt zijden stoffen in Duitschland, in de Vereenigde Staten, in Engeland. De Kaukasische boeren weven in den winter zijden halsdoeken tegen een prijs, die den Lyonschen canut [1] op broodsgebrek zou komen te staan. Italië voert zijdewaren uit naar Frankrijk, en Lyon, dat in 1870—74 voor 460 millioen francs uitvoerde, verzendt thans nog slechts voor een waarde van 233 millioen. Binnenkort zal die stad nog slechts de fijnste stoffen of enkele nouveautés naar den vreemde zenden — om te dienen als stalen voor de Duitschers, de Russen of de Japanneezen.

En zoo gaat het met alle industrieën. België heeft niet

[1] Canut, de volksnaam voor den Lyonschen zijdewever.

Digitized by Google

meer het monopolie der lakenweverij; men fabriceert laken in Duitschland, Rusland, Oostenrijk en in de Vereenigde Staten. Zwitserland en de Fransche Jura bezitten niet meer het monopolie van de horlogefabrieken; overal worden horloges gemaakt. Schotland rafineert niet langer suiker voor Rusland; Russische suiker wordt in Engeland ingevoerd. Hoewel de Italiaansche bodem ijzer noch steenkool oplevert, bouwt Italië toch zelf zijn pantserschepen en de machines voor zijn stoombooten; de chemische (scheikundige) industrie heeft haar zetel niet meer uitsluitend in Engeland; overal vindt men zwavelzuur- en sodafabrieken. Op de laatste wereldtentoonstelling trokken in het bijzonder de machines van allerlei aard, in den omtrek van Zurich vervaardigd, de aandacht. Zwitserland, dat steenkolen noch ijzer voortbrengt — maar over uitnemende technische scholen beschikt — levert betere en goedkoopere machines dan Engeland. Wat blijft er nu over van de ruiltheorie?

Men ziet dus dat zoowel in de industrie — als in al het overige — de neiging bestaat tot decentralisatie.

Iedere natie vindt er voor zichzelf voordeel in, den landbouw te verbinden met de grootst mogelijke verscheidenheid van werkplaatsen en fabrieken. Het specialiseeren, dat stokpaardje van de economisten was uitermate geschikt om enkele kapitalisten te verrijken, maar heeft geen enkele reden van bestaan. Er is integendeel belangrijk voordeel in gelegen dat ieder land zelf zijn koren en groenten verbouwt en zelf alle artikelen voortbrengt die het verbruikt. Die verscheidenheid is de beste waarborg voor de krachtige ontwikkeling der productie door onderlingen wedijver en ook voor den vooruitgang van elk voortbrengingsmiddel op zichzelf, terwijl specialisatie een rem is voor de ontwikkeling.

Digitized by Google

De landbouw kan slechts bloeien onder den rook der fabrieken. En zoodra een enkele fabriek is opgericht, moeten er tal van fabrieken van allerlei soort in den omtrek verrijzen die elkander aanvullen en door onderlingen wedijver tot elkanders groei en bloei bijdragen.

III.

Is het niet een dwaasheid het koren uit te voeren en het meel elders te koopen, de wol naar den vreemde te zenden en het laken te importeeren, het ijzer af te staan aan andere landen en vandaar de machines te betrekken? Niet alleen omdat zulk noodeloos vervoer groote onkosten met zich brengt maar voornamelijk omdat een land zonder ontwikkelde industrie noodzakelijk achterlijk blijft op landbouwgebied; omdat een land zonder groote fabrieken van staalbewerking zich ook niet ontwikkelen kan op elk ander industrieel gebied; eindelijk omdat tal van industriëele en technische talenten niet tot hun recht kunnen komen.

Op het gebied der voortbrenging hangt tegenwoordig alles ten nauwste samen. De bebouwing van den grond is niet meer mogelijk zonder machines, zonder machtige werktuigen ter kunstmatige besproeiing, zonder spoorwegen, zonder meststoffenfabrieken. Maar voor het verkrijgen van de machines die voldoen aan de verschillende plaatselijke eischen, van die spoorwegen, van die besproeiingswerktuigen is noodig een vindingrijk vernuft, een zekere technische vaardigheid, die zich niet kunnen ontwikkelen zoolang de spade en de gewone ploegschaar de eenige landbouwwerktuigen uitmaken.

Het land zal eerst goed worden bebouwd en den mensch

Digitized by Google

de overvloedige oogsten schenken, die hij het recht heeft van den bodem te vorderen, onder den rook van stoommolen en fabriek, — of liever van tal van molens en fabrieken.

De verscheidenheid in bezigheden leidende tot de ontwikkeling van een schat van talenten, dáárin ligt de ware kracht der toekomstige ontwikkeling.

Stellen we ons nu voor een stad of wel een gewest uitgestrekt of van geringe oppervlakte — het doet er weinig toe — dat zijn eerste schrede zet op den weg der Sociale Revolutie.

Alles zal bij het oude blijven — zoo riep men ons herhaaldelijk toe. Men zal de werkplaatsen en fabrieken onteigenen en tot nationaal of gemeentelijk bezit verklaren — en ieder keert terug tot zijn dagelijksche bezigheden. De Revolutie is voltrokken.

Neen, zeggen wij, zóó gemakkelijk gaat het niet.

We zeiden het reeds: Wanneer morgen de revolutie uitbreekt te Parijs, te Lyon of in een andere stad: Wanneer men morgen te Parijs of elders de hand legt op de fabrieken, de huizen of de bank — dan zal door die enkele daad een totale ommekeer worden teweeg gebracht in de geheele hedendaagsche voortbrenging. De handel met het buitenland zal stilstaan en de aanvoer van koren uit den vreemde ophouden. De circulatie der waren zal als het ware totaal zijn verlamd. De stad of het gewest, in opstand verkeerend, zal, om zich staande te kunnen houden, de geheele voortbrenging volledig moeten reorganiseeren. Mislukt dit dan is alles verloren. Worden de pogingen echter met goeden uitslag bekroond, dan zal dit een geheele omwenteling teweeg brengen in alle economische levensverhoudingen des lands.

Wanneer de toevoer van levensmiddelen vertraging on-

Digitized by Google

dervindt en het verbruik zal zijn toegenomen; wanneer drie millioen Franschen, die thans arbeiden voor den uitvoer, tot ledigheid zullen gedoemd zijn; wanneer duizenden artikelen die thans uit verre of naburige landen worden aangevoerd niet meer worden ontvangen en de luxe-industrie tijdelijk stilstaat, hoe moeten de bewoners het dan aanleggen om gedurende zes maanden het noodige levensonderhoud te vinden?

Het ligt voor de hand, dat de groote massa haar voedsel zal vragen aan den bodem, wanneer de groote magazijnen zullen zijn uitgeput. Men zal den grond moeten gaan bebouwen: zoowel onmiddellijk rondom Parijs als in de omstreken zal het landbouwbedrijf hand aan hand moeten gaan met de industriëele voortbrenging; de duizenden kleine luxe-industrieën zal men moeten prijsgeven om alle krachten te wijden aan het voornaamste — de broodkwestie. De burgers zullen landbouwers moeten worden. Niet op de manier als de boer die zich afslooft, achter den ploeg om ternauwernood zijn dagelijksch voedsel te erlangen, maar door de groenten te kweeken volgens de regelen der intensieve cultuur, toegepast op groote schaal met behulp der beste machines die de mensch heeft uitgevonden of nog uitvindt. Men zal landbouwer zijn, maar op andere wijze dan het trekdier van den Gantal [1]) waarvoor de juwelier van den Temple trouwens hartelijk zou bedanken. De landbouw moet worden georganiseerd niet over tien jaar, maar dadelijk, te midden der revolutieonairen worsteling al dreigt men ook te bezwijken voor den vijand.

Men moet handelen als wezens met verstand begaafd, elkaar steunen met kennis en wetenschap en zich organi-

[1]) Bergstreek in Frankrijk.

Digitized by Google

seeren in groepen, die in opgeruimdheid des harten zich wijden aan een werk vol aantrekkelijkheid, evenals honderd jaar geleden zij deden, die het Champ de Mars in korten tijd in gereedheid brachten voor het feest der Federatie; ja, een werk vol liefelijke bekoring, wanneer men zich niet bovenmate behoeft af te beulen, wanneer het op wetenschappelijke wijze wordt ten uitvoer gebracht, wanneer de mensch zijn gereedschappen verbètert en nieuwe uitvindt en hij zich bewust is een nuttig lid te zijn der maatschappij.

Men zal dus het land bebouwen. Maar óók zal men duizenden dingen moeten voortbrengen, die wij thans gewoon zijn uit den vreemde te betrekken. Vergeten we niet, dat voor de bewoners van de stad of de streek, die in opstand is, alles tot den vreemde behoort wat niet deelneemt aan de revolutie. In 1793 en in 1871 kon het platteland zelfs reeds onder de muren der hoofdstad, voor het opgestane Parijs als „den vreemde" gelden. De woekeraar te Troyes hongerde de Parijzenaars evenzeer, zoo niet meer, uit dan de Duitsche horden die door de samenzweerders van Versailles op Franschen bodem waren gelokt. Men moet zich onafhankelijk weten te maken van dien vijandelijken gordel. Welnu, dit zal geschieden. Frankrijk wist de beetwortelsuiker te ontdekken, toen de rietsuiker tengevolge van het Continentaal stelsel [1]) niet meer werd aangevoerd. Parijs vond salpeter in haar kelders, toen de salpeter van elders wegbleef. Zouden wij

1) „Het continentaal stelsel — verordend door Napoleon I te Berlijn in 1806 — verbood den handel met Engeland. In 1807 werd het verscherpt door het decreet van Milaan en in 1810 nogmaals door het decreet van Fontainebleau, waarbij werd gelast het openlijk verbranden van alle Engelsche waren in de van Napoleon afhankelijke staten.

Digitized by Google

ten achter staan bij onze grootouders, die nauwelijks de eerste klanken der wetenschap wisten te stamelen?

Een revolutie beteekent dan ook meer dan de omverwerping van een stelsel. Ze is het ontwaken van het menschelijk verstand, de tien-, ja honderdvoudige uitzetting van het uitvindend vernuft; de dageraad eener nieuwe wetenschap — de wetenschap van mannen als Laplace [1]) Lamarck [2]), Lavoisier [3])! Ze is eer nog een revolutie in de hoofden, dan een verandering der bestaande instellingen.

En dan zegt men nog, dat ieder kalm zijn werkplaats zal opzoeken als keerde men huiswaarts na een wandeling in het bosch van Fontainebleau!

Heeft men eenmaal de hand gelegd op het eigendom der bourgeoisie dan volgt hieruit vanzelf de noodzakelijkheid om het geheele economisch leven, in de werkplaats, op de werf, in de fabriek, enz. volledig te reorganiseeren.

De Revolutie zal die taak volbrengen.

Wat zal er geschieden als het opgestane Parijs eens gedurende een of twee jaren van de overige wereld afgezonderd wordt gehouden, door de slaafsche dienstknechten der bourgeoisie? De millioenen spranken van gezond verstand die gelukkig nog niet zijn uitgebluscht in de groote fabrieken — de talrijke handwerkersklasse die zich onledig houdt met het klein-bedrijf dat zoozeer prikkelt

1) Pierre Simon graaf Laplace, wiskundige en sterrekundige (1749—1827). Hij bepaalde de storingen der hoofdplaneeten en ontwikkelde een wereldstelsel in zijn: „Mécanique céleste" (Bouw des Hemels)

2) Jean Bapt. Ant. Pierre Monet de Lamarck 1744—1829. Sedert 1792 professor te Parijs. Grondvester der afstammingstheorie-werken: „Historie des Animaux sans vertèbres" (Geschiedenis der ongewerfelde dieren). „Flore française" (Plantenwereld in Frankrijk), „Philosophie zoologique" (Filosofie der dierenwereld).

3) Antoine, Laurent Lavoisier, beroemd scheikundige, geb. 1743, geguillotineerd 8 Mei 1794. Grondvestte met gebruikmaking van den gelijktijdigen arbeid van Presbley, de nieuwere scheikunde.

Digitized by Google

tot scheppend vernuft — zullen aan de wereld toonen wat het denkvermogen van den mensch kan uitrichten met behulp der beweegkracht, ontleend aan de zon die hem het licht schenkt, aan den wind die de onzuivere dampen wegvaagt en aan de krachten, werkzaam onder den bodem dien wij betreden met onze voeten.

Dan zal men zien wat door die oneindige verscheidenheid van ambachten en bedrijven, die elkander onderling aanvullend, zijn opeengehoopt op een plekje van den aardbol, en door den levenwekkenden revolutiegeest al kan worden tot stand gebracht om twee millioen redelijke wezens te voeden, te kleeden, huisvesting en alle mogelijke weelde te verschaffen.

We behoeven ons daartoe niet te begeven op het gebied van den roman. Wàt we reeds kennen, wat reeds herhaaldelijk is beproefd en als practisch wordt erkend, is voldoende om dit alles te verwezenlijken, mits vruchtbaar gemaakt en tot nieuw leven gewekt door den bezielenden adem der Revolutie, door het veerkrachtig zelfbewustzijn der massa.

Digitized by Google

ZEVENTIENDE HOOFDSTUK.

De Landbouw.

I.

Dikwijls is tot de staathuishoudkunde het verwijt gericht dat zij haar leeringen heeft gebouwd op dit valsche principe, dat geen andere drijfveer in staat is den mensch aan te sporen tot uitzetting van zijn voortbrengingsvermogen dan het persoonlijk belang zoo eng mogelijk opgevat.

Dit verwijt is volkomen verdiend en juist, daar de tijdperken der groote industrieele ontdekkingen en der waarachtige vorderingen op industrieel gebied die zijn, waarin het meest werd gedacht aan het geluk van allen en het minst aan persoonlijke verrijking. De groote zoekers en uitvinders dachten voornamelijk aan de vrijmaking der menschheid, en hadden Watt, Stephenson[1]), Jacquard[2]), enz. ook maar kunnen voorzien hoeveel ellende hun doorwaakte nachten over de arbeiders zouden uitstorten, zij zouden waarschijnlijk hun ontwerpen hebben verbrand, hun modellen hebben verbrijzeld.

Een ander principe, evenzeer doorgedrongen in de staathuishoudkunde, is niet minder valsch.

---

[1]) George Stephenson — 1781—1848 — zoon van een mijnwerker, vond in 1814 de locomotief uit.

[2]) Jacquard — 1752—1834 — was de uitvinder van een weefstoel, naar hem genoemd, had in het geheel geen schoolonderwijs genoten en was achtereenvolgens boekbinder, lettergieter en arbeider in een fabriek van gebrocheerde zijden stoffen te Lyon.

Digitized by Google

Bijna alle economisten nemen stilzwijgend aan dat, al is er dikwijls overproductie in sommige takken van industrie, een maatschappij echter nooit genoeg kan produceeren om in aller behoeften te voorzien: bijgevolg zal h. i. nimmer het tijdstip aanbreken waarop niemand meer gedwongen zijn arbeidskracht in ruil zal behoeven te geven voor zeker loon.

Men vindt dit principe terug als de basis van alle theorieën, van alle zoogenaamde „wetten" door de economisten geleeraard.

En toch — wanneer de eene of andere beschaafde natie zich eens op de hoogte stelde van aller behoeften en van de middelen, om die te bevredigen, zou zij moeten inzien dat zij zoowel op industrieel als op landbouwgebied, de noodige middelen reeds bezit om ruim in aller behoeften te voorzien op voorwaarde dat die middelen worden aangewend tot bevrediging van wezenlijke behoeften.

Dat dit in het bijzonder geldt van de industrie, valt niet te betwisten. 't Is slechts noodig eenige studie te maken van de middelen waarover de groote industriëele inrichtingen beschikken voor het delven van steenkool en mineralen, voor het bewerken van staal, voor het fabriceeren van verschillende kleedingstoffen, enz., om tot de conclusie te komen dat voorzoover het de producten onzer fabrieken, werkplaatsen, mijnen betreft, geen twijfel op dit punt mogelijk is.

We zouden onze productie reeds kunnen verviervoudigen en nog besparen op onzen arbeid. Maar we gaan verder. Wij beweren dat het met den landbouw evenzoo gesteld is als met de industrie; de landbouwer bezit reeds evengoed als de fabrikant, de middelen om de productie te verviervoudigen, ja, te vertienvoudigen en zal dit ook doen zoodra de behoefte het vordert eu de maatschappe-

Digitized by Google

lijke organisatie van den arbeid in de plaats treedt van de kapitalistische organisatie.

Telkens wanneer over het landbouwbedrijf wordt gesproken, ziet men in zijn verbeelding den boer met gekromden rug achter den ploeg voortschrijden of over zijn akker strompelen, terwijl hij een voorraad slecht gesorteerd zaad met volle hand op goed geluk uitstrooit; hij hoopt dat het weer hem gunstig zal zijn en wacht in zekere spanning den oogst af. Men ziet een gezin dat arbeidt van den vroegen morgen tot den laten avond en als eenige belooning voor dien arbeid heeft te beschikken over een armzalig leger, droog brood en een zuren drank. Men ziet in één woord, het wilde beest van la Bruyère 1).

En wat wil men nu doen om dien man eenigszins tegemoet te komen in zijn ellendige positie? Hoogstens de belasting of de rente een weinig verlagen.

Maar men durft zich niet verstouten zich den landbouwer voor te stellen zooals hij behoorde te zijn, n.l. als iemand die over vrijen tijd kan beschikken en in enkele uren daags genoeg voortbrengt om behalve zijn gezin, nog minstens honderd menschen te kunnen voeden.

In hun verst reikende toekomstdroomen stellen de socialisten als hoogste ideaal op dat gebied de groote Amerikaansche cultuur die eigenlijk niet veel meer is dan het a. b. c. der kunst.

De landbouwer van heden heeft ruimere denkbeelden en een veel grootscher opvatting. Hij heeft geen hectare grond noodig om al het plantenvoedsel voor een gezin te telen; hij behoeft geen meerdere ruimte om vijfentwintig stuks hoornvee te voeden dan vroeger een enkele koe

1) Jean de la Bruyère, 1639—1696, Fransch schrijver, beroemd om zijn geestige karakterschetsen. Zijn voornaamste werk is: Les caractères de notre siècle, 1687. (De karakters onzer eeuw).

Digitized by Google

noodig had; hij tracht er maar zelf den grond te maken, den invloed van de verschillende jaargetijden en van het veranderlijk klimaat tot een minimum te beperken, de lucht en den grond rondom de jonge plant te verwarmen, in 't kort hij ziet kans van één hectare meer te oogsten dan vroeger van vijftig hectaren, zonder overmatige inspanning daar de vroegere arbeid belangrijk kan worden ingekrompen. Hij beweert dat er genoeg zou kunnen worden voortgebracht om allen ruimschoots te voeden wanneer ieder slechts zóóveel tijd aan de bebouwing der velden kon besteden als hij met genoegen, met vreugde daaraan zou willen wijden. Dit inzicht breekt zich tegenwoordig meer en meer baan op landbouwgebied.

Terwijl de geleerde navolgers van Liebig [1]) den grondlegger der landbouwscheikunde, in hun theoretische beschouwingen zeer dikwijls het spoor bijster waren, hebben ongeletterde landbouwers een nieuwen weg tot voorspoed geopend voor het menschdom. Warmoeziers uit den omtrek van Parijs, Troyes en Rouaan, Engelsche tuiniers, Vlaamsche pachters, kweekers op Jersey, Guernesey en de Scilly-eilanden [2]) hebben den horizon dermate verzuimd dat onze blik nauwelijks het ontzaggelijke veld kan overzien.

Terwijl een landbouwersfamilie minstens zeven of acht hectaren noodig heeft om van de opbrengst te kunnen bestaan — en hoe leeft de boer dan nog? — is thans zelfs de minimum oppervlakte niet meer te bepalen die een gezin kan voorzien van alles wat de grond oplevert

1) Liebig (1802-1874) was een beroemd scheikundige. Zijn voornaamste werken zijn: Grundsätze der Argricultur, Theorie und Praxis in der Landwirtschaft, Naturwissenschaftliche Briefe über die moderne Landwirtschaft.

2) Eilanden, niet ver van de Fransche westkust.

Digitized by Google

— voor nooddruft en weelde — door toepassing der intensieve cultuur. En die grenzen trekken zich iederen dag nauwer samen. Indien men ons de vraag stelde hoeveel menschen rijkelijk zouden kunnen leven op een vierkante mijl zonder van elders de voortbrengselen van den landbouw te betrekken, zouden we met het antwoord verlegen staan. Dat aantal vermeerdert snel in verhouding tot de vorderingen die onophoudelijk worden gemaakt op landbouwgebied. Tien jaren geleden kon men reeds constateeren, dat een bevolking van honderd millioen menschen zeer ruim zouden kunnen leven van de voortbrengselen van Franschen bodem, zonder iets van elders in te voeren. Maar slaat men de vorderingen gade die in den laatsten tijd, zoowel in Frankrijk als in Engeland zijn gemaakt en vormt men zich eenigszins een denkbeeld van hetgeen ons op dat gebied nog te wachten staat, dan kunnen we veilig aannemen dat bij bebouwing van den grond zooals die reeds geschiedt op verschillende plaatsen, zelfs op een armoedigen bodem, vrij wat meer dan honderd millioen menschen van de opbrengst der vijftig millioen hectaren Fransche bodem zouden kunnen worden gevoed. Naarmate de mensch er zich op toelegt meer en meer van den bodem te vorderen, zal de bevolking toenemen.

In elk geval — we zullen het zien — kan men als volkomen bewezen aannemen dat, wanneer Parijs en de twee departementen Seine en Seine-et-Oise zich eens organiseerden op anarchistisch-communistischen voet, zoodat elkeen zou arbeiden met zijn handen, — en ondersteld dat de gansche wereld weigerde ook maar een enkel mud koren, een enkel rund, een enkele mand fruit af te staan, — die twee departementen niet slechts het koren, het vleesch en de noodige groenten maar ook alle fijne

Digitized by Google

vruchten in voldoende hoeveelheid zouden voortbrengen voor de bevolking in de stad en op het platte land.

En wij beweren bovendien dat het totaal der verbruikte arbeidskracht heel wat geringer zou zijn dan thans wordt verbruikt om die bevolking te voeden met graan, geoogst in Auvergne of in Rusland, met groenten die nagenoeg overal worden geteeld en met vruchten uit het Zuiden.

We beweren met dit alles geenszins dat alle ruil zou moeten stilstaan en dat iedere streek zich er op bepaald op zou moeten toeleggen juist datgene voort te brengen wat in haar klimaat slechts door een min of meer kunstmatige teelt tot rijpheid kan komen.

Maar we willen met nadruk doen uitkomen dat de ruiltheorie, zooals die wordt toepepast, bespottelijk overdreven is, dat zij veel onnuts en zelfs schadelijks in zich bevat. Wij zeggen bovendien dat men zich nimmer rekenschap geeft van den arbeid, verricht door de wijnbouwers van het Zuiden om den wijnstok naar behooren te kweeken noch van de inspanning der Russische of Hongaarsche boeren die het koren verbouwen, hoe vruchtbaar hun velden en akkers ook mogen zijn.

Hun extensieve cultuur 1) kost oneindig meer moeite en arbeidskracht dan de intensieve cultuur zelfs onder een veel strenger klimaat en op een veel armeren bodem zou vorderen.

II.

't Zou ondoenlijk zijn hier de massa feiten te vermelden waarop wij onze bewegingen gronden. We zien ons

1) Onder extensieve cultuur verstaat men den gewonen landbouw op uitgestrekte terreinen.

Digitized by Google

dus genoodzaakt de lezers die meer omtrent dit onderwerp wenschen te weten, te verwijzen naar de artikelen die wij in het Engelsch hebben gepubliceerd 1).

Maar vooral raden wij hen die in de zaak belangstellen ten zeerste aan eenige uitmuntende werken te lezen die in het Fransch zijn verschenen en waarvan een opgave hieronder volgt 2).

Den bewoners der groote steden die zich volstrekt geen juist denkbeeld kunnen vormen omtrent landbouwaangelegenheden, raden wij aan de omliggende velden eens te doorloopen en hun cultuur te bestudeeren.

Wanneer zij een en ander met volle opmerkzaamheid beschouwen en eens een gesprek aanknoopen met de warmoeziers zal een geheel nieuwe wereld voor hun blikken verrijzen. Zij zullen zich dan een denkbeeld kunnen vormen van de Europeesche cultuur der XXe eeuw en zullen gaan begrijpen welk machtig wapen der sociale

1) We stippen hier even aan dat, toen onze mededeelingen in Engeland werden gepubliceerd, zij niet de minste tegenspraak hebben gevonden. Zij werden bevestigd en zelfs uitgebreid door den directeur van het Journal d'Agriculture (Landbouwjournaal), die een practisch tuinbouwkundige is. We zijn overtuigd dat de Fransche warmoeziers ons evenzeer in het gelijk stellen.

2) Men raadplege „la Répartition métrique des impôts" door A. Toubleau, 2 vol. uitgegeven door Guillaumin in 1880. We deelen geenszins de gevolgtrekkingen door Toubeau gemaakt, maar zijn werk is een ware encyclopedie dat tevens de bronnen vermeldt waaruit hij de opgaven put die aantoonen wat al van den grond kan worden verkregen. La Culture maraichére door M. Ponce. Parijs 1886. Le Potager Gressent Parijs 1885 een uitmuntend practisch werk Physiologie et culture du blé, door Risler, Parijs 1886. Le blé, la culture intensive et extensive door Lecouteux. Parijs 1883. La cité Chinoise door Eugène Simon. Le dictionnaire d'Agriculture. The Rothamstead experiments door Wm. Frean Londen 1888 (cultuur zonder bemesting, enz.) Nineteenth century Juni 1888 en Forum, Augustus 1890.

Digitized by Google

revolutie ten dienste staat wanneer het geheim is opgelost om aan den grond alles te ontwoekeren wat men ervan verlangt.

Eenige feiten kunnen volstaan om aan te toonen dat onze beweringen geenszins overdreven zijn. We willen alleen vooraf een algemeene opmerking maken.

Ieder weet in welke ellendige omstandigheden de landbouw in Europa verkeert.

Wordt de landbouwer niet uitgeplunderd door den grondbezitter, dan geschiedt het door den Staat. Heeft de Staat hem nog iets overgelaten, dan weet de geldschieter door-middel van zijn wissel hem toch spoedig te verlagen tot pachter van een grond die in werkelijkheid reeds toebehoort aan een vereeniging van bezitters.

De eigenaar, de Staat en de bankier zuigen dus den landbouwer uit door de belastingen, cijnsen en renten. Het bedrag daarvan is in ieder land verschillend maar is nooit lager dan een vierde, dikwijls dan de helft der bruto opbrengst. In Frankrijk betaalt de landbouwer aan den Staat 44 procent der bruto opbrengst.

Er is meer. Het deel van den eigenaar en van den Staat groeit steeds aan. Wanneer de landbouwer, hetzij door bizondere inspanning, hetzij door een uitvinding of betere regeling een ruimeren oogst verkrijgt, dan vermeerdert de schatting geheven door den eigenaar, den Staat of den bankier in gelijke verhouding.

Oogst hij tweemaal zooveel hectoliters van de hectare dan zal de rente worden verdubbeld en bijgevolg ook de belasting, die nog eens extra wordt verhoogd wanneer de markt rijst. En zoo vervolgens. In het kort — overal werkt de landbouwer 12 tot 16 uren daags: overal wordt hem alles wat hij zou kunnen overleggen ontnomen door die drie grijpvogels: overal wordt hij beroofd van hetgeen hij

Digitized by Google

noodig heeft om de cultuur te kunnen verbeteren. Dáárom blijft de landbouw dan ook op dezelfde hoogte.

Alleen onder zeer bizondere omstandigheden, hetzij doordien een twist is uitgebroken tusschen de drie vampiers, hetzij doordien hij zich uitermate inspant of liever overspant, kan de landbouwer een stap voorwaarts doen. En nu repten we nog met geen enkel woord van de schatting die elk landbouwer betaalt aan den industrieel. Elke machine, elke spade, elke ton chemische mest moet hij drie tot viermaal duurder betalen dan ze in werkelijkheid kost. En vergeten we niet de rentmeesters en andere agenten die óók met een belangrijk deel der opbrengst gaan strijken.

Door dit alles heeft de landbouw in deze eeuw van uitvinding en vooruitgang op elk gebied, slechts als bij toeval en met horten en stooten een stap voorwaarts gedaan op enkele zeer beperkte terreinen.

Gelukkig zijn er altijd plekjes geweest, die gedurende eenigen tijd door de grijpvogels verwaarloosd en ongemoeid zijn gelaten, dáár leeren we wat de intensieve cultuur bij machte is te schenken aan het menschdom. We zullen enkele voorbeelden aanhalen. In de prairieën van Amerika (die trouwens slechts schrale oogsten opleveren van 7 tot 12 hectoliters per hectare en waar de oogst bovendien veel lijdt door herhaalde langdurige droogte) brengen vijfhonderd menschen die slechts acht maanden van het jaar arbeiden, het voedsel voort voor 50,000 personen.

Dit resultaat wordt verkregen door groote arbeidsbesparing. Op die groote onafzienbare vlakte is de grondbewerking, de oogst, het dorschen van het graan, enz. bijna op militaire leest geschoeid, zonder noodeloos heen en weer trekken, zonder tijdverlies. Alles geschied met de nauwkeurigheid eener parade.

Ziedaar de groot-cultuur, de extensieve cultuur die den

Digitized by Google

grond neemt zooals moeder Natuur ze geeft, zonder dat men pogingen aanwendt om verbeteringen aan te brengen. Heeft men ervan gehaald wat er van te halen is dan zoekt men een maagdelijken bodem elders om dien op gelijke wijze uit te putten.

Maar er bestaat ook een intensieve cultuur die steeds meer en meer de hulp der machines zal behoeven; haar doel is voornamelijk een beperkte ruimte goed te bebouwen, ze door bemesting te verbeteren, den arbeid te concentreeren en de opbrengst zoo hoog mogelijk op te voeren. Die cultuur breidt zich ieder jaar meer uit en terwijl men zich met de groot-cultuur in het zuiden van Frankrijk en op de vruchtbare gronden van Westelijk Amerika tevreden stelt met 10 of 12 hectoliters, oogst men geregeld 36 en soms 50 tot 56 hectoliters in Noordelijk Frankrijk. Men verkrijgt dus op een oppervlakte van een twaalfde hectare zooveel als een mensch jaarlijks verbruikt.

En hoe intensiever de cultuur wordt gedreven, des te minder arbeidskracht wordt verbruikt om een hectoliter tarwe te verkrijgen. De machine vervangt den mensch bij de voorbereidende werkzaamheden en de grond wordt éénS voor altijd door draineering en door hem van steenen te zuiveren dérmate verbeterd dat in de toekomst een dubbele oogst kan worden verwacht. Soms is een goed toegepaste cultuur alléén reeds voldoende om van een middelmatigen grond uitmuntende oogsten te verkrijgen zonder bemesting.

Twintig jaren lang deed men er de ondervinding van op te Rothamstead bij Londen.

We knutselen geen landbouwroman samen. Bepalen we ons bij een oogst van 40 hectoliters die geen bizondere gesteldheid van den bodem vordert maar alleen een degelijke cultuur en zien we wat zij te beteekenen heeft.

Digitized by Google

De 3.600.000 menschen die de twee departementen Seine en Seine-et-Oise bewonen, verbruiken per jaar iets minder dan 8 millioen hectoliters graanvruchten, voornamelijk koren. Volgens onze onderstelling zouden zij om dien oogst te verkrijgen dus 200.000 hectaren van de 610.000 die zij bezitten, moeten bebouwen.

't Behoeft geen betoog dat zij den bouwgrond niet met de spade zullen bewerken. Dat zou te veel tijd vereischen (240 arbeidsdagen van 5 uren per hectare). Veeleer zullen zij den grond dadelijk afdoend verbeteren; draineerbuizen leggen waar draineering wenschelijk is; het terrein effenen waar zij dat noodig achten, den grond van steenen zuiveren, — al moesten aan die voorbereidende werkzaamheden ook vijf millioen dagen van 5 uren worden tenkoste gelegd, of gemiddeld 25 dagen per hectare.

Vervolgens zou men den grond omzetten met den stoomploeg, hetgeen ongeveer 4 dagen per hectare zou vorderen om hem eindelijk nog 4 dagen te bewerken met de dubbele ploeg. Men zou het zaad niet uitstrooien op goed geluk maar zaaien in rijen. En met dit alles zouden nog geen 25 dagen van 5 uren per hectare gemoeid zijn, wanneer het werk onder eenigszins gunstige omstandigheden werd verricht. Maar besteed men gedurende drie of vier jaren 10 millioen dagen aan een goede cultuur, dan zal men oogsten verkrijgen van 40 en 50 hectoliters, zonder meer dan de helft van dien tijd er aan ten koste te leggen.

Men zal dus slechts vijftien millioen dagen noodig hebben om die bevolking van 3.600.000 individuen van brood te voorzien. En alle arbeid zou van dien aard zijn dat ieder dien zou kunnen verrichten zonder daarvoor stalen spieren noodig te hebben, ja zelfs zonder dat men vroeger landarbeider behoefde te zijn. De regeling en de al-

Digitized by Google

gemeene verdeeling der verschillende werkzaamheden zou als van zelf geschieden door hen, die met de bewerking van den grond bekend zijn. Wat het werk zelf betreft, geen Parijzenaar of Parijsche vrouw is zoo zwak dat hij of zij niet in staat zou zijn, na eenige uren onderricht op de machines te letten of eenig deel te nemen aan het landbouwwerk.

Als men eens bedenkt dat in den tegenwoordigen chaos — de hooggeplaatste nietsdoeners niet meegerekend — meer dan honderdduizend menschen in de verschillende vakken werkeloos zijn, dan ziet men dat de kracht die door de tegenwoordige organisatie verloren gaat, alléén voldoende is om door een verstandige cultuur aan de 3 of 4 millioen bewoners dier twee departementen het noodige brood te verschaffen.

We herhalen, dit alles is geen roman. En nog niet eens hebben we gesproken over de intensieve cultuur die met recht dien naam mag dragen en nog heel wat verrassender resultaten oplevert. We hebben nog geen woord gerept over de soort koren (door M. Hallett in drie jaren gekweekt), waarvan een enkele korrel een garve voortbrengt van meer dan 10.000 korrels, zoodat men, zoo noodig, al het koren voor een gezin van 5 personen zou kunnen oogsten van een terrein van enkele honderden vierkante meters. We hebben integendeel slechts vermeld wat reeds door verscheidene landbouwers in Frankrijk, Engeland, België enz. is verkregen en wat, met de practisch verworven kennis en wetenschap, reeds morgen aan den dag in toepassing zou kunnen worden gebracht.

Maar zonder de revolutie zal dit noch morgen, noch overmorgen geschieden omdat de onrechtmatige bezitters van den grond en van het kapitaal er geen enkel belang bij hebben en omdat de boeren die bij zulk een regeling

Digitized by Google

zouden profiteeren noch de kennis, noch het geld, noch den tijd hebben om zich het noodige daartoe te verschaffen.

De tegenwoordige maatschappij is nog zoover niet. Maar wanneer de Parijzenaars de anarchistische commune uitroepen zullen zij zich gedwongen zien dien weg in te slaan omdat zij niet langer de dwaasheid zullen hebben luxe-beuzelarijen te vervaardigen (die thans door Weenen, Warschau en Berlijn evengoed worden gefabriceerd) en zullen oppassen dat zij niet zonder brood geraken.

Buitendien zal de landarbeid met behulp der machines verricht weldra een der meest aantrekkelijke en zeker de meest genotvolle bezigheid zijn.

Juweelen genoeg! Poppenkleeren genoeg! Men zal nieuwe veerkracht gaan zoeken in den veldarbeid, de spieren stalen, natuurindrukken opdoen en de levensvreugde weervinden die verloren is gegaan in de sombere werkplaatsen der voorsteden.

In de middeleeuwen hebben de Alpenweiden er meer toe bijgedragen om de Zwitsers te bevrijden van het juk der heeren en koningen dan de vuurroeren. De moderne cultuur zal de stad die is opgestaan in staat stellen zich vrij te maken van de verbonden bourgeois.

III.

We hebben gezien hoe de drie en een half millioen bewoners der twee departementen Seine en Seine-et-Oise in overvloed hun brood zouden hebben wanneer slechts het derde deel der oppervlakte werd bebouwd. Nu willen we eens spreken over de veeteelt.

De Engelschen die veel vleesch eten, verbruiken per jaar en per volwassene gemiddeld ongeveer 100 kilogram;

Digitized by Google

stellen we dat al het verbruikte vleesch rundvleesch is dan is dit ongeveer het derde van een rund. Een rund per jaar voor vijf personen (de kinderen inbegrepen) is reeds zeer voldoende. Naar dien maatstaf zou dit voor een bevolking van 3 en een half millioen menschen op een jaarlijksch verbruik van 700.000 stuks vee komen te staan. Welnu, bij het hedendaagsche stelsel van vetweiderij heeft men 2 millioen hectaren noodig om 660.000 stuks vee te voeden,

Wordt het grasland echter nu en dan met bronwater bevloeid (zooals sinds kort met millioenen hectaren in het Zuidwesten van Frankrijk plaats heeft) dan zijn 500.000 hectaren reeds voldoende. Maar wanneer de intensieve cultuur wordt toegepast en de beetwortel wordt geteeld als voedingsgewas dan is een vierde dier oppervlakte reeds toereikend, dus 125,000 hectaren. En gaat men over tot den verbouw en de inkuiling van maïs, zooals bij de Arabieren gebruikelijk is, dan wordt al het benoodigde voedsel verkregen op een oppervlakte van 88,000 hectaren.

In den omtrek van Milaan, waar het rioolwater tot bevloeiïng der weiden dient, verkrijgt men van een oppervlakte van 900 bevloeide hectaren het voedsel voor 4 of 6 stuks hoornvee per hectare en van enkele zeer gunstig gelegen perceelen heeft men tot 45 ton droog hooi per hectare gewonnen, zooveel dus als jaarlijksch voedsel dient voor 9 melkkoeien. Drie hectaren voor één rund dat wordt vetgemest en daartegenover negen ossen of koeien op één hectare — ziedaar de uitersten der moderne cultuur.

Op het eiland Guernesey zijn van de 4000 in gebruik zijnde hectaren ongeveer de helft (1900 hectaren) bezet met granen en moesgroenten en slechts 2100 blijven er over voor de weiden; op die 2100 hectaren vinden 1480 paarden, 7260 stuks hoornvee, 900 schapen en 4200 var-

Digitized by Google

kens hun voedsel, dat is meer dan 3 stuks vee per hectare ongerekend de paarden, schapen en varkens. 't Behoeft wel geen betoog dat de grond vruchtbaar is gemaakt door bemesting met wiersoorten en chemische meststoffen.

Keeren we nu terug tot onze drie en een half millioen bewoners uit den omtrek van Parijs, dan ziet men dat de oppervlakte, noodig voor de veefokkerij, van twee millioen hectaren slinkt tot 88.000 hectaren. We willen ons echter niet vastklampen aan het laagste cijfer maar zullen ons bepalen tot de gewone intensieve cultuur en een behoorlijke oppervlakte er aan toevoegen voor het klein-vee dat gedeeltelijk het hoornvee moet vervangen. We rekenen dan voor de veefokkerij 160.000 hectaren, — desnoods 200.000 hectaren van de 410.000 die we overhouden, na de bevolking van het noodige brood te hebben voorzien.

We zullen niet bekrompen zijn en op vijf millioen dagen rekenen om die oppervlakte productief te maken.

Na vervolgens in den loop des jaars twintig millioen arbeidsdagen te hebben besteed, waarvan de helft aan blijvende verbeteringen, zal ons het brood en vleesch verzekerd zijn, ongerekend nog het vleesch dat men kan verkrijgen van allerlei gevogelte, van gemeste varkens, van konijnen, enz. En we sloegen niet eens acht op het feit, dat een bevolking die over uitmuntende groenten en vruchten beschikt, veel minder vleesch zal verbruiken dan de Engelschen die, uit gebrek aan het noodige plantenvoedsel, veel dierlijk voedsel tot zich nemen. Twintig millioen arbeidsdagen van 5 uren, hoeveel is dit nu per hoofd? in waarheid slechts een bagatel. Een bevolking van 3 en een half millioen moet minstens 1.200.000 volwassen mannen tellen die werken kunnen en even zooveel vrouwen. Welnu, om allen van brood en vleesch te voorzien, zouden de mannen alleen dus slechts 17 dagen per jaar

Digitized by Google

behoeven te werken. Voegen we er drie millioen dagen aan toe voor de melk. Rekenen we er nog even zooveel bij, dan nog bedraagt het geheel geen 25 dagen, elk van 5 uren. Men heeft zich dus slechts een weinig voor zijn genoegen bezig te houden op het veld om zich de drie hoofdproducten: brood, vleesch, en melk te verzekeren: de drie producten die, na den woningbouw, het dagelijksch hoofdbedrijf verschaffen aan negen-tiende van het menschdom.

En toch — we willen het nogmaals herhalen — hebben we geen roman opgesteld. We deelden mee wat reeds bestaat op tamelijk uitgebreide schaal en wat door de ervaring als goed is geijkt.

De landbouw zou van af morgen kunnen worden gereorganiseerd, indien de eigendomswetten en de algemeene onwetendheid zich er niet tegen verzetten.

Ten dage waarop Parijs zal hebben begrepen, dat het een zaak is van algemeen belang te weten wàt men eet en hoe dit wordt voortgebracht; ten dage waarop iedereen zal hebben begrepen dat die zaak van oneindig meer belang is dan de debatten in het parlement of in den gemeenteraad — zal de revolutie zijn voltrokken! Parijs zal den grond van twee departementen in beslag nemen en dien bebouwen. Dan zal de Parijzenaar, na gedurende zijn gansche leven een derde van zijn bestaan te hebben opgeofferd om een onvoldoend en slecht voedsel te koopen, het zelf voortbrengen onder zijn muren, binnen dien ring der forten (als die nog bestaan), en in enkele uren van gezonden en aantrekkelijken arbeid.

En nu het fruit en de groenten. We wandelen Parijs uit en richten onze schreden naar een der warmoezerijen, die op enkele kilometers van de hoogescholen gelegen, wonderen scheppen, waarvan de geleerde economisten

Digitized by Google

totaal niets afweten. We loopen in bij M. Ponce, schrijver van een werk over de groententeelt, iemand die er volstrekt niet tegen opziet mee te deelen wat de grond hem opbrengt en het in den breede heeft uiteengezet.

M. Ponce en voornamelijk zijn arbeiders, werken als negers. Met hun achten bebouwen zij ruim een hectare (elf tiende). Stellig werken zij twaalf à vijftien uren daags, dat is driemaal harder dan noodig is. Vier en twintig man zouden niet te veel zijn voor het werk. M. Ponce zou ons naar alle waarschijnlijkheid opmerken, dat hij de menschen wel moet exploiteeren, omdat hij de ontzettende som van 2500 francs per jaar aan rente en belasting moet opbrengen voor zijn 11.000 vierkante meters terrein en bovendien 2500 francs voor den mest, dien hij uit de kazernes betrekt. „Ik word uitgezogen en zuig dus op mijn beurt óók weer uit” ziedaar zijn vermoedelijk antwoord. Zijn inrichting heeft hem ook 30.000 francs gekost, waarvan zeker meer dan de helft als schatting aan de nietsdoende baronnen der industrie. Alles bijeen genomen, vertegenwoordigt zijn inrichting niet meer dan 3000 arbeidsdagen — waarschijnlijk veel minder.

En nu zijn oogst: 10.000 kilo wortelen, 10.000 kilo uien, radijs en andere kleine groenten, 6000 stuks verschillende kool, 3000 bloemkolen, 5000 mandjes tomaten, 5000 dozijn fijne fruitsoorten, 154.000 kroppen salade, — in 't kort een totaal van 125.000 kilo groenten en fruit van één en een tiende hectare — van een terrein van 110 Meter lengte en 100 meter breedte. Dat is meer dan 110 ton groenten per hectare.

Maar een mensch verbruikt jaarlijks hoogstens 300 kilo groenten en fruit en de hectare van den warmoezier levert groenten en fruit genoeg op om 350 volwassenen gedurende een geheel jaar rijkelijk er van te voorzien. Dus

Digitized by Google

zouden 24 personen die zich het geheele jaar onledig houden met de bebouwing van een hectare gronds, genoeg fruit en groenten voortbrengen voor 350 volwassenen die kunnen worden gelijk gesteld met ten minste 500 individuen.

Bij toepassing der cultuur van M. Ponce — en zijn resultaten zijn reeds overtroffen — zouden dus 350 volwassenen elk iets meer dan 100 uren per jaar (103) moeten arbeiden om de noodige groenten en vruchten te kweeken voor 500 individuen.

We merken op dat een dergelijke productie geenszins tot de uitzonderingen behoort. Ze geschiedt geregeld onder de muren van Parijs op een oppervlakte van 900 hectaren door 5000 warmoeziers. Die warmoeziers moeten echter arbeiden als lastdieren om de gemiddelde rente van tweeduizend francs per hectare te kunnen opbrengen.

Maar bewijzen deze feiten, die door ieder kunnen worden nagegaan, niet dat 7000 hectaren (van de 210.000 die we overhielden) ruimschoots voldoende zouden zijn om alle mogelijke groentensoorten voort te brengen, benevens een flinke hoeveelheid fruit voor de drie en een half millioen bewoners onzer twee departementen?

Wat de hoeveelheid arbeid betreft, die noodig is om die groenten en vruchten voort te brengen — zij zou 50 millioen arbeidsdagen van vijf uren bedragen (ongeveer vijftig dagen per jaar voor een volwassen man), wanneer de arbeid der warmoeziers tot maatstaf wordt genomen. Maar we zullen straks zien dat dit cijfer te hoog is geschat bij toepassing van het systeem dat op Jersey en Guernesey wordt gevolgd. We willen er hier nog even op wijzen dat de groentenkweeker gedwongen is tot hardenarbeid omdat hij zich voornamelijk moet toeleggen op het kweeken van eerstelingen die door de duurte hem

Digitized by Google

in staat stellen de buitensporige belastingen te betalen, èn omdat zijn methode meer arbeid vordert dan strikt noodzakelijk is. Daar hem de middelen ontbreken om groote kosten te maken voor zijn inrichting, en hij het glas, het hout, het ijzer en de steenkool duur moet betalen, zoekt hij in den mest den kunstmatige warmte die veel goedkooper te verkrijgen is door steenkool en door de warme serre (broeikas).

IV.

De warmoeziers, zeiden wij, zijn genoodzaakt zich tot machines te verlagen en af te zien van alle levensgenot om hun fabelachtige oogsten te verkrijgen. Maar die geharde pioniers hebben der menschheid belangrijke diensten bewezen, daar zij ons leerden, hoe de grond kan worden gemaakt.

Zij zelf doen dit met hun mestbedden die reeds hebben gediend om de jeugdige planten en eerste vruchten de noodige warmte toe te voeren. Zij maken de aarde in zulke groote hoeveelheden dat zij dien telken jare gedeeltelijk weer moeten verkoopen. Behielden zij alles dan zouden hun tuinen elk jaar 2 tot 3 centimeter worden opgehoogd. Zóó belangrijk is die productie — Barral zegt het ons in zijn „Dictionnaire d'Agriculture" (landbouwwoordenboek) onder het hoofdstuk Maraîchers (warmoeziers) — dat tegenwoordig zelfs bij contract wordt bedongen dat de groententeeler zijn grond mee mag nemen wanneer hij het door hem bebouwde perceel verlaat. „Bij vertrek den grond met de meubels en broeibakramen op den wagen",

Digitized by Google

— ziedaar het antwoord dat de practische kweekers hebben gegeven op het theoretisch gebazel van een Ricardo, die de rente voorstelde als een middel om de natuurlijke voordeelen die de grond oplevert, gelijk te maken. „De grond is waard wat den mensch waard is", — zoo luidt het devies der tuiniers.

En toch tobben de Parijsche en Rouaansche warmoeziers zich driemaal meer af dan hun vakbroeders op Guernesey en in Engeland om dezelfde resultaten te verkrijgen. Door toepassing der industrie op den landbouw zoowel als op den bodem, heeft men het klimaat in zijn hand.

Inderdaad is de geheele warmoezerij gebaseerd op deze twee principes:

1°. Zaaien onder glas; de jonge planten kweeken op vruchtbaren grond van beperkte ruimte zoodat ze goed kunnen worden verzorgd en ze later verplanten wanneer de wortelharen zich voldoende hebben ontwikkeld. In één woord de plant behandelen als het dier; in de jeugd haar de noodige zorg wijden.

2°. Om vroegtijdig te kunnen oogsten, bodem en lucht verwarmen door de planten te plaatsen onder glasramen of klokken en in den grond een krachtige warmte te verwekken door de gisting van de meststof.

Verplanting en een temperatuur hooger dan de omringende lucht — ziedaar de hoofdvoorwaarden der groententeelt wanneer eenmaal de grond kunstmatig is verkregen.

Zooals we gezien hebben, wordt het onder 1 genoemde reeds in praktijk gebracht en vereischt nog slechts in onderdeelen eenige verbetering. En om aan het onder 2 vermelde te voldoen is het zaak lucht en bodem te verwarmen door water dat circuleert in hetzij gegoten ijzeren buizen

Digitized by Google

in den bodem onder den broeibak, hetzij in het inwendige der warme serre.

Reeds is men er op uit dit alles toe te passen. De Parijsche warmoezier vraagt reeds aan den thermo-syphon de warmte die hij vroeger ontleende aan de meststof. En de Engelsche tuinier maakt een ruim gebruik van de warme serre.

Vroeger was de warme serre een voorwerp van luxe voor den rijke. Ze diende uitsluitend voor uitheemsche gewassen of voor ontspanning. Maar tegenwoordig wordt ze tot gemeen goed. Geheele hectaren zijn met glas gedekt op de eilanden Jersey en Guernesey, ongerekend de duizenden kleine warme serres die men op Guernesey vindt bij elke boerderij, in elken tuin. In den omtrek van Londen begint men geheele velden met glas te dekken en duizenden kleine serres verrijzen jaarlijks in de voorsteden.

Men vindt ze in alle soorten, vanaf de serre met hardsteenen onderbouw tot aan het nederig getimmerte van dennenplanken met een stuk glas overdekt, dat, in weerwil der kapitalistische uitzuigerij, slechts 4 à 5 francs per vierkante meter kost. Men verwarmt ze of verwarmt ze in 't geheel niet (reeds de beschutting is voldoende wanneer men er niet bepaald op uit is eerstelingen te verkrijgen) en geen druiven of tropische bloemen worden er in gekweekt maar aardappelen, wortelen, erwten of tuinboonen.

Men maakt zich dus van het klimaat onafhankelijk. Niet langer houdt men zich onledig met de tijdroovende bewerking der bedden: men koopt geen vrachten mest meer waarvan de prijzen stijgen in verhouding tot de toenemende vraag; en gedeeltelijk wordt de menschelijke arbeid overbodig gemaakt daar zeven of acht personen voldoende zijn om een met glas gedekte hectare te bewerken en dezelfde resultaten te verkrijgen als M. Ponce. Op Jersey

Digitized by Google

verkrijgen 60 menschen die minder dan 60 uren per week arbeiden van uiterst beperkte lapjes grond oogsten, die voorheen slechts konden worden verkregen van geheele hectaren.

Treffende bizonderheden zijn omtrent dit onderwerp te vermelden. Bepalen wij ons tot een enkel voorbeeld. Op Jersey verkrijgen 34 dagwerkers met een tuinman die ruim 4, met glas gedekte, hectaren bebouwen (stellen wij 70 man die er slechts 5 uren daags aan zouden besteden, jaar op jaar den volgenden oogst: 25.000 kilo druiven, die van af 1 Mei kunnen worden afgesneden, 80.000 kilo tomaten, 30.000 kilo aardappelen in April, 6000 kilo erwten en 2000 kilo tuinboonen, in Mei geplukt — in het geheel 143.000 kilo vruchten en groenten, ongerekend een tweede, zeer ruime oogst uit sommige serres; verder heeft men een kolossaal plantenhuis tot ontspanning dienende en hetgeen nog tusschen de broeibakken op den vollen grond wordt geoogst.

Honderd drie en veertig ton fruit en groenten, waarmee 1500 personen rijkelijk kunnen worden gevoed, gedurende een geheel jaar. En dat alles vordert nauwelijks 21.000 arbeidsdagen of ongeveer 210 uren, 's jaars, voor de helft der duizend volwassen mannen.

Voegen we hieraan toe het delven van ongeveer 1000 ton steenkool (de hoeveelheid die jaarlijks in die serres wordt verbruikt om 4 hectaren te verwarmen), terwijl een arbeider in Engeland gemiddeld 3 ton per arbeidsdag van tien uren te voorschijn brengt), dan kan er voor elk dier vijfhonderd volwassenen worden gerekend op zes á zeven uur boven het straks genoemde cijfer.

Alles tezamen genomen blijkt, dat, wanneer slechts de helft der volwassenen een vijftigtal dagen 's jaars besteedde aan de cultuur van fruit en vroege groenten, allen gedurende het gansche jaar naar hartelust van fruit

Digitized by Google

en luxe groenten zouden kunnen worden voorzien, zelfs wanneer men die uitsluitend uit de warme serre betrok. En terzelfder tijd zou men als tweede oogst uit dezelfde serres het meerendeel der gewone groentensoorten betrekken, die, in inrichtingen als van M. Ponce, zooals we zagen, vijftig arbeidsdagen vereischen.

We spraken daareven over de cultuur, die nog grootendeels een zaak van luxe is. Maar we merkten op, dat tegenwoordig de neiging bestaat om de warme serre eenvoudig te maken tot een moestuin met glasbedekking. Wordt zij tot dat doel ingericht, dan verkrijgt men met een zeer eenvoudige glasbedekking en een lichte verwarming gedurende drie maanden fabelachtige oogsten, zooals: 450 hectoliters aardappelen per hectare als eerste oogst in het laatst van April. Na den grond opnieuw te hebben bewerkt, verkrijgt men nieuwe oogsten van Mei tot het laatst van October tengevolge der bijna tropische warmte, ontstaan door de glasbedekking. Om 450 hectoliters aardappelen te oogsten, wordt gewoonlijk ieder jaar een oppervlakte bebouwd van 20 hectaren of meer. Eerst moeten de knollen worden gelegd, vervolgens de planten opgewald (op walletjes geplaatst) het onkruid geharkt en zoo vervolgens. Ieder weet hoeveel inspanning dit alles kost. Bij glasbedekking zou misschien in den aanvraag elke vierkante meter een halven dag arbeid kosten, maar na afloop dier eerste werkzaamheden zal de helft of wel drie vierde van den arbeid in de toekomst worden bespaard.

Ziedaar feiten, ziedaar resultaten die verkregen juist bevonden en wèl bekend zijn, resultaten waarvan ieder zich kan overtuigen door een bezoek aan de kweekerijen. En zijn die feiten niet voldoende, om een denkbeeld te

Digitized by Google

geven van hetgeen de mensch van den grond kan verkrijgen, wanneer hij dien bewerkt met verstandelijk overleg?

V.

Al onze redeneeringen waren gebaseerd op gegevens van algemeene bekendheid die gedeeltelijk reeds in praktijk zijn gebracht. „Intensieve cultuur op het veld, vlakten die met rioolwater worden bevloeid, groentenkweekerijen moestuinen onder glas" — dit alles bestaat reeds in de werkelijkheid. Gelijk Léonce de Lavergne dertig jaar geleden reeds voorzag, heeft de moderne cultuur tot streven de bebouwde oppervlakte zooveel mogelijk te beperken, den bodem en het klimaat zelf te scheppen, den arbeid te concentreeren en alle voorwaarden voor het gedijen der planten zoo gunstig mogelijk te maken.

Dat streven is ontstaan uit de begeerte om veel geld te verdienen door den verkoop der eerstelingen. Maar sinds het hoe en waarom der intensieve cultuur bekend is wordt zij meer en meer algemeen en vind zelfs toepassing op de gewone groentensoorten omdat zij in staat stelt meer voort te brengen met minder inspanning en meerdere zekerheid.

Na de uitkomsten door de eenvoudigste glasbedekking, op Guernesey verkregen, te hebben bestudeerd, constateeren wij dat, alles bijeengenomen, veel minder arbeid wordt verricht om onder glas in April rijpe aardappelen te rooien dan noodig is om in de open lucht, na een vijfmaal grootere oppervlakte te hebben omgespit, bevloeid en van onkruid gezuiverd, drie maanden later te kunnen oogsten. Hetzelfde geldt voor het gebruik van werktuigen of machines. Men bespaart op den arbeid door gebruik te

Digitized by Google

maken van goed gereedschap of van een degelijke machine, zelfs al moet men zich voor den aankoop een belangrijke uitgaaf getroosten.

Nauwkeurige cijfers betreffende de gewone groententeelt onder glasbedekking ontbreken ons nog. Die cultuur is van jongen datum en vindt nog slechts toepassing op beperkte terreinen. Maar wij kennen de cijfers aangaande de reeds een dertigtal jaren bekende cultuur van een luxe-vrucht, de druif, en die cijfers zijn sprekend.

In het Noorden van Engeland, op de Schotsche grens waar de steenkool slechts 4 francs per ton kost, afgehaald aan den mond der mijnput, legt men zich sinds lang toe op de druiventeelt in de warme kas. Dertig jaar geleden werden deze druiven, die in Januari rijp zijn, door den tuinier verkocht tegen 25 francs het pond voor de tafel van Napoleon III.

Tegenwoordig verkoopt dezelfde tuinier ze voor 3 francs het pond. Zelf deelt hij het ons mee in een der laatste artikelen van een landbouwjournaal. De concurrenten zenden de druiven bij tonnen naar Londen en Parijs. Dank zij de goedkoopte der steenkool en een zorgvuldige cultuur groeit de druif 's winters in het Noorden en vindt zijn weg, in tegenstelling met de gewone producten, naar het Zuiden. In Mei worden de Engelsche druiven en die van Jersey door de tuiniers verkocht voor twee francs het pond en die prijs handhaaft zich, evenals die van 50 francs dertig jaar geleden, alléén door de zwakke concurrentie. In October worden de druiven, die in ontzaglijke hoeveelheid worden gekweekt in den omtrek van Londen — altijd onder glas maar met slechts geringe kunstmatige warmte — verkocht tegen denzelfde prijs per pond als in de wijngaarden van Zwitserland of langs den Rijn, n.l. voor enkele stuivers. Dat is nog twee derde te

Digitized by Google

duur tengevolge der buitensporige grondbelasting en der kosten van aanleg en verwarming waarvoor de tuinier een hooge schatting moet betalen aan den industriëel en diens agenten. Na deze mededeelingen kan men zeggen dat haast voor niemendal in den herfts heerlijke druiven zijn te verkrijgen op den breedtegraad en onder het mistig klimaat van Londen. In een harer voorsteden levert een wijnstok die opgroeit langs ons huisje en gebrekkig is beschut door een muurtje en een glasraam van drie bij twee meter, drie jaar achtereen telkens ongeveer 50 pond druiven van uitgezochte smaak. Die oogst wordt verkregen van een zesjarigen wijnstok. [1])

En de beschutting is zóó slecht dat de regen er doorlekt. 's Nachts is de temperatuur altijd dezelfde als buiten. Van verwarming is natuurlijk geen sprake daar men evengoed de straat zou kunnen verwarmen. De eenige zorg die men eraan wijdt bestaat in het geregeld snoeien, wat een half uur 's jaars vordert, en in een kruiwagen mest, neergeworpen aan den voet van den stam die wortelt in den rooden leemgrond buiten de beschutting.

Stel daar eens tegenover de overmatige zorgen besteed aan de cultuur van den wijnstok aan de oevers van den Rijn en van het meer van Genève, de terrassen die steen voor steen zijn opgetrokken tegen de hellingen der heuvels, het vervoer van mest en van teelaarde op een hoogte van twee tot driehonderd voet, dan komt men tot de conclusie dat over het algemeen de arbeidsverspilling veel grooter is bij de cultuur van den wijnstok in Zwit-

1) De wijnstok zelf kan worden beschouwd als het resultaat der ijverige nasporingen van twee of drie geslachten van tuiniers en behoort tot de varieteit van Hamburg die zich wonderlijk aan de koude winters heeft gewend. Hij heeft behoefte aan vorst in den winter voor het rijpen van het hout.

Digitized by Google

serland of aan de oevers van den Rijn, dan onder glas in de Londensche voorsteden.

Dit moge op het eerste gezicht zonderling schijnen omdat men gewoonlijk denkt dat de wijnstok geheel uit zichzelf groeit in het Zuiden van Europa en de arbeid van den wijngaardenier niets kost. Maar de tuiniers en kweekers, wel verre van ons te weerleggen, bevestigen onze beweringen. „De voordeeligste cultuur in Engeland is de „druivencultuur" zegt een practisch tuinbouwkundige, de redacteur van het Engelsche Journal d'horticulture (tuinbouwjournaal). De prijzen, zooals men weet, zijn dan ook welsprekend genoeg.

Wanneer we deze feiten in communistische taal weergeven, kunnen we beslist zeggen, dat de man of de vrouw die van hun vrijen tijd een twintigtal uren 's jaars hun zorgen — inderdaad van aangenamen aard — wijden aan twee of drie wijnstokken onder glas geplant, onverschillig onder welk klimaat van Europa, zóóveel druiven zullen oogsten als hun familie en vrienden met mogelijkheid zouden kunnen verbruiken. En dit geldt niet alleen van den wijnstok, maar van alle geacclimatiseerde[1]) vruchtboomen.

De commune die er toe overgaat de intensieve cultuur toe te passen zal over alle mogelijke, zoowel in- als uitheemsche, groenten en over de uitgezochtste vruchten kunnen beschikken waarvoor dan ieder inwoner 's jaars slechts eenige tientallen uren arbeid zal behoeven te verrichten.

We hebben hier te doen met feiten, die een onderzoek gerust kunnen doorstaan. Een groep arbeiders behoeft de voortbrenging van zekere luxeartikelen slechts gedurende

1) Acclimatiseeren — aanpassen aan eenig klimaat. Onze vruchtboomen b.v. zijn bijna alle uit Azië herkomstig: door de cultuur hebben ze zich langzamerhand aan ons klimaat gewend — zijn geacclimatiseerd.

Digitized by Google

enkele maanden te staken en dien tijd te besteden om honderd hectaren der vlakte van Gennevilliers om te zetten in een rij moestuinen, elk met zijn glasbeschutting voor de zaailingen en jonge planten, en vervolgens vijftig hectaren te overdekken met naar den eisch ingerichte warme serres voor het verkrijgen der vruchten. De bizondere zorg voor de details der inrichting zou kunnen worden overgelaten aan beproefde tuiniers en warmoeziers.

Nemen we Jersey tot maatstaf, waar een hectare met glas gedekt den arbeid vordert van 7 of 8 menschen — dus minder dan 24000 uren arbeid per jaar — dan zal het onderhoud dier 150 hectaren jaarlijksch ongeveer 3.600.000 uren arbeid vorderen. Honderd bekwame tuiniers zouden vijf uren daags aan dat werk kunnen besteden en het overige zou gemakkelijk kunnen worden verricht door lieden die, zonder tuiniers van beroep te zijn, de spade, de hark, den gieter of de sproeimachine weten te hanteeren of den oven kunnen stoken.

Maar die arbeid zou minst genomen — we zagen het in een vorig hoofdstuk — 75.000 of 100.000 individuen overvloedig voorzien van groenten en fruit zoowel dienstig voor noodzakelijk voedsel als voor luxe-gebruik. Stellen we dat 36 000 volwassenen gaarne in den moestuin willen arbeiden. Ieder zou dan jaarlijks honderd uren daaraan moeten besteden, verdeeld over het geheele jaar. Die uren van arbeid zouden worden uren van ontspanning, doorgebracht onder vrienden, temidden der kinderen, in heerlijke tuinen, vermoedelijk schooner dan de hangende tuinen van de Semiramis der legende[1]).

---

1) Vatten we de cijfers samen die wij gaven over den landbouw, cijfers die het bewijs leveren, dat de bewoners der twee departementen Seine en Seine-et-Oise uitmuntend op hun grond zouden kunnen leven, alleen door jaarlijks een weinig tijd ter verkrijging

Digitized by Google

Ziedaar de balans opgemaakt van de inspanning die men zich zal moeten getroosten om volop te kunnen genieten van de vruchten die men zich thans moet ontzeggen en een overvloedigen voorraad te verkrijgen van alle groenten door de huismoeder thans zoo angstvallig in kleine portiën rondgedeeld daar zij de stuivers moet omdraaien die grootendeels bestemd zijn om den rentenier en den uitzuiger-eigenaar te verrijken.

O, als de menschheid zich maar eens bewust was van hetgeen zij vermag en dat bewustzijn haar de kracht schonk om te willen!

---

van hun voedsel op te offeren, dan komen we tot de volgende uitkomsten:

Departementen Seine en Seine-et-Oise:

Aantal bewoners in 1886	3.600.000
Oppervlakte in hectaren	610.000
Aantal bewoners per hectare	5.90.

Oppervlakte, die bebouwd zou moeten worden om de bewoners te voeden (in hectaren):

Voor: koren en andere graangewassen	200.000
„ natuur- en kunstweiden	200.000
„ groenten en fruit	7000 á 10.000
Blijft voor woningen, verkeerswegen, parken, bosschen.	200.000

Hoeveelheid jaarlijksche arbeid, noodig voor het aanbrengen van verbeteringen en voor het bebouwen van de hierboven genoemde oppervlakten (in werkdagen van 5 uren):

Korenbouw en oogst	15.000.000
Weiden, melk, veefokkerij	10.000.000
Warmoezierderij, tafelvruchten, enz.	33.000.000
Onvoorziene arbeid	12.000.000
Totaal . . .	70.000.000

Gesteld dat slechts de helft der gezonde volwassenen (mannen en vrouwen, zich met den landbouw wil bezighouden, dan ziet men dat 70 millioen arbeidsdagen moeten worden verdeeld onder 1.200.000 individuen. Dat maakt voor elk dezer arbeiders acht en vijftig arbeidsdagen van 5 uren 's jaars.

Digitized by Google

Als zij maar eens wist dat de blooheid van geest de klip is waarop alle revoluties tot op den dag van heden zijn gestrand!

VI.

Helder ziet men in zijn verbeelding het uitgestrekte veld vóór zich, dat ter ontginning open ligt voor de sociale revolutie.

Telkens wanneer wij over de revolutie spreken, fronst de ernstige werkman die zoo menig kind van voedsel verstoken zag, de wenkbrauwen en herhaalt met onstuimigheid: „En het brood?" Zal dit niet gaan ontbreken als ieder eet zooveel hij wil? En als het platteland in onwetendheid bewerkt door de reactie, de stad uithongert zooals de zwarte benden deden in 1793 — wat dan?

Laat het platteland 't maar eens probeeren! De groote steden zullen zich zonder het platteland wel weten te redden!

Wat zullen de honderdduizenden werklieden die thans geestelijk en lichamelijk verstompen in de kleine werkplaatsen en in de fabrieken, moeten uitvoeren wanneer zij de vrijheid hebben hernomen? Zullen zij zich na de revolutie evenals tevoren opsluiten in de fabrieken? Zullen zij luxe-snuisterijen blijven vervaardigen voor den export-handel wanneer zij zien dat het koren zou kunnen gaan ontbreken, het vleesch zeldzaam wordt en de groenten verdwijnen zonder te worden vervangen?

Geen sprake ervan! Zij zullen de stad uitsnellen naar de velden! Met behulp der machine die de zwakste hunner in staat stelt mee te helpen, zullen zij een revolutie brengen in de cultuur van een slaafsch verleden evenals zij die

Digitized by Google

zullen hebben gebracht in de instellingen en in de denkbeelden!

Hier zullen honderden hectaren met glas worden gedekt en de man zal evenals de vrouw met teedere hand de jeugdige plant verzorgen. Ginds zullen honderden hectaren worden bewerkt met den stoomploeg, verbeterd door chemische meststof of vermengd met kunstaarde, verkregen door vergruizing der rots.

De vroolijke legioenen vrijwillige landbouwers zullen die hectaren rijke oogsten weten af te dwingen, bij hun arbeid en hun proefnemingen éénsdeels geleid door hen, die met landbouwzaken op de hoogte zijn, maar vóóral door den sterken en practischen geest van een volk, dat ontwaakt is uit een langen sluimer en wordt gestuurd en voorgelicht door die schitterende toorts — het geluk van allen!

En binnen twee of drie maanden zullen de vroegtijdige oogsten de drukkendste zorgen verlichten en in de voeding voorzien van een volk dat, na zooveel eeuwen wachtens, eindelijk zijn honger zal kunnen stillen en naar hartelust zal kunnen genieten.

Middelerwijl zal het volksgenie, — het genie van een volk dat is opgestaan en zijn behoeften kent —, proeven nemen met de nieuwe cultuurmiddelen die reeds aan den horizon opdoemen en nog slechts den toets der ervaring behoeven om algemeen bekend te worden. Men zal proeven nemen met het licht — de miskende factor der cultuur, die de gerst in 45 dagen doet rijpen op de breedte van Yakoutsk 1) — geconcentreerd licht of kunstlicht zal wedijveren met de warmte om den groei der planten te bevorderen. Een Mouchot der toekomst zal de machine uitvinden die de zonnestralen moet geleiden en in werking

1) Yakoutsk — stad in Oost-Siberië; ze ligt op 62° N.B.

Digitized by Google

stellen, zoodat het niet meer noodig zal zijn in de diepte der aarde de zonnewarmte te gaan zoeken, die in de steenkool is opgehoopt. Men zal de besproeiïng van den bodem beproeven met de cultuur van micro-organismen, — een rationeel denkbeeld dat eerst onlangs aan het licht trad en beoogt, aan den grond de kleine levende cellen toe te voeren, die zoo noodig zijn voor de planten, eensdeels om de worteltjes te voeden, anderdeels om de samenstellende deelen van den grond los en voor organische voeding geschikt te maken.

Men zal proeven nemen . . . maar neen, laat ons niet verder gaan, we zouden aanlanden op het gebied van den roman. Bepalen we ons tot de werkelijkheid der verkregen feiten. Door toepassing in het groot van de reeds beproefde cultuurmethoden, die zegevierend uit het worstelperk der concurrentie te voorschijn zijn getreden, kunnen we ons welvaart en weelde verschaffen in ruil voor een aangenamen arbeid.

De naaste toekomst zal ons doen zien in hoeverre de verwachte verbeteringen op dat gebied als de vrucht der jongste wetenschappelijke ondekkingen van practische waarde zullen zijn. We willen thans alleen den nieuwen weg inwijden, die leidt tot de studie der behoeften en der middelen om ze te bevredigen,

Het eenige wat der revolutie kan ontbreken is de stoutheid van initiatief.

Verstompt als we zijn in de school door onze instellingen, op rijperen leeftijd tot aan het graf gehecht aan het verledene durven we bijna niet meer denken. Wanneer er sprake is van een nieuw denkbeeld gaan we oude boeken raadplegen van vóór honderd jaar om te weten hoe de oude meesters over dat onderwerp dachten.

Als de stoutheid van gedachte en van initiatief niet ont-

Digitized by Google

breken zal de revolutie door gebrek aan levensmiddelen niet mislukken.

Van alle gewichtige dagen der groote revolutie was de schoonste en grootste dag, die voor eeuwig in de geesten zal gegrift staan, die waarop de gefedereerden van alle zijden saamgestroomd, den grond van het Champ de Mars gingen bewerken ter voorbereiding tot het feest.

Op dien dag was Frankrijk één; bezield door de nieuwe geestesrichting, wierp het een blik in de toekomst, die zich voor haar opende in de gemeenschappelijke bearbeiding van den grond.

En wederom zullen de vrijgemaakte maatschappijen door dienzelfden gemeenschappelijken arbeid haar eenheid herkrijgen en een einde maken aan den haat en den druk die haar onderling verdeeld hield.

Daar zij voortaan een helderder begrip zal hebben van de kracht der solidariteit — het machtig vermogen dat de energie en het scheppend vermogen van den mensch verhonderdvoudigd — zal de nieuwe maatschappij zich met al het vuur der jeugd opmaken ter verovering der toekomst.

Daar zij niet langer zal voortbrengen voor onbekende koopers en zich ten taak stelt den onderscheiden smaak en de verschillende behoeften te bevredigen zal de maatschappij aan al haar leden, behalve brood en welvaart, tegelijkertijd de zedelijke voldoening schenken die voortvloeit uit den arbeid der vrije keuze, benevens het genot van te kunnen leven zonder inbreuk te maken op het leven van anderen. Bezield met nieuwen moed, gesteund door het solidariteitsgevoel zullen allen zich opmaken ter verovering van de hooge genietingen der kennis en van de verheven scheppingen der kunst.

Een maatschappij dermate bezield, zal zich noch voor innerlijke twisten, noch voor vijanden van buiten behoeven

Digitized by Google

bezorgd te maken. Aan de verbonden machten uit het verleden zal zij tegenoverstellen haar liefde voor de nieuwe orde, de stoutheid van initiatief van ieder afzonderlijk en van allen tezamen, haar herculische kracht, door de wederontwaking van het genie tot die hoogte opgevoerd.

Tegen die onweerstaanbare kracht zullen de verbonden koningen niets vermogen. Zij zullen zich slechts voor haar hebben te buigen en zich in het gareel laten spannen om mee te trekken aan den zegewagen van den menschelijken vooruitgang die zich voortspoedt langs de nieuwe banen door de Sociale Revolutie reeds tendeele geëffend.

EINDE.

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Ontzuurd met Bookkeeper apr 2000

Digitized by Google

Digitized by Google